

مونڪي محبت آهي

خليل جبران

هونكي محبت آهي

مونڪي محبت آهي

ليکڪ: خليل جبران

سنڌيڪار: ستار

نيو فيلڊس پبليڪيشنس

ٽنڊو وٺي محمد، حيدرآباد سنڌ.

1996ع

نيو فيلڊس پبليڪيشنس جو ڪتاب نمبر ٻه سؤ چا

ڇپائيندڙ

نيو فيلڊس پبليڪيشنس

ٽنڊو وڻي محمد، حيدرآباد سنڌ

ڇپيندڙ

نيو فيم پرنٽنگ پريس، حيدرآباد

ڪمپيوٽر ڪمپوزنگ

نيو سنڌ ٽيڪ ڪمپيوٽرز، حيدرآباد

پهريون ايڊيشن

سيپٽمبر 1996ع

60

رپيا 40/-

قيمت

(سڀ حق ۽ واسطا قائم)

100NKAY MAHBAAT AHAY. Written By KHALIL JIBRAN.

Translated in Sindhi By. SATTAR. Published By New Fields

Publications, Tando Wali Mohammad Hyderabad Sindh. Pakistan.

First Edition September 1996. Price Per Copy Rs. 40/-

Book No. 204

فهرست

64	محبوب جي موت	7	وڙيل رتبا
71	روحن جا سريات	11	نمھيد
76	شاعر جو آواز	13	جبران جي جيون جون جھلڪون
84	فطرت جا نغما	21	ملاقات
92	غريب دوستن جي نانءُ	25	حسن جي بارگاہ
97	غريب بيواھي	28	ملاعت ڪار
101	ھڪ خواب	31	رفيق حيات
103	اجڙيل وسندي	33	وصال
106	ھڪ خواب	35	انسان جي تڪميل
111	اڃ ۽ ڪلھ	37	عورت جي عظمت
116	مڙدن جي وسندي	43	حڪمت جي زيارت
120	پر لاش	46	محبت جي ڪھاڻي
127	محبت جي زندگي	50	محبوب
131	شاعر جو موت	54	ڏوھي
134	مونکي محبت آھي	56	جل پريون
141	توھين ۽ اسين	59	رات

روڙيل رندا

جبران خليل جبران جي سنڌ جي ادبي ڪيتر ۾ اڳ ئي خاصي سڃاڻ آهي، تنهن ڪري ان جي نئين سري ساھ، سڃاڻ ڏيڻ، منهنجي نظر ۾ اجايو، پنهنجو وقت ضايع ڪرڻ جي برابر ٿيندو. باقي ان ڳالهه جو افسوس آهي ته جبران تي، سنڌ جي ڪنهن به وڏي اديب نه لکيو آهي. اسين، جنهن تهئيءَ سان تعلق رکون ٿا، اها تهئي مختلف وقت تي، مختلف ليکڪن کان متاثر ٿيندي رهي آهي. انهن ليکڪن مان جبران خليل جبران به هڪ آهي.

هن کان اڳ، مون هڪ ڪوشش ڪئي هئي ۽ ان ڪوشش جو نتيجو اهو نڪتو جو مون جبران جو هڪ ناولٽ (Prophet) کي سنڌيءَ ۾ ترجمو نومبر 1984ع ۾ 'پيغامبر' جي نالي سان ڪيو، جيڪو ڏهه سال اڳ جون 1985ع ۾ نيو فيلڊس پبليڪيشنس، حيدرآباد پاران ڇپيو ۽ ان جا ٻه ڇاپا نڪتا ۽ هاڻي وري به اهو شايد وڪرو ٿي چڪو آهي. انهيءَ مان جبران جي ڪتابن جي، سنڌي ٻوليءَ ۾ گهرج جي پروڙ پوي ٿي.

انهيءَ گهرج کي ذهن ۾ رکي مون ٻيهر هڪ ڪوشش ڪئي آهي. ان ۾ ڪوبه شڪ ناهي ته ان جي ترجمي لاءِ پاءُ فيروز احمد ميمڻ مون کي اتساهيو. ان جو سبب اهو آهي ته هو، ڇپائيندڙ ۽ وڪرو ڪندڙ آهي. ان ڪري کيس پليءَ پٽ پروڙ آهي ته سنڌي

پڙهندڙ ڇا ٿو پڙهڻ گهري. ان ڪري هن ڪتاب ۾ جبران جون مختلف لکڻيون ترجمو ڪيون اٿم.

مان جيئن ته عربي ٻوليءَ لاءِ ٻنهي ڪورو ڄڻ آهيان. تنهن ڪري، هر ان ماڻهوءَ لاءِ، جيڪو عربي نه ٿو ڄاڻي، اهو ٻين ڌارين ٻولين، جيڪي اڄڪلهه اسان لاءِ اوتريون اوڀريون به نه رهيون آهن، يعني انگريزي يا اڙدو ٻولين تان سنڌيءَ ۾ منتقل ڪجي. مون به هي لکڻيون، اڙدو تان، سنڌيءَ ۾ آنديون آهن. هي ترجما مون ’جبران نامہ‘ نالي ڪتاب تان اڙدو مان سنڌيءَ ۾ منتقل ڪيا آهن، جنهن جو ترجمو ’بشير هنديءَ‘ نالي ڪنهن ليکڪ ڪيو آهي ۽ اهو ڪتاب مڪتبہ اردو ادب، لاهور وارن ڇپايو آهي. هن ڪتاب ۾ مترجم جو ڪنهن به قسم جو تعارف ڏنل نه آهي. نه ئي وري اهو لکيل آهي ته هي ترجمو سڌو عربي ٻوليءَ تان ڪيو ويو آهي، يا انگريزي ٻوليءَ تان يا ماڳين ڪنهن ٽين ٻوليءَ تان. بهرحال مون پنهنجي پاران ديانداريءَ سان، هي ترجمو ان مٿي ڄاڻايل ڪتاب تان ڪيو آهي.

ترجمي جي اهميت، دنيا جي هر سڌريل ٻوليءَ ۾ رهندي آئي آهي. ان مصداق سنڌي ٻوليءَ ۾ به ترجمي جي اوتري ئي اهميت آهي ۽ مان پاڻ، بذاتِ خود، هڪ پڙهندڙ جي، ڪيترائي ٻين ٻولين جا اديب، ترجمي جي ذريعي پڙهيا آهن. دنيا ۾ نه ڄاڻ ڪيتريون قومون رهن ٿيون، ڪيتريون ٻوليون ڳالهايون وڃن ٿيون، اهي سڀ جون سڀ ته ڪنهن هڪ ماڻهوءَ جو ڄاڻڻ ٿاڍو محال آهي. پر هر ماڻهو جي اها خواهش ضرور هوندي آهي ته هو دنيا ۾ وسندڙ قومن

جي باري ۾ ڄاڻ حاصل ڪري ۽ ان ڄاڻ جو بهترين طريقو ادب آهي. ڇاڪاڻ ته ادب ئي آهي، جنهن ۾ اسان کي، هڪ ئي وقت ڪنهن به قوم جي، رهڻي ڪهڻي، کاڌ خوراڪ، رسم و رواج، لباس، موسيقي، رقص، آرٽ، تاريخ، جاگرافي، ان جي موسمن، ويندي جانورن ۽ گلن ٻوٽن جي باري ۾ معلومات حاصل ٿي سگهي ٿي. هونءَ مٿي ڄاڻايل ڳالهين تي جدا جدا معلومات به ملي سگهي ٿي، پر اها معلومات هر عام ماڻهوءَ جي دلچسپي جي گهٽ ۽ انهن شعبن سان تعلق رکڻ وارن جي دلچسپيءَ جي وڌيڪ ٿي سگهي ٿي. اديب، جيڪو هر قوم ۽ ٻوليءَ جو، حساس ترين ۽ ڄاڻو ٿئي ٿو، جيڪو ڪڏهن شعوري ۽ ڪڏهن لاشعوري طور، پنهنجي ملڪ ۽ قوم جي زندگيءَ جي هر پهلوءَ کي، فنائي ۽ خوبصورت طريقي سان، نه صرف پنهنجي ٻوليءَ جي ڳالهائيندڙن لاءِ واضح ڪري ٿو، پر دنيا وارن کي به ڏيکاري ۽ ٻڌائي سگهي ٿو. دراصل اديب، پنهنجي ٻوليءَ ۽ قوم جو بي لوث سفير آهي. پوءِ ڀل ڪٿي ڪنهن قوم جا ڪنهن ٻي قوم سان ڪيڏا به سياسي ۽ جاگرافيائي اختلاف ڇو نه هجن. ادب، سياسي ۽ جاگرافيائي سرحدن ۽ اختلافن کان مبرا آهي ۽ هو نه صرف پنهنجي ٻولي، قوم ۽ ملڪ لاءِ لکي ٿو، پر هو پوريءَ ڌرتيءَ تي وسندڙ انسانن لاءِ لکي ٿو. اديب وٽ ’انسان‘ اتم آهي ۽ هو انسانيت کي زندهه ڏسڻ گهري ٿو ۽ ان لاءِ ئي جاکوڙي ٿو. جنهن لاءِ کيس ڪنهن به اجوري جي ضرورت به نه هوندي آهي. هو لکي ٿو، پنهنجي ذهني ۽ روحاني اڄ اجهائڻ لاءِ. هو لکي ٿو، جو ڪجهه هو ڄاڻي ٿو، ان ڄاڻ کي ٻين تائين پهچائڻ

لاءِ. هو لکي ٿو، جيئن پنهنجن سورن جي ورهاست ڪري ۽ ٻين جي سورن، ڏڪن ۽ خوشين جي ڄاڻ عوام تائين پهچائي. سڀ کان خاصي ڳالهه اها چئي سگهجي ٿي ته هو پنهنجي خيالن کي ٻين ڏانهن منتقل ڪرڻ گهري ٿو ۽ ٻين سان ونڊي ورهائي رهڻ چاهي ٿو. اهڙي جيايو سڦل آهي. باقي؛ ورنه هونءِ ته جانور به جيئي ٿو ۽ پنهنجي حياتيءَ جا مقرر ڪيل ڏينهن گهاري ٿو ۽ گذري وڃي ٿو. منهنجي ڪيل هيءَ ڪوشش ڪيتري ڪارائتي، ڪيتري لاپائتي ۽ ڪيتري ڄاڻ ڏيندڙ آهي. ان جو فيصلو قاري يعني پڙهندڙ کي ڪرڻو آهي. مون هيءَ ڪوشش ڀڻائيءَ چواڻي ڪئي آهي ته:

”محبت پاڻي من ۾، رنڊا روڙيا جن،

تن جو صرافن، اڻ ٿوريو اڳهائي ڇڏيو.“

اميد رکان ٿو ته منهنجا هي روڙيل رنڊا، اڳ جيان روڙيل رنڊن، يعني ‘Prophet’ جي ترجمي، ‘پيغامبر’ جيان، ٻولي ۽ ڌرتيءَ سان چاهه رکڻ وارا ضرور اڳهائيندا. جڏهن مون کي ان جي اڳهائڻ جا پرون پيا ته مان سمجهندس ته منهنجي ڪوشش، منهنجي محنت ٿاب پئي ۽ مون کي اڪت اجورو ملي ويو.

ستار پيرزادو

14- ڊي، گلشن ڪامپليڪس فيز-2

گلستان جوهر، بلاڪ-19ء

راشد منھاس روڊ، ڪراچي

تاريخ: 5 فيبروري 1994 ع

تمهيد

مان پنهنجي دل جا دڪ ماڻهن جي خوشين سان مٽائيندو
ناهيان. مان چاهيندو ئي ناهيان ته منهنجا اهي لڙڪ جيڪي لڪن
وقت منهنجي اکين مان مسلسل لڙندا رهندا آهن، ڪل ۾ تبديل ٿي
وڃن. مان ته چاهيندو آهيان ته منهنجي زندگي، لڙڪ ۽ مُرڪ،
مُرڪ ۽ لڙڪ ئي رهي.

لڙڪ - منهنجي دل کي روشن ڪري ڇڏيو. مون کي زندگيءَ
جي رازن ۽ نفاست کان باخبر ڪري ڇڏيو.

مُرڪ - جيڪا مون کي انسانن جي بنهه ويجهو ڪري ڇڏي،
۽ جنهن ۾ خدا جي بندگيءَ ڏانهن اشارو هجي.

لڙڪ - جنهن جي گهراڻين مان، مان ٽٽل دليون جو غمگسار
بڻجان.

مُرڪ - جنهن مان ماڻهن کي منهنجي خوشي ۽ شادمانيءَ جو
علم هجي.

مان ته چاهيان ٿو ته مان ڪنهن جي شوق ۾ مران، پر مون کي
اهو پسند ناهي ته اداسيءَ جي زندگي گذاريان.

مون غور ڪيو ۽ ڏٺو ته اهي ئي ماڻهو وڌيڪ بدقسمت نظر
آيا، جيڪي ڪنهن کي به نه پيا چاهين ۽ دنيا سان ڇهڻيل اهڙا ئي
ماڻهو ڏسڻ ۾ آيا.

مون ڪن لائي ٻڌو ته ڪنهن کي چاهڻ وارا، ڪنهن جي تمنا دل ۾ سانڍيل، انسان جون آهون، مون کي راڳ جي ڪومل سرن کان وڌيڪ مٺيون لڳيون. ان ڪري مان چاهيان ٿو ته منهنجي دل جي هر ڪنڊ ۾، حسن ۽ محبت جي لاءِ تڙپ هجي.

شام ٿيندي آهي ته مڪڙي پنهنجي پنڪڙين کي پاڻ سان ملائي ڇڏيندي آهي، پنهنجي معشوق سان ٻڪجي، سمهي پوندي آهي. صبح ٿيندو آهي ته نسج جي ڪرڻن کي ڇهڻ لاءِ پنهنجو وات کوليندي آهي. مڪڙين جي زندگي به شوق ۽ ملاقات آهي.

لڙڪ ۽ مرڪ -

آسمان ۾ ڦرندڙ ڪڪرن کي ڏسو. سمنڊ جو پاڻي ٻاٽ بڻجي اٿندو آهي. اها مٿانهينءَ تي پاڻ ۾ ملي، ڪڪرن جي شڪل اختيار ڪندي آهي. ڪڪر وادين ۽ جهڳٽن تي، خوشيءَ مان اڏامندا رهندا آهن. فصلن تي روئندي ڪرندا آهن؛ نالين مان وهي، وري پنهنجي وطن، سمنڊ سان ملي ويندا آهن. ڪڪرن جي زندگي، فراق ۽ وصال آهي.

لڙڪ ۽ مرڪ -

بلڪل ان طرح روح عالمِ ابديءَ کان دنيا ۾ ايندي آهي. ڪڪرن جيان غم جي پهاڙن ۽ خوشيءَ جي جهڳٽن تي اڏامندي رهندي آهي. موت جي ٿڌين هوائن سان وڃي تڪرندي آهي ۽ جتان جي هٿي اوڏانهن موٽي ويندي آهي.

محبت ۽ جمال جي سمنڊ ڏانهن - الله ڏانهن -

جبران

جبران جي جيون جون جھلڪون

اهڙا ماڻهو موتين داڻا ٿيندا آهن، جيڪي پنهنجي حياتي نه صرف پنهنجي ملڪ ۽ ديس واسين لاءِ، پر انسان ذات جي پلي لاءِ وقف ڪري ڇڏيندا آهن. اهڙن ماڻهن لاءِ هيءَ آسمان هيٺان ڌرتي، سموري ڌرتي، پنهنجي گهر جي اڱڻ مثال هوندي آهي. اهڙن ماڻهن مان هڪڙو جبران خليل جبران به هڪ آهي.

6 ڊسمبر 1883ع جي رات، لبنان جي هڪ شهر بشري جي هڪ ننڍي گهر ۾ هڪ ٻار جنم ورتو. دنيا جي هر نئين پيدا ٿيل ٻار جيان ’اوتشان اوتشان‘ ڪندو، هن مادي دنيا ۾ وارد ٿيو. ڏاڏي ’امر حنا‘ مبارڪباد ڏيندي، پٽ جي پيدا ٿيڻ جو اعلان ڪيو ته ويائيل ’ڪامله‘ جي چهري تي ستارا چمڪڻ لڳا، کانئس ٿورو اڳ، دنيا ۾ نئين ڄاول آدم جي اولاد يا شرايعي خليل جي اولاد کي جنم ڏيڻ ويل، پيش آيل سور به وسري ويو. پر سندس گهر ۾ آيل سندس پيٽرن، سهيلي ۽ پاڙيسرائين ۾ هڪ عجيب قسم جي خوشيءَ جي لهر ڊوڙي وئي. اها خبر جڏهن خليل کي پئي ته هو ڊوڙندو نئين ويائيل ڪامله وٽ پهتو ۽ کيس روئندو ڏسي چوڻ لڳو: ”ڪامله تون روئي رهي آهين؟“ کيس تسلي ڏيندي، مڃڻ کي وٺ ڏيندي، ڪنڊ ۾ رکيل هڪ پٽيءَ ڏانهن وڌيو ۽ ان مان اخروٽ، ڪشمش ۽ بادام ڪڍي عورتن ۾ ورهائڻ لڳو. ”ڪاڻو خوب ڪاڻو، هي جبران جو مٺاڻ

آهي.“ ان کان پوءِ هن پنهنجي زال ڪامله کي چيو ته اسين هن ٻار جو نالو ’جبران‘ رکنداسون، قوم جي سردار جي نانءُ وارو نانءُ. هڪ پاڙيسرڻ پنهنجي گهر پهچي، پنهنجي مڙس کي ٻڌايو، ”سچ پچ ڪامله ان جي لائق هئي. هوءَ هڪ فرشته سیرت عورت آهي. عقلمند، حسين، شیرين زبان ڪامله، لبنان ۾ سندس جيس ملڻ محال آهي.“ پوءِ به هن جي زندگيءَ ۾ روج لکيل آهي. هن پهرين يوحنا عبدالسلام رحميءَ سان شادي ڪئي، جيڪو کيس برازيل وٺي ويو ۽ اتي هن جي جهوليءَ ۾ ننڍڙي پطرس کي ڇڏي پاڻ هيءَ دنيا ڇڏي ويو.“

صبح جي سوير نئين ڄاول ٻار جي غون غون خليل جي مختصر گهر کي جاڳائي وڌو. خليل، ڇهن سالن جي پطرس جو چهرو ڇهندي کيس چيو ته، ”پنهنجي والده کي چئو ته توکي تنهنجو ننڍڙو ڀائرو ڏيکاري.“

ڪامله هڪ اٺڙو يعني 35- سالن جي عمر جي خوبصورت ۽ وجيهه، نيڪ عورت هئي. جنهن خليل سان ٻيهر شادي ڪئي. ڇاڪاڻ جو سندس اڳيون مڙس يوحنا عبدالسلام رحمي، کيس پنهنجي هڪڙي نشاني پطرس جي صورت ۾ ڏٺي هن دنيا مان ئي هليو ويو. عورت نيٺ عورت آهي، کيس ڪيترن ئي وقتن تي مرد جي ضرورت محسوس ٿيندي آهي، ان ضرورت کي پورو ڪرڻ لاءِ هن خليل سان شادي ڪئي، پر هو بيهڻ شرايعي هو ۽ هر وقت نشي ۾ ڌٻ رهندو هو. ان جي باوجود به ڪامله هن سان نباها ڪيو ۽ کيس خليل مان به نياڻيون مريانا ۽ سلطانز نالي به هيون. مريانا سڀني

کان وڌي ۽ سلطانه سڀني کان ننڍي عمر جي هئي.

جبران کي جڏهن اسڪول ۾ داخل ڪيو ته هو پڙهڻ لکڻ جو ڪم چور هو. هڪ پيري اسڪول جي سبق ياد نه هئڻ ڪري، جڏهن استاد کيس اهو سبق ڦهريءَ تي ڏهه ڀيرا لکڻ جو حڪم ڪيو ته هن سبق لکڻ بدران اتي هڪ گڏهه جي تصوير ٺاهي، جيڪو ستل ڏيکاريل هو ۽ ان جي مٿي تي ٽوپلو، هڪ ڪن تي ڪتاب ۽ ٻئي ڪن تي ٿيلهو رکيل ڏيکاريل هو. جڏهن استاد سندس اها حرڪت ڏٺي ته کيس خوب مار به ڏنائين ۽ موڪل به بند ڪري ڇڏيائين. ان کان اڳ، هڪ ڏينهن خليل ڏٺو ته جبران ديوار تي ڪوئلي سان ڪجهه تصويرون ٺاهي رهيو هو. اهو ڏسي کيس چيائين ته ديوارن کي ڪارو ڪرڻ کان بهتر آهي ته تون پنهنجو سبق ياد ڪر. پر پنهنجي دل ۾ چيائين ته هي اهو ئي ڪجهه ڪري ٿو سگهي ۽ اهو ئي ڪندو.

1894ع ۾ ڪامله پنهنجي ٻارن سميت بوسٽن آمريڪا هلي آئي ۽ ان محلي ۾ اچي رهائش اختيار ڪيائين، جتي عام طور تي چيني، جاپاني، اطالوي، پولش، شامي ۽ لبنان رهندا آهن. اتي جبران انهن چيني ۽ اطالوي ٻارن سان ڪيڏن بدران لکڻ ۽ پڙهڻ کي ترجيه ڏيندو هو. هڪ پيري والده جي پڇڻ تي چيائين ته، ”هي چوڪرا اوباش آهن ۽ چوڪريون بيحد واٽريون ۽ غليظ آهن. مون کي پاڪ زبانون ۽ پاڪ دليون پسند آهن. مون کي ته هي ڪتاب، قلم ۽ پينسل ۽ ڪاغذ وڌيڪ ٿا وڻن، ڇاڪاڻ جو اهي صاف ته آهن.“

هڪ پيري سندس استادياڻي هڪ ماڻهوءَ کي ساڻ وٺي آئي ۽

چيائين ته هي چوڪرو مصور آهي ۽ پوءِ کيس جبران جون ٺاهيل تصويرون ڏيکاريا. جنهن کي ڏسي هن بي اختيار ٿي چئي ڏنو ته، ”هي ننڍڙو مصور آهي.“ ۽ کيس پنهنجي ايدريس ڏيندي، گهر اچڻ جي ڪوٺ ڏني. جبران اها ڳالهه جڏهن پنهنجي ماءُ کي ٻڌائي ته هن چيس ته، ”تون بجاءِ تصويرون ٺاهڻ ۽ ناولن پڙهڻ ۾ ضايع ڪرڻ جي پنهنجي ڀاءُ پطرس سان دوڪان تي ڪم ڪر، جيئن واپار سڪي پئين ۽ پنهنجي ڀاءُ جو مددگار ثابت ٿين.“ جنهن تي ورائيائينس ته، ”مصور اها هستي آهي، جيڪا پطرس جي آڱر ڇڏي به دنيا جي واپارين کان بهتر آهي ۽ شاعريءَ جو هڪڙو صفحو به دنيا جي دڪانن کان وڌيڪ قيمتي آهي.“

نيٺ جبران ڳولي وڃي ان مصور جو گهر لڌو. هن دروازو کڙڪايو. مصور در کولي کيس پليڪار ڪئي ۽ اندر ڪرسيءَ تي ويٺل هڪ عورت وٽ وٺي ويو ۽ ان کي چيائين ته، ”هي آهي اهو نوجوان شامي، جنهن بابت مون توکي ٻڌايو هو. مون هن جي تصويرن ۾ عجيب تخيل ۽ فني ذوق جهلڪندو ڏٺو آهي.“ اها عورت حقيقت ۾ پنهنجي تصوير مصور ڪرائڻ آئي هئي. جڏهن سندس ادوري تصوير جي باري ۾ جبران کان راءِ جو اظهار پڇيو ويو ته هن ورائيو، ”تصوير ان وقت تائين مڪمل نه ٿيندي آهي، جيسين مصور ان مان هٿ نه ڪڍي. اسين ماڻهو ته صرف تصوير جا اڌورا خاڪا ۽ شروعات ٺاهيندا آهيون، حقيقي مصور ته خدا آهي.“ ان وقت جبران جي عمر صرف 14 سال هئي. اهو ٻڌي ان عورت چيس ته تون پنهنجي عمر ۽ سمجھ کان گهڻو وڌيڪ بهتر ڳالهائي

رهيو آھين. ان عورت تي جبران جي ڳالهين جو ايترو اثر پيو جو هن به جبران کي پنهنجي گهر اچڻ جي ڪوٺ ڏني. ان مصور کيس يادگار جي طور تي رنگين پينسلن جي هڪ ڊي تحفي ۾ ڏني.

اوچتو ۽ لاڳيتو جبران کي ذهني صدمو رسيا. اهي اهڙا صدمو هئا، جن في الحال ته جبران کي ڏاڍي عجيب حالت ۾ مبتلا ڪري ڇڏيو. اهي صدمو هئا لاڳيتو يعني 4 اپريل 1902ع تي سلطان جو موت، وري 12 مارچ 1903ع تي پطرس ۽ 18 جون 1903ع تي سندس والده جو موت. جنهن سان هو بيحد محبت ڪندو هو. پطرس، جنهن والده سان واعدو ڪيو هو ته، ”خدا مون کي توفيق ڏني ته هن جو (يعني خليل) سگريٽ ڪڏهن نه اجهامندو. هن جو قهوءَ ڪڏهن به ختم نه ٿيندو ۽ سندس پيالو ڪڏهن به خالي نه ٿيندو. امان، ان ڪري جو مون کي سڀني تڪليفن جي باوجود هن سڀني سان محبت آهي. جبران عزم حاصل ڪندو، مريانا، سلطان ۽ تون عزت سان گذاري سگهنديون.“

سندس والده جيڪا کيس هميشه هي جملو چوندي هئي ته، ”خدا توکي آزمائش جي گهڙيءَ کان محفوظ رکي.“ سڀ هڪ ٻئي جو ساٿ ساريندا، هڪ ٻئي پٺيان راهي ٿيندا ويا ۽ باقي رهجي ويا مريانا ۽ جبران. هاڻي جبران جو فن به اڀار کائڻ لڳو. ٻئي طرف هن جون لکڻيون هيون، جن هن کي پنهنجي دؤر ۾ ممتاز بنائڻ ۾ ڪا ڪسر نه ڇڏي هئي. هڪ ڀيري هڪ عجيب اتفاق ٿيو. ’مس هاسڪل‘ نالي هڪ عورت جڏهن کانئس ئي سندس تصويرن جي مصور جي باري ۾ پڇيو. هن ورائيو، ”مصور پاڻ اوهان آڏو حاضر

آهي. ”هن سائس هٿ ملائيندي پنهنجو تعارف ڪرايس ته، ”مان ميري هاسڪل آهيان ۽ مس هاسڪل اسڪول جي پرنسپال آهيان.“ هن، جبران جي تصويرن جي تعريف ڪندي چيو ته، ”ها، فنڪار پيدا ٿيندو آهي، ٺاهيو نه ويندو آهي. سڄي ڳالهه اها آهي ته هن ننڍي عمر ۾ اوهان وڏو ڪمال ڪيو آهي.“

جبران کيس پنهنجي ڪجهه تصويرن جي باري ۾ ٻڌايو ته، ”مون هن تصوير جو عنوان ’روح جي موت‘ رکيو آهي ۽ هڪ ٻي تصوير جي آڏو آئيندي کيس ٻڌايائين ته، هن تصوير جو عنوان ’ثمر جو ٽوهارو‘ رکيو اٿم. هن ۾ ان طاقت کي پيش ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي اٿم، جيڪا نفس کي غم جي پيالي مان ڪڍي، کيس پنهنجي اصلي حالت ۾ آئيندي آهي. غم، خوشيءَ کان وڌيڪ مؤثر حقيقت آهي ۽ زندگي هڪ غم جي ٽوهاري کان سواءِ ڪجهه به ناهي.“

مس ميري هاسڪل اسڪول جي هڪ دعوت ۾ جبران جي ملاقات هڪ فرانسيسي نسل جي ماستريائي ’مادام ايلي مچل‘ سان ٿي ۽ پوءِ سائس گهراڻي ۽ اها گهراڻي محبت جا ڏاڪا چڙهندي وئي چڙهندي وئي.

6 ڊسمبر 1908ع تي، پيرس ۾ پنهنجي ڪمري تي ايندي کيس هڪ خط مليو، هن خط کوليو. هو اکرن مان سڃاڻي ويو هو ته اهو خط ميري هاسڪل جو لکيل هو. ان خط ۾ 77 ٻالرن جو چيڪ هو ۽ سندس جنم ڏينهن تي مبارڪباد. پر هن خط پڙهڻ بنا هڪ طرف اڇلائي ڇڏيو ۽ ڪمري ۾ ٽرڻ لڳو. دانهون ڪندي ’مشيلين

مشيلين، پڪارڻ لڳو، ۽ چوڻ لڳو، ”مشيلين تون منهنجي حواسن ۽ منهنجي دل جي ڪنجين تي قابض آهين. جيڪڏهن مان خوش ٿيندو آهيان ته تنهنجي ڪري ۽ ڏکيو ٿبو به تنهنجي ڪري ئي آهيان.“

هڪ ڀيري مشيلين ڪانٽس پڇيو، ”منهنجا پيارا خليل! اڄ مون لاءِ ڇا آندو اٿئي. لڙڪ يا مرڪ؟“

”مرڪ جا تنهنجي هڪ مرڪ جي مستحق آهي. ڪاش! تون عربي ڄاڻندي هجي ها، پوءِ مان توکي سوڌو پوڌ ان شڪل ۾ ٻڌايان ها، جنهن ۾ نظم لکيا ويا آهن ۽ مان مترجم ٿيڻ کان بچي پوان ها. ڇا تون ڄاڻين ٿي ته منهنجا اهي شاهڪار جيڪي مون نيويارڪ جي عربي رسالي ۾ ’لڙڪ ۽ مرڪ‘ جي عنوان سان لکيا هئا، اهي سڀئي عربي رسالن ڪنيا آهن ۽ انهن تي تبصره به ڪيا آهن.“

جبران پنهنجي محبوبه کي سڀني سان لاتو ۽ پوءِ پنهنجي کيسي مان ’المهاجر‘ جو تازو پرچو ڪڍي ’ساٿي‘ جي عنوان وارو هڪ قطعو ترجمو ڪرڻ لڳو.

جبران نفس جي تنگ دائري مان ٻاهر نڪري، هن عالم جي پري کان تماشو ٿو ڪري ته کيس خبر ٿي پوي ته هو ٻن ضدن جي وچ ۾ چڪر هڻي رهيو آهي، جنهن جو نالو جبران آهي.

اپريل 1931ع ۾ جبران جي موت جي خبر نيويارڪ ۾ باهه جيان پکڙجي وئي. نيويارڪ جي پادريءَ بوسٽن جي ماروني ڪليسا جي پادريءَ کي جبران جي جنازي جي نماز پڙهڻ جي اجازت نه ڏني. ڇو ته هو پاڻ اسپتال ويو هو ۽ هن کي راهب به ٻڌايو هو ته جبران

ڪيٽولڪ (عيسائي) ناهي.

سومر جي شام جو سندس جنازو گاڏيءَ وسيلي بوسٽن پهچايو ويو. هن جي تابوت کي شامي عورتن جي انجمن جي ميدان ۾ رکيو ويو. ماڻهن کيس نذرانن عقيدت پيش ڪيو.

اڱاري جي ڏينهن ماروني ڪليسا ۾ تابوت پهچايو ويو. نماز جنازه ٿي ۽ هڪ جلوس جي شڪل ۾ سندس تابوت قبرستان پهچايو ويو. جتي کيس امانت جي طور تي دفن ڪيو ويو. جيئن جبران جي وصيعت ڏسجي ته ان ۾ لبنان يا ڪنهن ٻي جاءِ تي دفن ڪرڻ جي باري ۾ ذڪر ڪيل هجي.

چند مهينن کان پوءِ مريانا جي راءِ مطابق اها راءِ بيئي ته سندس پاڇو جو لاش لبنان پهچايو وڃي، ڇو ته هن کي ان سرزمين سان بي انتها محبت هئي. ان ڪري جبران جو لاش 21 آگسٽ 1931ع تي بيروت جي بندرگاهه تي پهتو. اتي سندس اهڙو استقبال ٿيو جو بيروت اڳ ڪڏهن به نه ڏٺو هو.

ٻئي ڏينهن بشرِي لاءِ تابوت کي روانو ڪيو ويو. جيئن جيئن ماتي جلوس جبران جي آخري آرام گاهه ڏانهن ٿي وڌيو ته هجوه وڌندو ويو. ان حد تائين جو پسگردائيءَ ۾ ڪوبه بالغ شخص اهڙو هو، جيڪو ان جلوس ۾ شامل نه ٿيو هجي.

جبران جي تمنا مطابق مارسرڪين جي ڪليسا ۾ جاءِ خرد ڪري کيس دفن ڪيو ويو، جنهن جي دروازي تي هي لفظ اڪيريا ويا: 'هڪ قابل رشڪ هيڪلائي - هڪ بي نظير راحت.'

ملاقات

جڏهن رات آسمان جي لباس ۾ تارن جا جواهر ٽاڪي چڪي، ته نيل واديءَ جي هڪ ڀري، پنهنجي ڀرن کي ڦڙڪائيندي مٿي اٿي ۽ رومي سمنڊ مٿان ڇانيل انهن ڪڪرن جي تخت تي وڃي ويٺي، جيڪي چنڊ جي شعاعن جي ڪري سونهري ٿي ڏسڻ ۾ آيا. فضا ۾ اڏامندڙ روحن جو هڪ ولر، هن جي سامهون لانگهائو ٿيو، جيڪو وڏي واڪ چوندو ٿي ويو، ”پاڪ آ! پاڪ آ! پاڪ آ! مصر جي اها نياڻي، جنهن جي عظمت، سڄي ترقيءَ تي ڇانيل آهي.“

ان چشمي جي بلندين کان، جيڪا صنوبر جي جهڳٽي ۾ وڪوڙيل هو، هڪ نوجوان جو ڀاڄو، سارو فيم (1) جي هٿن ۾ ويڙهيل، اٿيو ۽ پريءَ جي ڀر ۾ ويهي رهيو. روح وري آيا ۽ هيئن چوندا انهن جي آڏو لنگهي ويا، ”پاڪ آ! پاڪ آ! لبنان جو اهو نوجوان، جنهن جي وڏائيءَ کان زمانو پُر ٿيل آهي.“

جڏهن عاشق محبوبه جو هٿ پنهنجي هٿ ۾ ورتو ۽ ان جي اکين سان اکيون اڙايون ته موجن ۽ هوائن سندن انهن سرڀاتن کي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ پهچائي ڇڏيو.

”ايسس جي ڌيءَ! تنهنجو حسن ڪيترو مڪمل آهي، ۽ منهنجي محبت ڪيتري بيپناهه!“

”عشروت جا پٽ! تون نوجوانن ۾ ڪيترو سهڻو آهين، ۽
منهنجي شوق جو جذبو ڪيترو گهڻو آهي!“

”منهنجي محبت، تنهنجي احرامن جي مثال آهي، منهنجي
محبوب! جنهن کي زمانو ريتي نٿو سگهي!“

”منهنجي محبت صنوبر جي وڻن سان مشابه آهي، منهنجا
دوست! جنهن تي عناصر غلبو حاصل نٿا ڪري سگهن!“

”مختلف قومن جا فلسفي، مشرق ۽ مغرب کان ايندا آهن؟
منهنجي محبوب! جيئن تنهنجي حڪمت کان نفعو حاصل ڪري
سگهن ۽ تنهنجا اسرار ۽ رمزون ڄاڻي سگهن.“

”دنيا جون وڏيون وڏيون هستيون، مختلف مرڪن مان وارد
ٿينديون آهن. منهنجا دوست! جيئن تنهنجي جمال جي شراب مان
مخمور ۽ تنهنجي رازن جي طلسم مان حظ حاصل ڪن.“

”منهنجي پياري، تنهنجي تري انهن بيشمار نيڪين جو فصل
آهي، جنهن سان گدام پريا ويندا آهن.“

”منهنجا پيارا، تنهنجون ٻانهون مٺي پاڻيءَ جا چشما آهن ۽
تنهنجو ساهه جنت آفرين هوائون!“

”نيل جا محل ۽ هيڪل، منهنجي پياري! تنهنجي عظمت جا ڳڻ
ڳائيندا آهن ۽ ابوالهول تنهنجي بزرگيءَ جا داستان ٻڌائيندو آهي.“

”تنهنجي ڇاتين جا هي صنوبري وڻ، منهنجا پيارا! تنهنجي
شرافت جون نشانيون آهن ۽ تنهنجي چوڌاري هي قلعو، تنهنجي
عظمت ۽ شجاعت جا ترجمان آهن!“

”اوه! منهنجي محبوب! ڪيتري حسين آهي تنهنجي محبت! ۽

ڪيتري مٺي آهي اها اميد، جيڪا تنهنجي ارتقا سان لاڳاپيل آهي!“
 ”آه! هو ڪيترو محترم دوست ۽ ڪيترو وفادار مڙس آهي.
 تنهنجا تحفا ڪيترا خوبصورت ۽ تنهنجون بخششون ڪيتريون نازڪ
 آهن! تو مون ڏانهن ان نوجوانن کي موڪليو، جيڪي گهڻو نند کان
 پوءِ واري سجاڳي هئا. تو مون کي تحفي ۾ اهڙو شهسوار عطا
 ڪيو، جيڪو منهنجي قوم جي ڪمزوريءَ تي چانئجي ويو. تو هن
 ئي جي طور مون کي اديب ڏنو، جنهن منهنجي قوم کي بيدار ڪيو
 ۽ اهڙو سپاهي موڪليو، جنهن انهن جي قومي غيرت کي پڙڪايو!“
 ”مون توڏانهن ٻج موڪليو ۽ تو انهن کي گل بڻائي ڇڏيو. مون
 توڏانهن ٻوٽا موڪليا ۽ تو انهن کي وڻ بڻائي ڇڏيو. تون اهو ان ڇهيو
 باغ آهين، منهنجي پياري! جيڪو گلاب ۽ سوسن ۾ ساهه وجهندو
 آهي. سرو ۽ صنوبر کي بلندي عطا ڪندو آهي!“

”مون کي تنهنجي اکين ۾ غم جي جهلڪ نظر اچي رهي
 آهي. منهنجا دوست! ڇا تون منهنجي پاسي ۾ هوندي به دڪي
 آهين؟“

”منهنجا پيارا! ڪاش! مون کي به تو جيان غم عطا ٿئي ها، ۽
 خوف و هراس جو ڪوبه اثر منهنجي دل تي نه رهي ها!“
 ”نيل جي ڌيءَ! ڇا تون قومن جي پياري هوندي به خوفزدہ
 آهين؟“

”مان ان شيطاني جماعت کان ڊڄندي آهيان جيڪا پنهنجي
 مڪارين جي ڪري منهنجي ويجهو اچي رهي آهي، جيڪا پنهنجي
 بانهن جي ٻل سبب، منهنجون واڳون سنڀالي رهي آهي!“

”منهنجي پياري! قومن جي زندگي، فردن جي زندگيءَ سان
 مشابهت ٿي رکي. ان زندگيءَ سان، جنهن کي اميد پيار ڪندي
 آهي، جتان خوف ڪافي ويجهو آهي. جنهنجي چؤڌاري آرزو ٿيڻ
 پائينديون آهن ۽ جنهن تي مايوسي نظرون ڪپائي ڇڏيندي آهي.“
 محبت ۽ محبوب پاڻ ۾ ملي ويا ۽ چمڪين جي پيالن ۾
 خوشبودار شراب پيئڻ لڳا. ان ويل روحن جو ولر ڳائيندو لانگهائو
 ٿيو.

”پاک آهي، پاک آهي، پاک آهي! اها محبت جنهن جي
 عظمت ۽ بزرگيءَ زمين ۽ آسمان کي پنهنجي گهيري ۾ آڻي ڇڏيو
 آهي.“

حسن جي بارگاهه

مان اجتماعي زندگيءَ کان ڀڳس ۽ وسيع دنيا ۾ ڀٽڪڻ لڳس. مان ڪڏهن ندين جي ڪنارن تي ٿي گهميس ۽ ڪڏهن جهرڪين جو چهڪڻ ٿي ٻڌم، نيٺ مان اهڙي جاءِ تي پهتس، جتي گهاٽن وڻن سج جي نظرن کي لڪائي ڇڏيو هو. اتي ويهي مان پنهنجي اڪيلائي سان ڳالهيون ڪرڻ لڳس ۽ روح سان سڻات. ان اڃايل روح سان، جنهن جتي به نظر ڪپائي، ان شيءِ کي ڏٺائين، جيڪا شراب نه هئي، پر اها چمڪندڙ واري، جنهن تي پاڻيءَ جو گمان ٿئي.

جڏهن منهنجو ذهن مادي قيد کان آزاد ٿي خيالي دنيا ۾ اڏامن لڳو ته مون پوئتي مڙي ڏٺو. هڪ نوجوان حسينه منهنجي سامهون بيٺي هئي. اها نوجوان حسينه، جيڪا انگور جي شاخن کان سواءِ، جنهن سان هن جي جسم جو ڪجهه حصو ڍڪجي ويو هو، هر قسم جي لباس ۽ زيورن کان بيٺي هئي، جنهن جي سونهري وارن کي گل لاله جي تاج سميتي ڇڏيو هو.

جڏهن کيس خبر پئي ته مان حيرت جو شڪار ٿي ويو آهيان ته، چيائين، ”ڊج نٿا مان جهنگل جي شهزادي آهيان.“

هن مڙي لهجي ۾ مون ۾ همت پيدا ڪئي ۽ مون چيو، ”ڇا توهان جهڙي حسين شخصيت جهنگ ۾ رهي سگهي ٿي، جيڪو اڪيلائين ۽ درندن جو مسڪن آهي؟ توهان کي پنهنجي زندگيءَ جو واسطو! مون کي سچ پچ ٻڌاءِ! توهين ڪير آهيو؟ ۽ ڪٿان آيون آهيو؟“

هن گاهه تي ويهندي چيو، ”مان فطرت جو راز آهيان! مان اها دوشيزه آهيان، جنهن جي پوڄا، تنهنجا ابا ڏاڏا ڪندا هئا ۽ جنهن لاءِ هنن بعلبڪ، افقا ۽ حيل ۾ هيڪل ۽ قربان گاهه ٺاهيا هئا.“

مون چيو، ”اهي هيڪل ڊمي ويا ۽ منهنجي ابن ڏاڏن جون هڏيون به ڳري مٽيءَ ۾ ملياميت ٿي ويون. هاڻي سندن ديوتائن ۽ مذاهب جا نشان ڪتابن جي چند ورقن ۾ باقي وڃي بچيا آهن ۽ بس!“

هن ورائيو، ”ڪجهه ديوتا اهڙا آهن جيڪي پنهنجي چوڌاري رهندڙن سان زندهه رهندا ۽ مري ويندا آهن ۽ ڪجهه اهڙا آهن، جيڪي ازلي ۽ ابدي الوهيت سان زندهه رهندا آهن. باقي منهنجي الوهيت، سو اها حسن جي بخشش آهي، جنهن کي تون هر طرف جلوه گر ٿو ڏسين. اهو جمال، جيڪو سڄي فطرت آهي، جيڪا دڙن جي وچ ۾ ڌنارن جي لاءِ، فصلن ۾ هاريءَ لاءِ ۽ پهاڙن ۽ نديءَ ڪنارن جي ڀر تي لاڏو قبيلن جي لاءِ سعادت جو سرچشمو آهي. اهو جمال حڪيم جي لاءِ عرش حقيقت جي ڏاڪڻ آهي.“

اهڙي حالت ۾ جو منهنجي دل جي ٽڙڪڻ اهو ڪجهه چئي رهي هئي، جنهن کان زبان اڃان واقف به نه هئي. مون چيو، ”بيشڪ جمال هڪڙي قوت آهي، خوفناڪ ۽ ڊيڄاريندڙ.“

هن جي چپن تي گلن جهڙي مرڪ هئي ۽ نظرن ۾ زندگيءَ جا اسرار. هن چيو، ”توهان انسان هر شيءِ کان ڊڄندا آهيو، ان حد تائين به ته پنهنجو پاڻ کان به. توهين آسمان کان ڊڄندا آهيو، جيتوڻيڪ اهو امن ۽ سلامتيءَ جو سرچشمو آهي. فطرت کان ڊڄندا

آهيو، جيتوڻيڪ اها اطمینان ۽ راحت جو ڳڙھ آهي. خدائن جي خدا کان ٻڌندا آهيو ۽ عداوت ۽ غضب کي ان جي ذات سان منسوب ڪندا آهيو، جيتوڻيڪ اهو محبت ۽ رحمت ناهي ته ڪجهه به ناهي!

ٿوري دير ماڻ رهڻ کان پوءِ، جنهن ۾ لطيف خواب مليل جليل هئا. مون هن کان پڇيو، ”اهو جمال ڇا آهي؟ ڇو جو ماڻهو ان جي تعريف ۽ ايجاد ۾ مختلف راءِ رکندا آهن. بلڪل ائين جيئن هن جي محبت ۽ عزت ۾!“

هن جواب ڏنو، ”جمال اهو آهي جنهن ڏانهن تون پاڻمرادو ڇڪبو وڃين. جنهن کي ڏسي تون کيس ڪجهه ڏيڻ چاهين پر وٺڻ ڪجهه نه گهرين. جنهن کي جسم مصيبت ۽ روح عنايت ڄاڻن. جيڪو رنج ۽ خوشيءَ جي وچ ۾ ٻڌيءَ جو نالو هجي. جنهن کي تون روپوشيءَ ۾، ظاهر ظهور ڏسين. ان ڄاڻائيءَ ۾ سڃاڻو ۽ خاموشيءَ ۾ ڳالهائيندو ٻڌين. جيڪا هڪ طاقت آهي، جنهن جي شروعات، تنهنجي ذات جي انتهائي پاڪيزگيءَ سان ٿيندي آهي. ۽ انتها ان لفظ تي، جيڪو تنهنجي تصورن کان گهڻو مختلف آهي.“

جهنگل جي شهزادي منهنجي ويجهو آئي ۽ پنهنجو معطر هٿ منهنجي اکين تي رکي ڇڏيائين، جڏهن هن پنهنجو هٿ منهنجي اکين تان ڪڍيو ته مون پاڻ کي ان واديءَ ۾ اڪيلو ڄاتو. مان اتان موٽي آيس. دل ٿي دل ۾ هر هر هيئن چوندو، ”جمال اهو آهي، جنهن کي ڏسي تون، ان کي ڏيڻ چاهين پر وٺڻ نه گهرين.“

ملا متِ کار

اي ملا متِ کار! مون کي اڪيلو ڇڏا!
مان توکي ان محبت جو قسم ٿو ڏيان، جيڪا تنهنجي روح
کي، تنهنجي محبوبه جي حُسن ۾ جذب ڪندي آهي، تنهنجي دل
کي تنهنجي ماءُ جي شفقت جي زنجير ۾ سوڳهو ٿي ڪري ۽ تنهن
جا پدرانہ جذبا تنهنجي پٽ سان لاڳو ڪندي آهي. مون کي منهنجي
حال تي ڇڏي ڏي!

مون سان ۽ منهنجي خوابن سان ڪو واسطو نه رک، ۽ سڀاڻي
تائين صبر ڪر. سڀاڻو جو ڪجهه چاهيندو، مون بابت فيصلو ڪري
ڇڏيندو.

تو نصيحتن سان پنهنجو خلوص ظاهر ڪيو، پر نصيحت
هڪڙي ڇانءُ آهي، جيڪا روح کي حيرت جي ساوڪ ۾ وٺي
ويندي آهي. ان مقام ڏانهن ان جي رهنمائي ڪندي آهي، جتي
زندگي مٽيءَ جا بيٺل آهي!

منهنجي دل ننڍڙي آهي. مان چاهيان ٿو ته ان کي سڀني مان
ڪڍي پنهنجي تريءَ تي رکان، ۽ ان جي اونهين جو اندازو لڳايان ۽
ان جي اسرارن کي پروڙيان! ان ڪري اي ملا متِ کار! پنهنجي
اعتقادن جي تيرن سان ان جي نظرداري نه ڪر! ان کي خوفزدہ
ڪري، هڏائين پڇري ۾ لڪو رهڻ تي مجبور نه ڪر! جيسين هوءَ

پنهنجي رازن جو رت نه وهائي، پنهنجو اهو فرض نه ادا ڪري، جيڪو ديوتائن، هن کي حسن ۽ محبت جي آميزش سان پيدا ڪندي وقت سندس ذمي ڪيو هو.

سج اڀريو ۽ بلبل هزار داستانن جيان ٻولڻ لڳا. آس (1) ۽ منشور (2) جون خوشبوئون فضا ۾ وڪري ويون. مان چاهيان ٿو ته تند جي سوڙ مان نڪري، سفيد رد جي ٻچن سان گڏجي گهمان! ان ڪري اي ملامت ڪارا! تون مون کي نه جهل! جهنگ جي شينهن ۽ وادين جي نانگن کان مون کي نه ڊيچارا! ڇو جو منهنجو روح، خوف کان ناواقف آهي ۽ ڪنهن به برائيءَ کان وقت کان پهرين نٿو ڊجي.

اي ملامت ڪارا! مون کي ڇڏي ڏي ۽ نصيحت نه ڪرا! ان ڪري جو مشڪلن منهنجي اکين جي نظرن کي کولي ڇڏيو آهي. لڙڪن منهنجي اکين کي چمڪائي ڇڏيو آهي ۽ غم مون کي دليون جي زبان سمجهائي ڇڏي آهي.

منع ڪيل شين جو ذڪر ڇڏ! جو منهنجي ضمير جي عدالت مون تي منصفاناً حڪم جاري ڪندي آهي. جيڪڏهن مان بيگناهه هوندس ته اها مون کي سزا کان بچائيندي ۽ جيڪڏهن ڏوهي هوندس ته ثواب کان محروم ڪري ڇڏيندي.

ڏس محبت جو جلوس وڃي رهيو آهي. حسن، پنهنجو جهنڊو کنيو ان سان گڏ وڃي رهيو آهي ۽ جواني خوشيءَ جا ڍول وڄائي رهي آهي! مون کي نه جهل! اي ملامت ڪارا! پر وڃڻ ڏي ڇو جو رستي ۾ گلاب ۽ چنبيليءَ جا گل وڇاڻل آهن ۽ فضا مشڪ جي

خوشبو سان واسيل آهي.

دولت جي ڪهاڻي ۽ عظمت جا قصا نه ٻڌاءِ! ڇاڪاڻ جو
 منهنجو نفس پنهنجي قناعت جي ڪري بينياز ۽ ديوتائن جي عظمت
 ۽ بزرگيءَ جي پوڄا ۾ مڱن آهي! سياست جي ڳالهين ۽ اقتدار جي
 خبرن چارن ٻڌائڻ کان مون کي معاف ڪر! ڇو جو ساري ڌرتي
 منهنجو وطن ۽ سڀ انسان منهنجا هر وطني آهن.

رفیقِ حیات

پهرين نظر.

هيءَ اها گهڙي آهي، جيڪا زندگيءَ جي بي سٽ ۽ سٽائپ جي وچ ۾ هڪ سَندو آهي. هي پهريون شعلو آهي، جيڪو زندگيءَ جي خلاثن کي روشن ڪري ڇڏيندو آهي. هيءَ انساني قلب جي سُروڊ جي تار جي پهرين طلسمي جهنگار آهي. هي اهڙو مختصر لمحو آهي، جيڪو روح جي گردش ۾ گذريل ڏينهن جي واقعن کي ورجائيندو آهي. هن جي هڪ نگاهه سان راتين جا عمل واضح ڪري ڇڏيندو آهي. هن جي نظرن کي هن دنيا جي وجداني ڪارنامن کان واقف ڪري ڇڏيندو آهي. هي اهو بچ آهي، جنهن کي عشروت (1) مٿاهينءَ کان اڇلائيندو آهي ۽ اکيون دل جي ڪيت ۾ ڇٽينديون آهن. جذبا ان بچ جي سڀوا ڪندا آهن ۽ روح ان جو ميوو کائيندو آهي.

محبوبه جي پهرين نظر ان روح مثال آهي، جيڪو گهري سمنڊ جي مٿاڇري تي ڦيرا پائيندو رهندو هو ۽ جنهن مان زمين ۽ آسمان پيدا ٿيا آهن. رفيقِ حيات جي پهرين نظر خدا جي قول 'ڪُن' مثال آهي.

(1) عشروت، نيفيا، لبنان جي رهواسين جي لاءِ حسن ۽ محبت جي ديوي آهي. جنهن کي يوناني 'انروڊاٽي' چوندا آهن ۽ رومي کيس 'وينس' جي نالي سان ياد ڪندا آهن.

پهرين چمي.

هي ان پيالي جو پهريون ڍڪ آهي، جنهن کي ديوتائن محبت جي شراب سان لبريز ڪيو آهي. هي شڪ، جيڪو دل کي برغلائي سڪائي، کيس غمگين ڪندو آهي. وري يقين، جيڪو دل جي خالن کي پري ان کي خوشي بخشيندو آهي. اها ٻنهي جي وچ ۾ مفاصلي جي حد آهي. اها روحاني قصيدي جو تلهه (مطلع) ۽ معنوي انسان جي جيون داستان جو پهريون حصو آهي. هيءُ اهڙو گهيرو آهي، جيڪو ماضيءَ جي ڌنڌلڪي کي مستقبل جي روشنيءَ کي هر رشتا ۽ احساسن جي خاموشيءَ کي ان جي گيتن سان ڳنڍي ٿو. هي اهو قلعو آهي جنهن کي چار چپ، دل جي تخت، محبت جي بادشاهه ۽ وفا جي تاج هٿ جو اعلان ڪندي، ادا ڪندا آهن. هي اهڙو لطيف چهاڙ آهي، جيڪو گلاب جي پنڪڙين کان، هير جي آڱرين جي گذرڻ سان مشابهت رکي ٿو. اهي آڱريون جن جي گرفت ۾، ڊگهيون ۽ لذيت آهون ۽ ڳجهيون - پياريون ڪنجھون آهن. هي ان طلسمي ڏڪڻيءَ جي شروعات آهي، جيڪا ٻن چاهيندڙن کي؛ هنن کي جهان جي پاڻي ۽ گلن مان ڪڍي، وحي ۽ خوابن جي دنيا ۾ وٺي وڃي ٿي. هي گل لالا جو ڏاڙهونءَ جي گل سان اتحاد ۽ هڪ ٿيڻ نئين وجود جي لاءِ سندن گڏيل هيڪلائي آهي.

جيڪڏهن پهرين نظر ان ٻج سان مماثلت ٿي رکي، جنهن کي محبت جي ديوي، انساني قلب جي ميدان ۾ پوکيندي آهي، ته پهرين چمي، زندگيءَ جي وڻ جي پهرين ٿاريءَ جي پهرين گل سان مشابهت رکي ٿي.

وصال

هتي محبت زندگيءَ جي ٽريل پڪڙيل جزن کي گذ ڪڙڻ شروع ڪندي آهي ۽ زندگيءَ جي گهرجن جي اثر هيٺ، انهن صورتن جي شڪل ۾ وڌندي ويجهندي آهي، جنهن کي ڏينهن سريلي آواز ۾ اچاريندا آهن ۽ راتيون ترنم سان ورجائينديون آهن.

هتي شوق گذريل زماني جي ڳجهارتن تان ڏکيائين جو پردو کڻي ٿو ۽ لذتن جي جزن سان، اها سعادت پيدا ڪندو آهي، جنهن تي ڪنهن کي به سبقت حاصل ناهي، سواءِ نفس جي سعادت جي، جڏهن اهو پنهنجي پروردگار سان ڳنڍجي وڃي.

وصال، زمين تي هڪ نئين الوهيت کي وجود بخشيندو آهي. اهو ڪمزور زماني جي بغض ۽ ساڙ جو مقابلو ڪرڻ لاءِ ٻن طاقتور هستين جو پنهنجي محبت جي وسيلي ڳانڍاپي جو واعدو آهي. اهو قرمزي شراب ۾ پيلي شراب جي آميزش آهي، جيئن ان مان اهو نارنگي شراب وجود ۾ اچي، جيڪو شفق جي رنگ سان ملندڙ جلندڙ آهي، اهو ٻن روحن جي نفرت کان نفرت ۽ ٻن نفسن جو اتحاد آهي. هي ان زنجير جي سونهري ڪڙي آهي، جنهن جو پهريون چيڙو نگاهه آهي ۽ آخري چيڙو سرمديت. اهو پاڪ آسمان تان، فطرت جي مقدس زمين تي شفاف بادلن جي ڦوهار آهي ته جيئن فصلن جون مبارڪ قوتون اڀرن.

جيڪڏهن محبوبه جي چهري تي پهرين نظر، ان ٻج جي مثال
آهي، جنهن کي محبت دل جي ڪيت ۾ پوکيندي آهي ۽ ان جي
چين جي پهرين چمي، زندگيءَ جي تاريءَ جي پهرين گل وانگر، ته ان
جو وصال پهرين ٻج جي، پهرين گل جو پهريون ميوو آهي.

انسان جي تڪميل

وري خدائن جي خدا پنهنجي 'ذات' مان هڪ 'روح' الڳ ڪري، اول کيس حسن و جمال عطا ڪيو، پوءِ تڙهي هير جي نرم، باغ جي گلن جي خوشبو ۽ چنڊ جي نور جي لطافت بخشي. ان کان پوءِ کيس عشرت سان پُر ٿيل پيالو ڏنو ۽ چيائينس، "تون هي ان وقت پيئڻجان جڏهن 'غم' جي ڪري غافل ۽ 'انساني فڪر' کان بي نياز ٿي وڃين." وري غمن سان لبريز هڪ پيالو ڏيندي چيائينس، "هن جي پيئڻ سان زندگيءَ جي خوشين جو راز تنهنجي سمجهه ۾ اچي ويندو."

وري ان ۾ اها محبت پيدا ڪيائين، جيڪا گهٽ حوصلي جي پهرين آه سان گڏ فنا ٿي ويندي آهي، جيڪا غرور جي پهرين ٻول سان ختم ٿي ويندي آهي.

وري هن تي آسماني علم نازل ڪيائين، جيڪو سچائيءَ جي راهن ڏانهن هن جي رهنمائي ڪندو آهي. ان جي اونهائين ۾ هڪ بصيرت پيدا ڪيائين، جيڪا نامانوس شيون کي ڏسندي آهي ۽ ان ۾ هڪ جذبو پيدا ڪيو، جيڪو خيالن سان گڏ وهندو آهي ۽ تصورات سان گڏوگڏ هلندو آهي.

وري تمنا جو لباس پهرايائينس، جيڪو فرشتن انڊلٽ جي لهرن مان اٿيو هو. ان کان پوءِ ان ۾ هن حيرت جي اوندهه پيدا ڪئي. هاڻي اهو نور جو پاڇو آهي.

وري خدائن جي خدا قهر ۽ غضب جي بئيءَ مان 'باهه' جهالت جي بيابانن مان 'هوا'، انانيت جي سمنڊ جي ڪناري تان 'پاڻي' ۽ زماني جي قدمن هيٺان 'مٽي' ڪٺي ۽ انهن سڀني جي مٽلاپ سان انسان کي پيدا ڪيو. (1)

وري کيس هڪڙي انڌي طاقت عطا ڪيائين. جيڪا 'جنون' جي وقت پڙڪي ٿي اٿي ۽ 'خواهشن' جي آڏو اجهامي ٿي وئي. اها ڪان پوءِ هن ۾ زندگي پيدا ڪيائين ۽ اها موت جو پاڇو آهي. خدائن جي خدا اول کليو ۽ پوءِ رنو. هن محبت جو اڻ ڪو جذبو محسوس ڪيو. انسان ۽ روح کي پاڻ ۾ ملائي ڇڏيائين.

(1) تدبير طالع جي نظريي مطابق انسان جي چئن عنصرن مان تخليق ٿي آهي. باهه، پاڻي، هوا، هي ان نظريي جي تائيد ۾ مصنف لکيو آهي.

عورت جي عظمت

منهنجي هڪ اهڙي نوجوان سان ملاقات ٿي، جيڪو زندگيءَ جي راهن ۾ گم، شباب جي اثرن کان پيپرواهه، پنهنجي خواهشن جو اصل سبب ڄاڻڻ لاءِ آيو هو. هڪ نرم ۽ نازڪ گل ڏنائين، جنهن تي تيز هوائون بي معنيٰ تمنائن جي گهري سمنڊ ڏانهن، اڏائينديون ٿي ويون.

مون هن کي هڪ ڳوٺ ۾ شرير چوڪرو ڏٺو. جيڪو پڪين جا آڪيرا برباد ڪري، انهن جي پجن کي ماري ڇڏيندو هو. گلن جي ازڪ پنڪڙين کي مروڙي، انهن جي حسن ۽ دل لپائڻ کي ختم ڪري ڇڏيندو هو. درسگاهه ۾ هڪڙو نوجوان مليو، جنهن کي ڪن پڙهڻ سان ڪابه دلچسپي نه هئي، جيڪو خاموشيءَ جو دشمن ۽ بدتميزيءَ جو اڳواڻ هو. وري شهر ۾ جوان ڏٺم، جيڪو ڳتيل بازارن ۾ خانداني شرافت جو واپار ڪندو ٿي وڌيو. تنگ ۽ ذلت جي شبستانن ۾، ٻنهي هٿن سان دولت لٽائي رهيو هو. جنهن پنهنجو عقل، بنتِ زر جي حوالي ڪري ڇڏيو هو.

پر انهن سڀني خرابين جي باوجود، مان سائس محبت ڪندو هوس. اهڙي محبت، جنهن ۾ افسوس سان گڏوگڏ همدردي هئي. مان کيس چاهيندو هوس، ڇاڪاڻ جو اهي سڀ خراب عادتون طبعي نه هيون، هن جي ڪمزور ۽ مايوس فطرت جو نتيجو هيون.

دوستو! سخت جبر، انساني نفس کي عقل ۽ حڪمت جي راھن کان پري ڪري ٿو ڇڏي. جوانيءَ جون انتاريون پنهنجي دانون ۾ گند ڪڇرو ڪڍي اينديون آهن. جيڪو اکين ۾ پئجي انهن کي بند ڪري ڇڏيندو آهي، اندو ڪري ڇڏيندو آهي ۽ ڪڏهن ڪڏهن ته ڊگهي عرصي تائين اندو ڪري ڇڏيندو آهي.

مان ان نوجوان سان محبت ڪندو هوس ۽ منهنجي دل ۾ هن لاءِ خلوص، بي انتها خلوص هو. ڇو ته مان ڏسندو هوس ته هن جي ضمير جو ڪبوتر، هن جي بداعمالن جي گجهه تي حاوي ٿيڻ ٿو چاهي، پر هن تي غلبو ٿيو وڃي. پنهنجي بزدليءَ جي ڪري نه، پر پنهنجي دشمن جي طاقت جي ڪري.

ضمير هڪ انصاف پسند پر ڪمزور قاضي آهي، جنهن جي ڪمزوري هن جي حڪم جاري ڪرڻ جون راهون جهليو بيٺو آهي. مون چيو آهي ته مان هن سان محبت ڪندو هوس. محبت مختلف لبادا تبديل ڪري ايندي آهي. ڪڏهن حڪمت جي ويس ۾، ڪڏهن انصاف جي ويس ۾ ۽ ڪڏهن اميد جي ويس ۾! مون کي هن سان محبت هئي، اها اهڙيءَ تمنا جي ويس ۾ هئي جو ان جي فطرت جي سج جي روشني، هن جي عارضي بدعنوانين جي ظلمت تي حاوي پئجي وڃي. پر مان هن کان محض ان ڄاڻ هوس. هن جي گدلاڻپ، پاڪيزگيءَ کان، بداخلاقي خوش اخلاقي کان ۽ جهالت عقلمنديءَ کان، ڪڏهن ۽ ڪيئن مختلف هئي؟ انسان ٿو ڄاڻي ته روح، جسم جي قيد مان ڪيئن ٿو آزاد ٿئي؟ جيسين اهو آزاد نه ٿي وڃي! کيس ڄاڻ ناهي ته گل ڇا لاءِ مرڪندا آهن؟ جيسين

صبح جي ملڪ پنهنجي رخ تان پردو نه لاهي!
ڏينهن، رات جي ڪلهن تي سوار ٿي گذرندا رهيا. مان ان
نوجوان کي رنج و الم جي انتهائي احساس سان ياد ڪندو هوس، ۽
انهن ٿڌن ساهن سان هن جو نالو وٺندو هوس، جيڪي دل ۾ زخم
ڪري، ان جو قتل ڪندا هئا. ان حد تائين جو ڪالهه مون کي هن
جو خط مليو، جنهن ۾ لکيو هئائين:

”پيارا دوست! مون وٽان ٿي وڃ. مان توکي هڪ نوجوان سان
ملائڻ ٿو گهران. جنهن کي ڏسي تنهنجي دل خوش ٿيندي. ان سان
ملي تنهنجو روح خوش ٿيندو!“

مون چيو، ”افسوس! ڇا هو چاهي ٿو ته پنهنجي دوستيءَ جي
غمن کي پاڻ جهڙي هڪ ٻي دوستيءَ سان پيڻو ڪري ڇڏي. ڇا
هو پاڻ ذلالت، گمراهي جي تعريف ۽ تشريح جي سلسلي ۾ ڪافي
نه هو. ڇا هاڻي سندس خواهش آهي ته ان مثال سان پنهنجي دوستن
جي حالتن جو گهيرو ڪري، جيئن مادي جي ڪتاب جو هڪ به
حرف منهنجي نظرن کان اوجھل نه رهجي وڃي.“

منهنجي خيالن جو رخ بدليو، ”پوءِ به مون کي وڃڻ گهرجي ته
نفس پنهنجي خڪمت کان ڪم وٺي، ڪنڊن مان گل چونڊي وٺندو
آهي، ۽ دل پنهنجي محبت جي ٻل تي انڌيري جي ڇاتيءَ مان ڇڪي
وٺندي آهي.“

پوياري ٿي ته مان ساڻس ملڻ ويس. ڏٺم ته هو هڪلو پنهنجي
ڪمري ۾ ويٺو هو ۽ ڪوئي ديوان پڙهي رهيو هو. هن جي هٿ ۾
ڪتاب ڏسي مون کي ڪجهه حيرانگي ٿي. مون سلام ڪري هن

کان پڇيو، ”اهو نئون دوست ڪٿي آهي؟“

هن جواب ڏنو، ”منهنجا دوست! اهو مان ئي آهيان!“ ائين چئي هو ماڻ ڪري ويهي رهيو. اها ڳالهه مون لاءِ ٻنهي نئين هئي. هن مون ڏانهن ڏٺو. هن جي اکين ۾ هڪ عجيب نور هو، جيڪو ڇاتيءَ کي چيري جسم جي هر رڳ، هر تنڊ کي پنهنجي گرفت ۾ وٺي ٿي ڇڏيو. اهي اکيون، جن کي مون جڏهن ڏٺو، هٿ ۽ سنگدليءَ کان سواءِ انهن ۾ ڪجهه نه ڏٺو هو، هاڻي انهن مان روشني ڦٽي رهي هئي، جيڪا دل کي لطف ۽ مهربانيءَ سان پُر ڪري پئي ڇڏي. نيٺ هن هڪ اهڙي آواز ۾، جنهن کي مون سمجهيو ته هن جي نڙيءَ مان نه پر ڪنهن ٻئي جي واتان نڪري رهيا آهن:

”اهو شخص، جنهن کي تون بالاپڻ کان ڄاڻندو هئين، شاگرديءَ جي زماني ۾ جنهن سان تنهنجي ياراني هئي، ۽ جنهن سان جوانيءَ ۾ تون ساڻ رهئين، هاڻي اهو مري چڪو آهي ۽ ان جي مرڻ سان آءُ پيدا ٿيو آهيان. مان تنهنجو نئون دوست آهيان، مون سان مل!“

مون هن سان هٿ ملايو ته مون کي ائين محسوس ٿيو ڄڻ هن جي هٿ ۾ هڪ لطيف روح آهي. جيڪو سندس رت سان گردش ڪري رهيو آهي. اهو سخت ۽ ڪهرو هٿ، هاڻي نرم ۽ نازڪ ٿي ويو هو. اهي آڱريون، جيڪي پنهنجي عملن جي ڪري، ڇيتي جي چنبي جهڙيون هيون، اڄ پنهنجي لطيف ۽ گداز هڻڻ ڪري، دل کي موهي رهيون هيون. ڪاش! مان پنهنجي ڳالهه جي سادگيءَ جو خيال ڪري سگهان، جيڪا مون ان وقت هن کان پڇي هئي، ”تون ڪير

آهين؟ هيءَ تبديلي تو ۾ ڪيئي ۽ ڪڏهن پيدا ٿي؟ ڇا روح تنهنجي جسم کي عبادتگاهه ناهي، توکي مقدس ڪري ڇڏيو آهي، يا تون منهنجي آڏو ڪنهن شاعراڻي دؤر جي تمثيل پيش ڪري رهيو آهين؟

هن جواب ڏنو، ”ها، منهنجا دوست! روح مون ۾ نزول ڪري مون کي پاڪ ڪري ڇڏيو آهي ۽ عظيم الشان محبت منهنجي دل کي مقدس قربان گاهه بڻائي ڇڏيو آهي. اها عورت آهي، منهنجا دوست! اها عورت جنهن کي ڪالهه تائين مرد جو رانديڪو سمجهندو هوس، پر ان مون کي جهنم جي اوندھ مان ڪڍي جنت جا دروازا مون لاءِ کولي ڇڏيا آهن ۽ مان ان ۾ داخل ٿي ويو آهيان. اها حقيقت عورت، جيڪا مون کي پنهنجي آرام گاهه ۾ وٺي وئي ۽ مون لاءِ سهارو بڻي. اها عورت، جنهن جي پيئرن کي مون پنهنجي جهالت سان ذليل ڪيو، پر هن مون کي عظمت جي تخت تي ويهاري ڇڏيو. اها عورت، جنهن جي هر چشمن کي مون پنهنجي نادانيءَ سان خراب ڪيو، پر هن پنهنجي محبت سان مون کي پاڪ ڪيو. اها عورت، جنهن جي هر جنسين کي مون پنهنجي دولت سان پنهنجي ٻانهي بڻايو، پر هن پنهنجي حسن ۽ جمال جو نور مون تي وسائي مون کي آزاد ڪري ڇڏيو. اها عورت جنهن پنهنجي قوت ارادي ۽ آدم جي ڪمزوريءَ مان فائدو وٺي ان کي جنت مان تڙايو، اڄ پنهنجي مهرباني ۽ منهنجي اطاعت جي اثر هيٺ مون کي ان جنت ۾ وٺي وئي.“

ان ويل مون هن ڏانهن ڏٺو. لڙڪ هن جي اکين ۾ چمڪي رهيا

هئا. مرڪ هن جي ڇپن تي ڪيڏي رهي هئي ۽ محبت جي شعاعن جو تاج هن جي مٿي تي رکيل هو. مان هن جي ويجهو ويس ۽ برڪت جي طلب خاطر هن جو چهرو چميو، جيئن ڪاهن قربان گاهه جي چائنٺ چمندو آهي. ان کان پوءِ مون هن کان موڪلايو ۽ هن جو هي جملو دل ۾ ورجائيندو واپس وريس: ”اها عورت، جنهن پنهنجي قوتِ ارادي ۽ آدم جي ڪمزوريءَ مان فائدو وٺندي، کيس جنت مان تڙايو. اڄ پنهنجي مهرباني ۽ منهنجي اطاعت جي اثر هيٺ مون کي انهيءَ جنت ۾ وٺي آئي.“

حڪمت جي زيارت

رات جي سنائي ۾ حڪمت مون وٽ آئي ۽ پلنگ وٽ اچي بيهي رهي. هڪ شفيق ماءُ جيان مون ڏانهن ڏٺائين ۽ منهنجا لڙڪا اڳهي چيائين، ”مون تنهنجي روح جي پوڪار ٻڌي ۽ تنهنجي اڃا اجهائڻ لاءِ هلي آيس. پنهنجي دل منهنجي آڏو کول! جيئن مان ان کي نور سان ڀري ڇڏيان. منهنجي ڏانئون جهل! جيئن مان توکي حقيقت جو رستو ڏيکاران!“

مون پڇيس، ”اي حڪمت! مان ڪير آهيان؟ هن خوفناڪ جڳهه تي ڪيئن اچي سهڙيو آهيان؟ هي اهم خواهشون، هي گهڻا ڪتاب ۽ هي عجيب غريب تصويرون ڇا آهن؟ هي فڪر ڇا آهن؟ جيڪي ڪبوترن جي ولر جيان ڀر ڦڙڪائيندا لنگهي ٿا وڃن؟ هي ڪلام ڇاهي؟ جنهن کي خواهش مرتب ڪري ٿي ۽ لذت منتشر ڪري ٿي ڇڏي؟ هي ڌڪ ڏيندڙ ۽ فرحت بخش نتيجا ڇا آهن، جيڪي منهنجي روح سان ڳنڍيل ۽ منهنجي دل کان هوش ڏيندڙ آهن؟ مون کي ٿڪ ٻڌي ڏسڻ واريون اکيون ڇا آهن، جيڪي منهنجي گهراين کي گهوري رهيو آهن ۽ منهنجي ڌڪن جي پاسي کان بند آهن؟ هي منهنجي زندگيءَ تي ماتم ڪندڙ آواز ڇا آهن، جيڪي منهنجي بي سرو سامانيءَ تي خوش آهن؟ هي منهنجي تنائن سان ڪيڏندڙ جواني ڇا آهي؟ جيڪا منهنجي جذبن تي مذاق ٿي ڪري.

ماضيءَ جي افعالن ۽ عملن کي وساري ٿو ويهي. حال جي بدمزگيءَ تي خوش آهي ۽ مستقبل جي سست چال تي، منهن خراب ٿو ڪري؟ هي ڪهڙو عالم آهي، جيڪو مون کي اهڙيءَ جڳهه وٺي ٿو وڃي، جو مان نٿو ڄاڻان، ۽ جيڪو مون سان گڏ ذلت جي جاءِ تي بيٺو آهي؟ هيءَ زمين ڇا آهي؟ جيڪا جسمن کي ڳڙڪائڻ لاءِ وات ڦاڙيو بيٺي آهي ۽ جنهن حرص و طمع کي آباد ڪرڻ لاءِ، پنهنجو سينو چيري ڇڏيو آهي؟ هي انسان چاهي، جيڪو سعادت ۽ ڪامرائيءَ جي محبت تي راضي آهي، جيتوڻيڪ ان جي محبت، دوزخ جي انتهائي هيٺئين طبقي تائين پهتي ناهي. جا چمي حياتيءَ جي طالب آهي، موت هن جي منهن تي چماٽ هڻي رهيو آهي. جيڪا لذت هڪ پلڪ جي لاءِ، ندامت جو هڪ سال خريد ڪري رهيو آهي. جيڪو ننڊ جي هٿ وڪامي چڪو آهي ۽ خواب کيس سڏي رهيا آهن، جيڪي نادانيءَ ۽ جهالت جي ندين سان گڏ ظلمت جي سمنڊ ڏانهن وڃي رهيو آهي؟ هي سڀ شيون ڇا آهن، حڪمت!

حڪمت جواب ڏنو، ”اي آدم جي اولاد! تون هن دنيا کي الله جي اک سان ڏسڻ ٿو گهرين، ايندڙ زماني جي رازن کي انساني فڪر جي وسيلي سمجهڻ ٿو گهرين. اها حماقت جي انتها آهي. جهنگل ۾ وڃ! تون ماڪيءَ جي مک کي گلن تي ڦيرا پائيندي ۽ عقاب کي شڪار تي ڦرندو ڏسندي. پنهنجي پاڙيسريءَ جي گهر وڃ! تون ٻار کي باهه جي چيپن کان گهٻرائيندي ۽ مائٽس کي گهرو ڪم ڪار ڪندي ڏسندين.“

”ماڪيءَ جي مک جهڙو ٿي وڃ ۽ بهار جا ڏينهن عقاب جا اعمال
ڏسڻ ۾ نه وڃاءِ. ٻار جهڙو ٿي وڃ ۽ ان کي سندس ماءُ جي رحم
ڪرم تي ڇڏي، باهه جي چيٽن مان فرحت حاصل ڪر!“
”جو ڪجهه به تو ڏٺو، اهو تنهنجي لاءِ ئي هو. هي وڏي تعداد
۾ ڪتاب، هي عجيب و غريب تصويرون ۽ هي حسين جميل فڪر،
انهن ماڻهن جو پاڇو آهن، جيڪي توکان اڳ ٿي گذريا آهن. هي
ڪلام، جيڪو تون ترتيب ڏئي رهيو آهين، تنهنجي ۽ تنهنجي ڀائرن،
بني نوع انسان جي وچ ۾، ٻڌيءَ جو رشتو آهي. هي غم ڏيندڙ ۽
فرحت بخشنده نتيجا، اهو پڻ آهن، جيڪو ماضيءَ روح جي فصل
۾ پوکيو هو ۽ جنهن جو ميوو مستقبل حاصل ڪندو.“

”هيءَ تنهنجي تمنائن سان ڪيڏندڙ جواني، تنهنجي دل جي
دروازن کي کولڻ واري آهي، جيئن ان ۾ نور داخل ٿي سگهي. هيءَ
وات پٽيل زمين، اها آهي جيڪا تنهنجي روح کي تنهنجي جسم جي
غلاميءَ کان چوٽڪارو ڏياريندي. توکي پاڻ سان گڏ نيندڙ دنيا،
تنهنجي دل آهي ۽ تنهنجي دل اهو سڀ ڪجهه آهي، جنهن کي تون
دنيا ٿو ڄاڻين، ۽ هي انسان جيڪو توکي حقير ۽ جاهل ٿو نظر اچي،
جيڪو غم مان خوشيءَ جي ۽ ظلمت کان معرفت جي تعليم حاصل
ڪرڻ، خدا تعاليٰ جي حضور مان آيو آهي.“

حڪمت، پنهنجو هٿ، منهنجي ٻرندڙ نراڙ تي رکيو ۽ چيائين،
”اڳتي وڌ ۽ ڪٿي بيهي نه رهيا: ڇو جو اڳتي وڌڻ جو ٻيو نالو
ڪمال آهي. وڌ ۽ رستي جي ڪنڊن کان نه ڊڄ! ڇو جو اهي
ڪنڊا، خراب رت وهائڻ کان سواءِ ڪجهه به ڪري نه سگهندا!“

محبت جي ڪهاڻي

هڪ نوجوان، جنهن اڃان زندگيءَ جي صبح ۾ قدم مس رکيو هو، پنهنجي گهر ۾ هڪلو ويٺو، دريءَ مان ڪڏهن تارن ڀريل آسمان کي ڏسي رهيو هو ۽ ڪڏهن نوجوان حسينه جي تصوير کي، جا سندس هٿ ۾ هئي.

تصوير جنهن جا روش ۽ رنگ، سندس چاهي تي اڀري، ان عالم اسرار ۽ ابدیت جي رمزن جي اظهار جو سبب بڻجي رهيا هئا. هڪ عورت جي ورنن جا نقش، جيڪي هن جي اکين کي ڪن بنائي، هن سان سڙپاٽ ڪري رهيا هئا. اهڙا ڪن بنائي، جيڪي ان ڪهري جي فضا ۾ ڦرندڙ روحن جي زبان سمجهندا هئا ۽ پنهنجي مجموعي اثر کان اهڙيون دليون وجود ۾ ٿي آندائين، جيڪي محبت سان روشن هيون ۽ شوق سان تمارا!

ان طرح هڪ ڪلاڪ گذري ويو. ڄڻ ته اهو دل کي وڻندڙ خوابن جو هڪ لمحو هو يا اتفاق جي زندگيءَ جو هڪ سال. نوجوان اها تصوير پنهنجي آڏو رکي ۽ پٺو پٺ ڪئي، ڪجهه لکڻ شروع ڪيو.

منهنجي روح جي محبوبا

اهي وڏيون وڏيون حقيقتون، جيڪي فطرت جي مطابق ناهن، عام انساني ڪلام جي ذريعي هڪ انسان کان ٻئي انسان ڏانهن

منتقل نه ٿينديون آهن، پر اهي ٻن روحن جي وچ ۾ خاموشيءَ سان پاڻ خاطر رستو جوڙي وٺنديون آهن. مون کي ائين ٿو محسوس ٿئي ته ان رات جي خاموشي اسان ٻنهي جي وچ ۾ گرم رفتار آهي. ان جي هٿن ۾ اهڙا نشان آهن جيڪي پاڻيءَ جي مٿاڇري تي، هير جي جهوٽن سان لکيل تحريرن کان وڌيڪ نرم ۽ نازڪ آهن، ۽ اهي اسان جي دليين تي لکيل لکڻي، اسان جي ئي دليين کي پڙهي ٻڌائي رهي آهي.

پر جيئن خدا چاهيو ۽ روح کي جسم جي قيدخاني ۾ بند ڪري ڇڏيو، اهڙيءَ طرح محبت به گهريو ۽ مون کي ٻولن جو باندِي بڻائي ڇڏيائين.

منهنجي محبوب، ماڻهو چوندا آهن! ”محبت پنهنجي چؤڌاري ٿرندڙن جي لاءِ ساڙي وجهندڙ باهه بڻجي ويندي آهي.“ پر مان ڏسان ٿو ته فراق جون گهڙيون اسان جي ذات کي جدا ڪرڻ جي قدرت نٿيون رکن. جيئن پهرين ملاقات ويل مون کي ائين لڳو هو ته منهنجو روح توکي، سدائين ڄاڻندو رهيو آهي. تنهنجي چهري تي منهنجي پهرين نظر، دراصل پهرين نظر ناهي.“

منهنجي دل جي ملڪ! اها گهڙي، جنهن اسان جي دليين کي، عالم علويءَ مان نڪتل دليين کي، هڪ جاءِ ملايو، انهن چند گهڙين مان هڪ گهڙي آهي، جنهن نفس کي ازلي ۽ ابدي هٿن کي، منهنجي اعتقاد کي پختو ڪيو. ان قسم جي گهڙيءَ ۾، فطرت پنهنجي عدل جي چهري تان پردو کڻي ٿي، جنهن کي عام طور تي ظلم چئبو آهي.

منهنجي پياري، توکي اهو باغ ياد آهي، جتي بيهي پنهنجي پنهنجي محبوب جو چهرو ڏسندا هئاسين؟ توکي خبر آهي، تنهنجون نظرون مون کي چونديون هيون ته توکي مون سان ڇا محبت آهي، مون تي اها تنهنجي مهربانيءَ جو نتيجو ناهي؟ اهي نگاهون جن مون کي ٻڌايو ته مان، پاڻ کي ۽ دنيا وارن کي چوان ته، ”اها عطا، جنهن جو سرچشمو عدل ۽ مساوات هجي، ان بخشش کان ڪافي بهتر آهي، جنهن جي شروعات مهرباني ۽ ڪرم هجي ۽ اها محبت جنهنجا ورن، حسن ۽ دلڪشيءَ تي ٻڌل هجن، تلاءَ جي ڪني پائيءَ سان مشابيهت ٿور ڪري!“

منهنجي جان! منهنجي آڏو ڇا زندگي آهي، مان چاهيان ٿو ته ان کي عظمت ۽ جمال جو ميلاپ هجي. اها اهڙي زندگي هجي، جو ايندڙ نسل جي تصور ۾ پائيداري جو ٻول ٻڌي ۽ ان جي اعتبار ۽ محبت جي طالب هجي. ها! مان اهڙي زندگي ٿو گهران، جنهن جي شروعات ان ويل ٿي هئي، جڏهن مان توسان پهريون ڀيرو مليو هوس. جنهن جي غير فاني هئڻ جو مون کي پورو پروسو آهي. ان ڪري مڪمل پروسو آهي جو تنهنجي وجود جي باري ۾ منهنجو اهو ايمان آهي ته اهو منهنجي ان قوت کي، جيڪا الله مون ۾ پيدا ڪئي آهي، اها شان مان سان ۽ ڦڙل ۽ فعل جي صورت ۾ نمايان ڪري ٿو سگهي. جيئن سج باغ جي خوشبوءِ دار گلن کي زمين مان ظاهر ڪندو آهي.

پنهنجي ذات ۽ قومن سان منهنجي اها ئي محبت رهندي. اها پنهنجي آفاقيت جي لاءِ، اهڙيءَ طرح انانيت کان پاڪ ۽ توسان

خصوصيت جي آڌار ان ريت بيقدريءَ کان مٿاهين رهندي.
 نوجوان اٿيو ۽ ڪمري ۾ هوريان هوريان ڦرڻ لڳو. ان کان پوءِ
 هن دريءَ مان ڏٺو ته چنڊ افق جي پويان نڪري رهيو هو ۽ فضا ان
 جي لطيف شعاعن سان روشن آهي. هو واپس وريو ۽ پنهنجي خط ۾
 هنن ستن جو اضافو ڪيائين؛

”منهنجي پياري! مون کي معاف ڪر! جو مان توسان غير جيان
 مخاطب ٿيو آهيان. جيتوڻيڪ تون منهنجو اهو اڌ حسين آهن، جنهن
 کي مون ان وقت وڃايو هو، جڏهن اسين ٻئي، هڪ ئي وقت ۾
 خدائي هٿن مان نڪتا هئاسون. مون کي معاف ڪج! منهنجي
 محبوبا!“

محبوب

هن ويل تون ڪٿي آهين؟ او منهنجي حسينا

ڇا تون پنهنجي ننڍڙي جنت ۾ انهن گلن جو رس چوسي رهي آهين، جيڪي توسان محبت ڪندا آهن. جيئن ٻارڙو پنهنجي ماءُ جي ڇاتين سان محبت ڪندو آهي؟ يا پنهنجي اڪيلي ڪمري ۾ آهين، جتي تو پاڪيزگيءَ جي لاءِ هڪ قربان گاهه ٺاهيو آهي. ۽ منهنجي روح ۽ ان جي پاڇي قوتن کي ان تي ويهاري ڇڏيو آهي؟ يا پنهنجي ڪتابن ۾ گم آهين، جن جي وسيلي تون انساني حڪمت کان وڌي ڪجهه چاهين ٿي. جيتوڻيڪ تون ديوتائن جي حڪمت سان مالا مال آهين؟

تون ڪٿي آهين؟ اي منهنجي من موهڻي! ڇا تون هيڪل ۾ مون لاءِ عبادت ڪري رهي آهين؟ يا پنهنجي باغ ۾ پنهنجي انوڪن تصورن جي چراگاهن جي باري ۾ فطرت سان سرگوشيون ڪري رهي آهين؟ يا غريب جي جهوپڙين ۾ پنهنجي روح جي لذت سان، ٽٽل دل ماڻهن کي تسلي ڏئي رهي آهين. ۽ پنهنجي احسان سان انهن جون منيون پري رهي آهين؟

تون هر جاءِ تي آهين. ان ڪري جو تون خداوندي روح جو هڪڙو حصو آهين! تون هر وقت آهين، ان ڪري جو تون زماني کان طاقتور آهين!

ڇا تون انهن راتين کي ياد ڪري رهي آهين، جن ۾ اسان هڪ هنڌ گڏ ٿيا هئاسون. تنهنجي نفس جا شعلا، گهيري جيان اسان کي وڪوڙي ويا هئا ۽ محبت جا فرشتا، روح جي ڪارنامن جو راڳ ڳائيندي، اسان جو طواف ڪري رهيا هئا؟

ڇا تون انهن ڏينهن کي ياد ڪري رهي آهين، جن ۾ اسان وٽن جي پاڇي ۾ ويٺا هئاسون ته انهن اسان تي ائين ڇانو ڪئي ڇڻ اسان کي انساني نظرن کان لڪائڻ ٿا گهرن. جيئن پاسريون، دل جي مقدس اسرارن کي لڪايون بيٺيون هونديون آهن؟

ڇا تون انهن رستن ۽ لاهين کي ياد ڪري رهي آهين، جن تي اسان هلندا هئاسون. تنهنجون آڱريون منهنجي آڱرين سان، اهڙيءَ طرح پيچجي وينديون هيون، جيئن تنهنجي چوٽين جا وار. اسان پنهنجا مٿا ائين ملائيندا هئاسون، ڇڻ پاڻ کي، پاڻ کان بچائڻ چاهيندا هجون.

ڇا تون اهي ڀل ياد ڪري رهي آهين؟ جڏهن مان توکان موڪلائڻ آيو هوس ۽ تو مون کي سڀني سان لائي مون کان وداعي چمي ورتي هئي، جنهن مان مون کي خبر پئي ته جڏهن ٻن پيار ڪندڙن جا چپ پاڻ ۾ ملندا آهن، ته اهڙا وڏا اسرار ظاهر ٿيندا آهن، جن کي زبان نه ڄاڻندي آهي. اها چمي جيڪا ٻئي آه جو اثر هئي ۽ اها آه، ان روح سان مشابيهت رکي پئي، جنهن کي الله تعاليٰ مٽيءَ جي بوتلي ۾ ڦوڪيو هو ۽ ان مٽيءَ مان انسان بڻجي ويو! اها ئي آه اسان جي نفس جي عظمت جو اعلان ڪندي، اسان کي روحن جي دنيا ۾ وٺي وٺي، جتان هو تيسين واپس نه ورندي

جيستين اسان هميشه جي لاءِ ان سان وڃي ملون.

ان کان پوءِ تو وري به مون کي پيار ڪيو. ٻيهر ۽ ٽيهر پيار ڪيئي ۽ توکي لڙڪ لڙي ڪجهه سهارو ڏئي رهيا هئا ۽ تو چيو هو ته، ”جسمن جا مقصد ناقابل اعتبار آهن. هو ديني معاملن کان قطع تعلق ٿي ويندا آهن، ۽ مادي غرضن تي وڙهندا جهيڙيندا آهن. پر ارواح، سڪون ۽ اطمينان سان محبت جي پاڇي ۾ رهندا آهن، ايتري حد تائين جو موت ايندو آهي ۽ کين خدا جي حضور وٺي ويندو آهي.“

وج! منهنجا پرين! زندگيءَ توکي ڪوٺيو آهي. ان جي آواز تي وج! ڇو ته اها هڪ حسينه آهي، جيڪا پنهنجي فرمانبردارن کي، لذت ۽ عشرت جي ڪوٺر جا پيالا پُر ڪري پياريندي آهي! باقي مان، تون منهنجو بلڪل فڪر نه ڪر. پنهنجو عشق مون لاءِ ڪڏهن به نه وڇڙندڙ گهٽ آهي ۽ تنهنجي ياد، ڪڏهن به نه پوري ٿيندڙ سهڻو وهان! “

هاڻي تون ڪٿي آهين، منهنجي رفيق حيات! ڇا تون رات جي خاموشيءَ ۾، ان هير جي لاءِ جاڳي رهي آهين، جيڪا جڏهن به توڏانهن ايندي آهي ته منهنجي دل جي ڌڙڪن ۽ منهنجي سيني ۾ سانڍيل راز کڻي ويندي آهي؟ يا پنهنجي محبوب کي ڏسي رهي آهين، جيڪو صاحب تصوير سان بنهه نٿو ملي، ڇو ته غم ان جي چهري کي سڪائي ڇڏيو آهي. جيڪو ڪالهه تائين تنهنجي قرب جي ڪري کليل هو. آه و زاريءَ انهن اکين کي بي نور ڪري ڇڏيو آهي، جيڪي تنهنجي جمال جي اثر ڪري، ڪاريون هيون ۽ دل

جي باهه انهن ڇپن کي سنڪائي ٺوٺ ڪري ڇڏيو آهي، جيڪي تنهنجي ڄمڻ جي ڪري ڀريل ۽ ڳلائي رهندا هئا.

تون ڪٿي آهين؟ او منهنجي مٺي! ڇا تون ستن سمنڊن جي پريان، منهنجا سڌ ۽ پوڪارون سٺي رهي آهين. منهنجي ذلت ۽ بيچارگي کي ڏسين پئي. منهنجي صبر ۽ تحمل جو اندازو لڳائي رهي آهين؟ ڇا فضا ۾ اهي روح ناهن، جيڪي هڪ ڌڪ درد کان ٽڪندڙ جان کي پاڻ سان وٺي وڃن؟ ڇا روحن جي وچ ۾ اهي لڪل رشتا ناهن، جيڪي مرڻ واري عاشق جي شڪايت سندس محبوب تائين پهچائي سگهن؟

تون ڪٿي آهين؟ منهنجي زندگي! ظلمت مون کي پنهنجي هنج ۾ ڇڪي وئي آهي ۽ مون تي مايوسيءَ جو غلبو ٿي ويو آهي! فضا ۾ مرڪون وکير ته مون ۾ چرپر پيدا ٿئي! ايئر ۾ ساهه وجهه ته مان وري زندهه ٿي پوان!

تون ڪٿي آهين؟ منهنجي محبوبا! تون ڪٿي آهين؟ آه، محبت ڪيتري نه عزت لائق آهي ۽ مان ڪيترو نه خود غرض آهيان!

ڏوهي

هڪ نوجوان رستي تي ويهي، پني رهيو هو. مضبوط جسم وارو نوجوان جنهن کي بڪ بي ستو ڪري ڇڏيو هو. هو سڙڪ جي لاڙي وٽ ايندڙ ويندڙ جي آڏو هٿ ڊگهيرون ويٺو هو. انڪساريءَ سان ٻاڏائيندي سوال ڪري رهيو هو. پنهنجي ذلت ۽ بدبختيءَ جي ڪهاڻي ورجائي رهيو هو. بڪ ۽ تڪليفن جا ڏک بيان ڪري رهيو هو.

رات پنهنجو جهنڊو ڪوڙي ڇڏيو. نوجوان جا چپ نوٽ ٿي ويا ۽ زبان زخمي ٿي وئي. پر هٿ پٽ ڏانهن خالي ٿي رهيا.

هو اٿيو ۽ شهر کان ٻاهر نڪري ويو. اتي وٽن جي جهڳٽي ۾ ويهي، هو روئڻ لڳو. ان کان پوءِ هن پنهنجون اکيون آسمان طرف ڪنيون، جن تي ڳوڙهن جو پردو اچي ويو هو. اهڙيءَ حالت ۾ بڪ هن جي اندر کي اڏيڙي رهي هئي. هن چيو :

”اي خدا! مان سيٺ جي ڳولا ۾ ويس. پر منهنجي جسم کي نبل ڏسي، مون کي ڪڍي ڇڏيائين. مون اسڪول جو دروازو کڙڪايو، پر مون کي هٿين خالي ڏسي، مون کي اندر به اچڻ نه ڏنو ويو. صرف ٻن ويلن جي مانيءَ عيوض مون نوڪري ڪرڻ چاهي، پر منهنجي بدقسمتي، جو اها به حاصل نه ٿي سگهي. مجبور ٿي پئڙ جي ڪوشش ڪيم، پر اي منهنجا رب! تنهنجي پانهن مون ڏانهن ڏنو ۽ ائين چوندا اڳتي وڌي ويا ته هي ته ”تلهو سهر آهي. اهڙي ها“

حرام کي خيرات ڏيڻ جائز ٿي ناهي.

”اي منهنجا رب! مون کي ماءُ تنهنجي حڪم سان پيدا ڪيو ۽ هاڻي مان تنهنجي وجود جي ڪري زنده آهيان. پوءِ ماڻهو مون کي مانيءَ ڳڻيو ڇو نه ٿا ڏين. جڏهن ته مان کائڻ تنهنجي نانءُ ٿو گهران.“
ڏکويل نوجوان جو منهن ڦري ويو ۽ اڪيون اُٺن جيان ٻرڻ لڳس. هو اٿيو ۽ وڻ مان هڪ سڪل ٽاري پڳي ۽ پوءِ هن شهر ڏانهن اشارو ڪندي وڏي واک چيو؛

”مون پنهنجي پگهر جي بدلي زندگيءَ جي طلب ڪئي. پر اها نه ملي. هاڻي مان اها پنهنجي ٻانهن جي ٻل سان حاصل ڪندس! مون محبت جي نانءُ ماني گهري، پر انسانن ڪوبه تيان نه ڏنو، هاڻي مان ظلم ۽ سرڪشيءَ جي نالي ماني ٿي نه پر کائڻ گهڻو ڪجهه ڪسيندس. ۽ هو ڏيڻ لاءِ مجبور ٿي پوندا.“

هڪ زمانو گذري ويو. نوجوان سردارن خاطر ڪيترائي ڪنڌ ڪپيندو رهيو. ۽ پنهنجي لالچ جون ماڙيون اڏيندو رهيو ۽ لڳاتار روحن جا هيڪل ٻاهيندو رهيو، ايتري تائين جو هن وقت ان ڳڻت دولت ۽ دٻڊو وڌي ويو. ملڪ جا ڌاڙيل هن کي چاهڻ لڳا ۽ حڪومتي ڪارندا هن جي نالي کان ونءُ وڃڻ لڳا. آخرڪار بادشاهه کيس ان شهر لاءِ پنهنجو نائب مقرر ڪري ڇڏيو ۽ پنهنجي ڀروسي لائق ماڻهن ۾ شامل ڪري کيس وڏي عهدي تي پهچائي ڇڏيو.

ان طرح انسان پنهنجي ڪنجوسيءَ ڪري، مسڪين کي بدمعاش ۽ پنهنجي پٽر دل هٽڻ ڪري امن پسند ماڻهوءَ کي قاتل بڻائي ڇڏيو.

جل پريون

اڀرندي جزيري جي چوڌاري پکڙيل سمنڊ جي اونهين ۾.
جتي بيشمار موتي آهن، اتي هڪ نوجوان جو مڙه پيو هو. ڀرسان
سنهري وارن واريون جل پريون، موتين تي ويهي پنهنجي حسين اکين
سان مڙه ڏي نهاري رهيون هيون ۽ سُريلِي آواز ۾ پاڻ ۾ ڳالهيون
ڪري رهيون هيون.

سندن گفتگو سمنڊ ٻڌي، لهرون انهن کي ڪنارن تائين گهلي
ويون ۽ اتان هوا جا لطيف جهوٽا مون تائين پهچائي ويا.
هڪڙيءَ چيو ٿي، ”هي ماڻهو ڪالهه ان مهل پاڻيءَ ۾ گهڙيو
هو، جڏهن سمنڊ موج ۾ هو.“

ٻيءَ چيو، ”سمنڊ ته مستيءَ ۾ نه هو! ها، انسان - جو
پنهنجي ليکي پاڻ کي ديوتائن جو تت سمجهندو آهي - هڪ
خوفناڪ جنگ ۾ وڪوڙيل آهي. جنهن ۾ اڄ تائين، ايترو قتل و
ڦار متو آهي، جو پاڻيءَ جو رنگ ٿي ڳاڙهو ٿي ويو آهي.“

ٽينءَ چيو، ”جنگ ٻنگ جي ته مون کي پروڙ ڪانهي، اها
ڪهڙي بلا آهي. ها! ايترو سو ڄاڻان ٿي ته انسان سڪيءَ تي قبضو
حاصل ڪرڻ کان پوءِ حرص جي سمنڊ تي به حڪومت ڄمائي، نت
نوان اوزار ٺاهي ۽ انهن سان سمنڊ جي ٻوڏن کي جهليو. جڏهن ان
جي خبر ’بنتون‘ پاڻيءَ جي ديوتا کي پئي ته هو ان هٿ چراند تي

ڏاڍو ڪاوڙيو. نيٺ انسان لاءِ سواءِ قربانيءَ جي ڪابه واٽ نه بچي، جنهن تان لنگهي هو اسان جي بادشاهه کي راضي ڪري سگهي. هو بي جان جسم، جن کي ڪالهه اسان پاڻيءَ ۾ ڪرندي ڏٺو هو، بنتون اعظمه جي حضور ۾ آخري قرباني هئي.

چوٿينءَ چيو، ”بنتون ڪيڏو نه مانائتو ۽ پٿر دل آهي، جيڪڏهن مان جل رائي هجان ها ته ڪڏهن به خوني آمادگين مان راضي نه ٿيان ها. اچو! ته هن نوجوان جي ميت کي ڏسون. ممڪن آهي ته بني نوع انسان جي باري ۾ ڪا ڳالهه ڄاڻي ونون.“

جل پريون نوجوان جي لاش جي اوڏو آيون، ۽ هن جا کيسا ڦولهڻ لڳيون. دل جي ويجهو کيسي ۾ هڪ خط ڏسڻ ۾ آيو. هڪڙي وڏي اهو خط ڪڍي ورتو ۽ پڙهڻ لڳي:

”منهنجا حبيب! اڌ رات وهامي چڪي آهي، ۽ مان جاڳي رهي آهيان. ان ڪسمپرسيءَ جي حالت ۾، جيڪڏهن ڪوئي تسلي ڏيڻ وارو آهي ته منهنجا لڙڪ. يا اها اميد ته تون جنگ جي چنگل مان نڪري، زنده سلامت مون وٽ ايندين. مان هاڻي سوچڻ ويچارڻ جي لائق ناهيان، جيڪڏهن ڪجهه سوچيندي به آهيان ته توهان جا اهي لفظ، جيڪي توهان هلندي مهل مون کي چيا هئا. ’هر انسان وٽ لڙڪڻ جي امانت هوندي آهي، جيڪا هڪ نه هڪ ڏينهن موٽائڻي پوندي آهي.“

پيارا سمجهه ته مان اچي نٿو سگهان. توکي ڇا لکان؟ پنهنجي دل کي ئي ڇو نه ڪاغذ تي ڪڍي رکان.

دل، جنهن کي بدبختي عذابن ۾ مبتلا ڪندي آهي ۽ ڏک کي لذت ۽ غم کي خوشي بنائڻ واري محبت، تسڪين عطا ڪندي آهي.

جڏهن محبت اسان جي دليين کي ڳنڍي هڪ ڪري ڇڏيو هو ته اسان کي اميد هئي ته اسان جا جسم اهڙيءَ طرح پاڻ ۾ ملي جلي ويندا ته انهن ٻنهي ۾ هڪ ئي روح گردش ڪندو.

اوچتو جنگ توکي سڏيو ۽ تون فرض ۽ وطنيت جي جذبن سان پرڄي ان جي پويان لڳي پئڻ. هي ڪهڙو فرض آهي، جيڪو ٻن محبت ڪندڙ دليين کي جدا ڪري ڇڏي. عورتن کي بيواهه ۽ ٻارڙن کي يتيم بڻائي ڇڏي؟

هيءَ ڪهڙي وطنيت آهي، جيڪا خسيس خسيس ڳالهين

ڪري شهرن کي تباھ ۽ برباد ڪرڻ جي لاءِ جنگ چيڙي ڇڏي؟ هي ڪهڙو اهم فرض آهي، جيڪو غريب ڳوٺاڻن لاءِ ان تر

آهي، پر طاقتور ۽ خانداني شريف زادا ان جي ٻنھ پرواهه ئي نه ٿا ڪن؟ جيڪڏهن فرض قومن جي سلامتيءَ کي تباھ ۽ وطنيت،

انساني جياپي جي سڪون کي تباھ ڪري ته اهڙي فرض ۽ اهڙي وطنيت کي پري کان سلام! نه نه، منهنجا حبيب! تون منهنجي

ڳالهين جي پرواهه نه ڪر ۽ وطن لاءِ وڌيڪ بهادريءَ ۽ جان نثاريءَ جو ثبوت ڏي. ان چوڪريءَ جي ڳالهين تي ڪن نه ڏي، جنهن کي

محبت اندو ڪري ڇڏيو آهي. جنهن جي اکين تي، جدائيءَ پردو وجهي ڇڏيو آهي. جيڪڏهن محبت توکي زنده سلامت مون وٽ نه

پچايو ته ايندڙ زندگيءَ ۾، مون کي توسان ضرور ملائيندي.

جل پرين، اهو خط نوجوان جي کيسي ۾ ان طرح ئي رکي

ڇڏيو ۽ ڏکوئيندڙ ماٺ ميٺ ۾ واپس وريون. ٿورو پريرو وڃي، انهن مان هڪڙيءَ چيو، ”انسان جي دل ته ’بنتون‘ جي دل کان به

وڌيڪ سخت آهي.“

رات

اي عاشقن، شاعرن ۽ ڳائڻن جي رات!

اي پاڇن، روحن ۽ خيالن جي رات!

اي عشق، جواني ۽ يادن جي رات!

اي پوياريءَ جي جهڙ ۽ صبح جي وچ ۾ بيٺل ديوا جيڪو ماڻ
جو لباس پهري، ڪمريند ۾ رعب ۽ جلال جي تلوار لڙڪائي، مٿي
تي چنڊ جو چٽ رکي، هزارين اکين سان زندگيءَ جي اونهائين کي
ڏسي رهيو آهي ۽ هزارين ڪنن سان موت ۽ نيستيءَ جون آهون ٻڌي
رهيو آهي.

تون اها ظلمت آهين، جيڪا اسان کي، آسماني نور جو
مشاهدو ڪرائيندي آهين ۽ ڏينهن ۽ نور جيڪو اسان کي ڦڙتيءَ جي
انڌيرن ۾ وڪوڙي ويندو آهي.

تون اها اميد آهين، جيڪا لڳاتار طاقت جي حضور ۾ اسان جي
اکين جي ديد کي کولي ڇڏيندي آهي ۽ ڏينهن، اهو فريب، جيڪو
اسان کي انڌن جيان هن مادي دنيا ۾ ڇڏي ڏيندو آهي!

تون اها خاموشي آهين، جيڪا پنهنجي سڪوت سان، پاڪ
فضا ۾ اڏامندڙ روحن جا راز اسان لاءِ پڌرا ڪري ٿي ۽ ڏينهن اهو
هنگامو، جيڪو مقصد ۽ غرض منڊيءَ جي ٿڌن ۾ پيل انسانن کي
هرڪائيندو آهي. تون اهو انصاف پسند آهين، جيڪو ننڊ جي ٻانهن

هيٺيان، ڪمزورن جي تمنائن کي طاقتورن جي خواهشن سان ملائيندي آهي.

تون اها مهربان آهين، جيڪا پنهنجي لڪل آڱرين سان قسمت جي مارين جون اکيون بند ڪندي آهين ۽ سندن دليون کي هڪ اهڙي دنيا ۾ پهچائيندي آهين، جنهن جون بيرحميون هن دنيا جي بيرحمين کان ڪافي گهٽ آهن!

تنهنجي آسماني لباس جي تهن ۾ عاشقي پنهنجي محبت جا دم پکيڙيندا آهن. ماڪ سان ڍڪيل تنهنجي قدمن تي، وچوڙي جا ماريل پنهنجا لڙڪ لڙيندا آهن ۽ تنهنجي واديءَ جي سڳند سان واسيل ترين تي، مسافر پنهنجي شوق ۽ آرزوئن جي شوڪارن جو سرمايو رکندا آهن. ان ڪري تون عاشقن جي دوست، اڪيلائي پسندن جي ساٿيائي ۽ پرديسين جي رفيق آهين.

تنهنجي چانءَ ۾ شاعرن جا جذبا ريڙهيون پائيندا آهن. تنهنجي ٻانهن تي پيغمبرن جون دليون سجاڳ ٿينديون آهن ۽ تنهنجي جڳن ۾ مفڪرن جون تخليقي قوتون ڪنبي وينديون آهن. ان ڪري تون شاعرن جي استاد، پيغمبرن جو الهام ۽ غور و فڪر ڪندڙن جي رهڻا آهين.

جڏهن منهنجي طبيعت انسانن کان پرڄي وٺي ۽ منهنجون اکيون ڏينهن جي چهري کي ڏسندي ڏسندي ٽڪجي پيون، ته مان پري ٻنهي ۾ هليو ويس، جتي گذريل زماني جا پاڇا نوان آرامي آهن. اتي مان هڪ ڪاري، سخت پر ڏڪندڙ وجود جي آڏو اچي بيٺس، جيڪو هلڪن قدمن سان ميدانن ۽ وادين کي عبور ڪري رهيو هو!

مان ظلمت جي اکين ۾ اڪيون وجهي ۽ اڻ لکي ٻانهن جي آواز تي ڪن ڌري، ان کي چٽائي ڏسڻ لڳس. ماڻ جي لباس جو چاهاءُ مون کي محسوس ٿي رهيو هو ۽ مون پاڻ کي ظلمت جي ڊپ جي حوالي ڪري ڇڏيو هو.

اتي اي رات! مون توکي ڏٺو، هڪ ڊيهاريندڙ ڀر حسين پريءَ جي روپ ۾، جيڪا ڪڪرن جو نقاب پائي ۽ ڌنڌ جي پٽي ٻڌي زمين ۽ آسمان جي وچ ۾ بيهي سج سان کلي رهي هجي، ۽ ڏينهن سان چرچا ڪري رهي هجي. بتن جي آڏو اکين ۾ رات گهارڻ وارن غلامن جي عيب جوڻي ڪري رهيو هو. جيڪو رشم جي نرم ۽ گداز بسترن تي سمهڻ وارن بادشاهن کي پريشان ڪري رهيا هئا. رهزنن جي چهرن تي جوهر پائي ڏسي رهيو هو ۽ ٻارن جي جهولن وٽ بيهي، انهن جي نظرداري ڪري رهيو هو. ڪميٽن جي کلڻ تي روڻي رهيو هو ۽ عاشقن جي روڻن تي کلي رهيو هو. پر عظيم دلين کي پنهنجي هٿن سان کڻي رهيو هو ۽ حقير روحن کي پنهنجي قدمن سان لٽائي رهيو هو.

اتي اي رات! مون توکي ۽ تو مون کي ڏٺو. تون پنهنجي عظمت ۽ جلال جي ڪري، مون لاءِ والد جو درجو پئي رکين ۽ مان پنهنجي اميدن ۽ گهرجن جي ڪري، تنهنجي لاءِ پٽ واري حيثيت پيو رکان. نيٺ اسان جي وچان مشڪلاتن جا پرڏا کنيا ويا ۽ اسان جي چهرن تي پيل قياس ۽ گمان جو پردو ڇيهون ڇيهون ٿي ويو. تنهن ڪري تو مون تي پنهنجا اسرار ۽ مقصد کولي ڇڏيا ۽ مون تنهنجي آڏو پنهنجون خواهشون ۽ آرزو رکي ڇڏيا، ان حد تائين ته تنهنجو خوف نغمن ۾ تبديل ٿي ويو، جيڪو گلن جي سرباٽن کان

وڌيڪ منو هو ۽ منهنجي دهشت انهن ۾ تبديل ٿي وئي، جيڪي پکين جي اطمینان ۽ سکون کان وڌيڪ خوشگوار آهي. تو مون کي کڻي پنهنجي کلن تي ويهاريو ۽ منهنجي ڪنن کي ٻڌڻ، اکين کي ڏسڻ ۽ ڇنڀن کي ڳالهائڻ سيکاريو. تو مون کي انهن شين سان محبت ڪرڻ سيکاري، جن سان دنيا محبت نٿي ڪري ۽ انهن شين سان نفرت ڪرڻ سيکاري، جن سان دنيا نفرت نٿي ڪري. پوءِ تو منهنجي فڪرن کي پنهنجي آڱرين سان چيهيو ۽ منهنجا فڪر هڪ سربلي نهر جيان وهي هليا، جيڪا ڳالهه کي لوڙهي ويندي آهي. ان کان پوءِ تو منهنجي روح کي پنهنجي ڇنڀن سان چميو ۽ منهنجو روح هڪ شعلي جيان پڙڪي پيو، جيڪو سرد ۽ بيجان مجسمن کي خاڪ جو ڍير ڪري ڇڏيندو آهي.

اي رات! مان توسان گڏ رهيس، ان حد تائين جو توسان مشابه ٿي ويس. توسان هري مري ويس، ان حد تائين جو منهنجون خواهشون، تنهنجي خواهشن سان ملي جلي ويون. مون توسان محبت ڪئي، ايتري شديد محبت ڪيم جو منهنجو وجود تنهنجي وجود جي هڪ ننڍڙي تصوير بڻجي ويو. تنهن ڪري منهنجي اونداهي روح ۾ چمڪندڙ ستارا آهن، جن کي شوق جو جذبو رات جو وکيريندو آهي ۽ وسوسا صبح جو ويڙهي وٺندا آهن. منهنجي قلب ۾ هڪ چنڊ آهي، جيڪو ڪڏهن ڪڪرن مان رنگين فضا ۾ اڀرندو آهي ۽ ڪڏهن پاڇولن سان ڀريل خلا ۾، منهنجي سجاڳ روح ۾ هڪ خاموشي آهي، جيڪا پنهنجي اثرن سان عاشقن جا راز کوليندي آهي ۽ جنهن جون خلائون رات جي زندهه عابدين جي دعائن کي ورجائينديون آهن ۽ منهنجي مٿي جي چوگرد، هڪ طلسمي

غلاف ٽائيل آهي، جنهن کي مرڻ وارن جي خرخرهه ٽڪرا ٽڪرا ڪندي آهي ۽ شاعرن جا گيت سرچندا آهن.

اي رات! مان توسان مشابه آهيان، ڇا ماڻهو منهنجي ان مشابهت کي قابل فخر سمجهندا. جڏهن ته هو ڏينهن سان مشابهت رکندڙ کي خوشين جو خزانو سمجهندا آهن.

مان توسان مشابه آهيان ۽ اسان ٻئي ان گناهه جي سلسلي ۾ گڏ آهيون، جيڪو اسان کان سرزد نه ٿيو آهي.

مان توسان مشابه آهيان، پنهنجي فطرت، پنهنجي اخلاق، پنهنجي اميدن، پنهنجي تمنائن جي لحاظ سان.

مان توسان مشابه آهيان، جيتوڻيڪ پوياريءَ پنهنجي سونهري ڪڪرن جو تاج منهنجي مٿي تي رکيو ناهي.

مان توسان مشابه آهيان، جيتوڻيڪ صبح پنهنجي گلابي ڪرڻن سان منهنجي دانن کي سنواريو ٿي ناهي.

مان توسان مشابه آهيان، جيتوڻيڪ جرڪندڙ پتي منهنجي چيلهه سان ٻڌل ناهي.

مان خاموش ۽ بي چين رات آهيان، جنهن جا وار کليل آهن ۽ لباس هڪ ڪرو. منهنجي اونداهيءَ جي ڪاٺي ابتدا ناهي ۽ نه ئي منهنجي اونھائين جي ڪا انتها.

جڏهن به روح پنهنجي خوشين جي روشنيءَ ۾ خوبصورت انداز ۾ بيٺا هوندا آهن، ته منهنجو روح پنهنجي ڏکڻ جي اونداهه سان گڏ عظمت ۽ بزرگيءَ جي اوچائين ڏانهن اڏامندو آهي.

اي رات! مان توسان مشابه آهيان ۽ جيسين موت مون کي، پنهنجي هنج ۾ آرامي نه ڪري تيسين منهنجو صبح نه ٿيندو.

محبوب جي موت

رات ٿيڻ کان پهرين دشمن جا سپاهي شڪست کائي وٺي پڳا، ان حالت ۾ جو سندن پٺين تي تلوارن ۽ نیزن جا، چاٽيءَ جيان زخم هئا ۽ فاتحن جو لشڪر فخر ۽ خوشيءَ جا جهنڊا جهولائيندو ۽ گهوڙن جي سڻهن جي آوازن تي، جيڪي واديءَ جي پٿرين تي مترڪن جيان ٿي لڳا، فتح ۽ ڪامرانيءَ جا راڳ آلائيندو واپس ٿيو.

جڏهن اهو لشڪر هڪ پهاريءَ تي پهتو ته چند پهاري پويان اڀري چڪو هو، ان جي لطيف روشنيءَ ۾ اهي اوچيون ٽڪريون ائين لڳي رهيون هيون جن قوم جي ماڻهن سان گڏ غرور مان ڳات اوچا ڪيو بيٺيون آهن، ۽ واديءَ ۾ صنوبرن جو جيڪو جهڳٽو هو، اهو ائين ٿي ڏٺو، جن گذريل نسلن لبنان جي سڀني تي، هڪ ان مٿ ڍاڳ ڇڏيو هجي. لشڪر وڃي رهيو هو، چند جا ڪرڻا سپاهين جي هٿيارن کي چمڪائي رهيا هئا، ۽ پري وارا غار سندن فتح جا گيت ڳائي رهيا هئا. ايسين جو هو ان پهاريءَ جي آخري چوٽيءَ تي پهتا ته هيٺاهين پهاريءَ تي بيٺل هڪ گهوڙي جي هٽڪار، جيڪا پهاري کي چيريندي محسوس پئي ٿي، کين بيهاري ڇڏيو. سپاهي اصل واقعي جي خبر وٺڻ لاءِ، جڏهن ان جي ويجهو پهتا ته رت ۾ ٻڌل هڪ لاش ڏٺائون. اهو ڏسي لشڪر جي سرواڻ رڙ ڪئي، ”ان سپاهيءَ جي تلوار مون کي ڏيکاريو، ته مان سڃاڻان.“

ڪجهه سوار گهوڙن تان لٿا ۽ لاش کي چئني پاسي کان وڪوڙي، هن کي جاچڻ لڳا. ٿوري دير کان پوءِ هڪ سپاهي، سرواڻ ڏانهن متوجه ٿيو ۽ ڪرخت آواز ۾ چوڻ لڳو!

”هن جون بي ست آڱريون تلوار جي هٿي ۾ ايتريون قبيل آهن، جو انهن مان تلوار ڇڏائڻ مشڪل آهي!“

ٻئي چيو، ”تلوار ڇڻ رت جي ميان ۾ آهي. ان جو فولاد به نتو ڏسجي.“

ٽئين چيو، ”رت هن جي هٿ ۽ تلوار جي مٿي تي ڄمي ويو آهي ۽ هن جي مٿ تلوار جي ڦار سان ان طرح جهٽيل آهي، ڇڻ اهي ٻئي هڪ آهن.“

سرواڻ گهوڙي تان لهي، مقتول جي ويجهو ويو ۽ چيائين، ”هن جو مٿو ٿورو مٿي ڪريو، جيئن چنڊ جي روشنيءَ ۾ هن جو چهرو ڏسڻ ۾ اچي.“

سرواڻ جي حڪم جي تعميل جلد ئي ڪئي وئي. مقتول جو چهرو، جنهن مان همت، جوانمردي ۽ تحمل جا آثار ظاهر هئا، موت جي نقاب مان جهلڪي رهيا هئا. هڪ قومي شهسوار جو چهرو، جيڪو زبان، بي زبانيءَ سان، مردانگيءَ جي وفد جو داستان ٻڌائي رهيو هو. ڏکويل ۽ خوش تر چهرو. اهو چهرو، جنهن دشمن جو مقابلو ڪئي ۽ موت جو مقابلو مرڪندي ڪيو هجي. هڪ لبناني سورمي. نو چهرو، جيڪو ان ڏينهن جنگ ۾ شامل ٿيو ۽ پنهنجي اکين سان فتح جا آثار ڏٺائين، پر پنهنجي ساٿين سان گڏجي فتح جا گيت ڳائڻ لاءِ زندهه رهي نه سگهيو.

جڏهن سندس چهري تان رومال پري ڪيو ويو ۽ جنگ جي ميدان جي ڌوڙ، هن جي چهري تان صاف ڪئي وئي ته سرواڻ تي هيبت طاري ٿي وئي ۽ هن دردناڪ آواز ۾ رڙ ڪري چيو: ”اوھ!“ هي ته ابن الصبي آهي!“ سپاهي به شوڪارا پريا ۽ اهو نالو دھرايو ۽ ماڻ ڇانئجي وئي. جن ته فتح ۽ ڪامرانيءَ سان ڀريل دليين جو نشو ئي ٿئي پيو. اها ڳالهه هو ڄاڻي چڪا آهن، ته ان نوجوان جي موت ڪري جيڪو ڪين نقصان پهتو آهي، اهو فتح جي شان ۽ ڪاميابيءَ جي عزت کان وڌيڪ اهم آهي. انهيءَ ڏک سندن زبانون بند ڪري ڇڏيون ۽ هو مقتل جي چؤڦير سنگ مرمر جي بتن جيان خاموش بيٺا هئا.

بھادرن ۽ سورھين جي دليين تي موت جو اهڙو اثر ٿيندو آهي، ان ڪري جو روح ۽ رازو عورتن جي عادت آهي ۽ اوڀلا ٻارن جو ڪم. تلوار وارن ۽ جنگي جوڌن کي ته ان خاموشيءَ کان سواءِ ٻي ڪا ڳالهه چڙهي ٿي نه ٿي. جيڪو وقار ۽ هشت سان ٽمٽار هجي، اها خاموشي، جيڪا باهت دليين کي ان طرح ٻڪي آهي، جيئن عقاب جو چنبو پنهنجي شڪار جي ڳچي ۾. اها ماڻ جا لڙڪن ۽ دانهن کان مٿاهين هوندي آهي، ان طرح مصيبت جو ڊپ ۽ بي رحمي وڌندي ويندي آهي. اهو آرام جيڪو ڪنهن بزرگ جو روح ٻهاڙ جي چوٽيءَ کان سمنڊ جي اونھائين ۾ ڌڪيندو آهي. اها خاموشي جيڪا طوفان جي اچڻ جي اعلان ڪندي آهي ۽ طوفان جي نه اچڻ ڪري، پاڻ ان جو عمل طوفان کان وڌيڪ شديد ٿي ويندو آهي.

اهو ڏسڻ لاءِ ته موت پنهنجو هٿ ڪٽي رکيو آهي. نوجوان مقتول جا ڪپڙا لاتا ويا. هن جي سيني تي پالڻ جا زخم ائين ٿي لڳا،

ڄڻ ماڻ مڙهيل وات هئا، جيڪي ان رات جي سنائي ۾ مردائي همت جا داستان ٻڌائي رهيا هئا.

سرواڻ اڳتي آڏو ۽ حيرت مان لاش تي نَوڙيو. سندس نظر هڪڙي زريدار رومال تي پئي، جيڪو نوجوان جي پانهن ۾ ٻڌل هو. سڀني کان نظر چورائي هن ان رومال کي غور سان ڏٺو ۽ ان هٿ کي سڃاڻي ويو، جنهن هن تي ڀرت ڀريو هو، انهن آڱرين کي سڃاڻائين، جن انهن تي زري مڙهي هئي.

سرواڻ اهو رومال پنهنجي پوشاڪ ۾ لڪائي ڇڏيو ۽ پنهنجو چهرو ڏڪندڙ ڪنبڙ هٿن سان ڍڪي ٻه چار وڪون پوئتي پرڪي ويو. اهي هٿ، جيڪي پنهنجي عزم ۽ طاقت جي ڪري دشمنن جي بدن کان سندن سر جدا ڪندا هئا، هاڻي ڪمزور ٿي چڪا هئا. ان تي غشي طاري هئي ۽ هو ڳوڙها اڳڻ لڳو. ان ڪري جو هنن رومال کي ڇهيو هو، جيڪو هڪ محبوبه جي آڱرين، نوجوان جي پانهن ۾ ٻڌو هو. ان نوجوان جي پانهن تي، جيڪو پنهنجي بهادريءَ جي ڪري مجبور ٿي، جنگ ۾ شامل ٿيڻ لاءِ آيو ۽ مارجي ويو. هاڻي هو پنهنجي سائين جي هٿن تي پنهنجي محبوبه ڏانهن ويندو.

سرواڻ جا تصور، موت جي ظلمن ۽ محبت جي اسرارن جي وچ ۾ ڦري رهيا هئا. لاش جي چوگرد بيٺل سپاهين مان هڪڙي چيو، ”اچو! ته هن شاهه بلوط جي هيٺان هن جي قبر کوٽيون. هن جون پاڙون هن جو رت پي ان جون تاريون هن جي جسم مان کاڌو حاصل ڪري طاقتور ۽ لاقاني ٿي وينديون ۽ هي وڏ، هنن پهاڙن لاءِ، نوجوان جي بهادري ۽ شجاعت جو جاڳندڙ تصويري ڪتاب بڻجي پوندو.“

ٻئي چيو، ”اسان کي کيس صنوبرن جي جهنگي ۾ وڃي دفن ڪرڻ گهرجي، جيئن هن جون هڏيون پيدائش جي انتها تائين صليب جي چانوري ۾ محفوظ رهن.“

ٽئين چيو، ”اسان کي کيس اتي دفن ڪرڻ گهرجي، جتي زمين هن جي رت سان ڳاڙهي ٿي هجي. هن جي تلوار هن جي ساڄي پاسي رکي وڃي ۽ نيزو هن جي ڀر ۾ کوڙيو وڃي. گهوڙي کي هن جي قبر تي ذبح ڪيو وڃي ۽ هن جي هٿيارن جي هيڪلائيءَ ۾ ان جي ڌڪ ڏور ڪرڻ جي لاءِ ڇڏي ڏيڻ گهرجي.“

چوٿين مخالفت ڪئي، ”نه نه! دشمن جي رت ۾ رنگيل تلوار کي نه پوريو. دليريءَ سان موت جو مقابلو ڪندڙ گهوڙي کي ذبح نه ڪريو، ۽ هن جي هٿيارن کي ڏکين لنگهن واريءَ جاءِ تي نه ڇڏيو، جيڪي وڙهڻ وارن هٿن ۽ پختين ٻانهن ۾ رهڻ جا عادي آهن. اڃان به انهن سڀني شين کي سندس مائٽن وٽ ڪٿي هلو، جو اهي ئي هن جو بهترين تحفو آهن.“

پنجين چيو، ”اچو ته اسين هن جي چوڦير بيهي عيسوي نماز ادا ڪريون، جيئن خدا سندس مغفرت فرمائي ۽ اسان جي فتح کي برڪت ڏئي.“

ڇهين پنهنجي راءِ جو اظهار ڪيو، ”نيزن ۽ ڍالن جو تابوت ٺاهي، کيس پنهنجي ڪلهن تي کڻجي ۽ فتح ۽ ڪامرانيءَ جا گيت ڳائيندي واديءَ جو چڪر هڻڻ گهرجي، جيئن دشمن جي لاشن کي ڏسي ۽ هن جا چڪيل چاڪ مرڪن، ان کان اڳ جو قبر جي مٽي هن کي گونگو ڪري ڇڏي.“

ستين چيو، ”اچو! ته هن کي سندس گهوڙي تي سوار ڪريون ۽ مقتولن جي سرن سھاري کيس ويھاريون، هن جو نيزو هن جي ڳچيءَ ۾ لڙڪايون ۽ ڪامياب سپاهيءَ جيان، کيس شھر ڪڍي ھلون، ان ڪري جو هن، ان ويل تائين پنھنجي جان موت جي حوالي نه ڪئي، جيسين هن جي پٺيءَ تي دشمن جي روحن جو ڳورو وزن نه سٿيو ويو.“

ائين هڪ نئين تجويز پيش ڪئي، ”اچو! ته کيس هن پھاڙ جي تري جي سپرد ڪريون، جتي غارن جو پڙاڏو هن لاءِ روشنائي ثابت ٿيندو ۽ ٽوھارن جو ترنم هن جو دوست ۽ ڏک ڏور ڪندڙ ٿئي ۽ هن جون ھڏيون هن جھنگل ۾ راحت محسوس ڪنديون. جتي رات جا قدم ھوريان ۽ نرم ھوندا آھن!“

نائين اھا تجويز رد ڪئي، ”نہ! هن کي هتي نه ڇڏيو! ڇو ته جھنگل ۾ ڪڪ ڪندڙ وحشت ۽ بي رحم هيڪلائي آهي. پر اچو، ته کيس ڳوٺ جي قبرستان ۾ دفن ڪريون، اتي هن کي ابن ڏاڏن جي روحن جي رفاقت ملندي. رات جي خاموشيءَ ۾ هن سان سريات ڪندا ۽ کيس پنھنجي جھدن ۽ عظمتن جا قصا ٻڌائيندا!“

سردار اڳتي وڌيو ۽ هنن جي وچ ۾ بيھي ھٿ جي اشاري سان هنن کي ماٺ ڪرايائين، ”هن کي جنگين جي يادن سان پریشان نه ڪريو ۽ هن جي روح جي ڪنن ۾، جيڪو هن وقت اسان جي مٿان اڏامي رھيو آھي، ان کي تلوارن ۽ نيزن جون ڳالھيون نه پھچايو! پر اچو! اطمینان ۽ خاموشيءَ سان، اسان کيس سندس وطن پھچايون. ڇو ته ان بستيءَ ۾ هڪ هستي هن جي انتظار ۾ جاڳي رھي آھي.“

هڪ نوجوان حسينا جي هستي، جيڪا نيزن جي هجوم مان، هن جي موٽڻ جو انتظار ڪري رهي آهي. اسان کي گهرجي ته کيس هن وٽ پهچايون، جيئن هن جي چهري تي نظر وجهڻ ۽ هن جي چهري کي چمڪ کان رهجي نه وڃي.

ڳوڙهن هائين نظرن ۽ جهڪيل ڪنڌن وارن سپاهين هن جو لاش ڪلهن تي کنيو ۽ ڏکويل سڪون سان روانا ٿيا. پويان پويان ڏکويل گهوڙو هو، جيڪو پنهنجون نظرون گهليندو ۽ هر هر هٽڪندو هلندو ٿي آيو. غار هن جي آوازن جو جواب ان طرح ڏئي رهيا هئا، جن دل اٿن، جيڪا حيوان سان اذيت ۽ مايوسيءَ جي شدت جو احساس ڪندي آهي.

ان واديءَ ۾ جتي چنڊ جا ڪرڻا نرم قدم رکندا آهن. فتح جو جلوس، موت جي جلوس جي پويان پويان هلي رهيو هو. هن جي آڏو محبت جو پاڇولو، پنهنجي هارايل ٻانهن کي گهليندو هلي رهيو هو.

روحن جا سڀاٽ

اٺ منهنجي محبوبا منهنجو روح، خوفناڪ سمنڊ جي پرينءَ
پر کان توکي سڏي رهيو آهي. منهنجو نفس مضبوط ۽ غضبناڪ
لهرن تي پنهنجون ٻانهون توڙانهن ڊگهيري رهيو آهي.

اٺ! جو چرپر، سڪون جي هنج هلي وئي آهي. خاموشيءَ
گهوڙن جي ٽاپ ۽ راهه ويندڙن جي قدمن جي آواز کي ختم ڪري
ڇڏيو آهي، ۽ ننڊ انسان جي روح سان ٻڪجي وئي آهي.

فقط مان اڪيلو جاڳي رهيو آهيان. ننڊ مون کي جيترو غرق
ڪندي آهي، ان قدر مون کي شوق ڀاريندو آهي ۽ وسوسا مون کي
توکان پري ڪندا آهن، پر محبت ويجهو ڪندي آهي.

منهنجي محبوبا ڀُل ۽ فراموشيءَ جي پاڇن جي ڊپ کان،
جيڪي سوڙ جي تنهن ۾ لڪل هيون، مان پنهنجي هنڌ مان ٽپ ڏئي
اٿيو آهيان، ۽ ڪتاب اڇلائي ڇڏيم، ان ڪري جو منهنجي آهه و
زاريءَ، ان جا جملا ٻاهي ڇڏيا هئا، ۽ اهو منهنجي آڏو ٻنهي خالي
سفيد ڪتاب رهجي ويو هو.

اٺ منهنجي محبوبا اٺ ۽ مون کي ٻڌا!!

”مان هتي آهيان، منهنجا حبيب! مون ست سمنڊن جي پريان
تنهنجو آواز ٻڌو ۽ تنهنجي ٻانهن جو چاهه محسوس ڪيو، ته منهنجو
روح چرڪي اٿيو ۽ پنهنجي اڪيلائيءَ مان نڪري، سرسبز گاهه

جي تخت تي اچي ويو. منهنجا پير ۽ لباس جي دانون ماڪ ۾ پسي ويا. ڏس ته مان هن بادام جي ٻور سان جهنجھيل وڻ جي هيٺان بيٺي تنهنجي روح جي پڪار ٻڌي رهي آهيان، منهنجا پيارا!

”ڳالها! منهنجي محبوبا! ۽ لبنان جي وادين مان ايندڙ هوا سان گڏ پنهنجي ساهن کي مون ڏانهن اڇڻ ڏي!! ڳالها!! مون کان سواءِ ڪوبه ٻڌڻ وارو ناهي! ان ڪري جو اوندھ سڄيءَ مخلوق کي سندن گهرن ڏانهن ڊوڙائي ڇڏيو آهي ۽ ننڊ، شهر واسين کي مدهوش ڪري ڇڏيو آهي، صرف مان ئي آهيان، جيڪو هتي دانهون ڪري رهيو آهيان.“

”آسمان، ڇنڊ جي شعائن مان هڪ سنهڙو پردو اُٿي لبنان تي وجهي ڇڏيو آهي، منهنجا حبيب!“

”آسمان، رات جي اونداهيءَ مان هڪ ڳوڙهي چادر ناهي، جنهن ڪارخاني جي دونهين ۽ موت جي لڙڪن جو استر چاڙهي، شهر کي ان ۾ لڪائي ڇڏيو اٿس، منهنجي محبوبا!“

”ڳوٺاڻا بيد ۽ اخروٽ جي وڻن سان ڍڪيل جهوپڙين ۾ سٽا پيا آهن، ۽ سندن روح خوابن جي تماشا گهرن ڏانهن ڊوڙي رهيا آهن، منهنجا پيارا!“

”مال ۽ دولت، انسان جي چيلھ ڇڄي ڪري وڌي آهي. حرص ۽ طمع جي اٿانگن رستن جا رڪاب ڍلا ڪري وڌا آهن. ڏک ۽ مصيبتن هن جي پلڪن کي ڳورو ڪري ڇڏيو آهي. هاڻي هو فرش تي پيو آهي ۽ خوف ۽ نااميديءَ جي چانوري ۾ هن کي اذيت ڏئي رهيا آهن، منهنجي پياري!“

”گذريل نسلن جا پاڇا وادين ۾ ڦري رهيا آهن. پيغمبرن ۽ بادشاهن ج روح ڌڙن مٿان اڏامي رهيا آهن. منهنجو فڪر مون کي تصورات جي ساوڪ ۾ وٺي ويو آهي، ڪلدانين جي عظمت، اشورين جي شوڪت ۽ عربن جي فضيلت جو مشاهدو ڪرائي رهي آهي.“

”ڇورن جا ڪارا روح گهٽين ۾ رلي رهيا آهن. درين جي وٿين مان خواهشن جي نانگن جا مٿا ڏسڻ ۾ اچي رهيا آهن ۽ سڙڪن جي لاڙن تي موت جي ٿوڪارن سان مليل جليل بيمارين جا جلوس اڏامي رهيا آهن. منهنجي تصور؛ فراموشيءَ جا پردا ڦاڙي ڇڏيا آهن ۽ ماري ۽ ڦندي جي مڪارين ۽ عاموره جي گناهگارين جو منظر مون کي ڏيکاري رهيا آهن!“

”منهنجا حبيب! تاريون لڏي لمي رهيون آهن، انهن واديءَ جي نهر جي ترنم سان دوستي ۽ واعدو ڪيا آهن، ۽ منهنجي ڪنن کي سليمان جي آلاپ، دائود جي بربط جو سُر ۽ موصليءَ جي گيتن سان نوازي رهيون آهن!“

”پاڙي جي ٻارن جا روح لرزي رهيا آهن. بک ڪين پيچين ڪيو ڇڏي. غم ۽ مايوسيءَ جي وڇائي تي ستل مائرن جا ٿڌا ساهه تيزيءَ سان جاري آهن. اڀاهجن جون دليون غربت ۽ بدبختيءَ جي خوابن سان ڌڪي رهيون آهن. تلخ آهون ۽ اڻ پوريون چيخون ٻڌي رهيو آهيان، جيڪي منهنجي سيني کي آهن ۽ روج سان وزندار ڪري رهيون آهن.“

”نرگس ۽ سوسن جا گل مهڪي رهيا آهن. ياسمين جي

خوشبوءِ بسانَ جي خوشبوءِ سان ملي، صنوبر جي خوشبوءِ سان ملي
 رهي آهي، اهي سڀ مليل جليل خوشبوئون، هوا جي لطيف لهرن
 سان وڌن ندين پهاڙن ۽ وڪڙ کائيندڙ سڙڪن تي لپتي رهيون آهن،
 ۽ روح کي محبت سان پُر ڪري رهيون آهن. انهن کي پرواز جو
 شوق عطا ڪري رهي آهي.“

”گتيل گهٽين جي بدبوءِ فضا ۾ ڦهليل آهي ۽ بيماريءَ جي
 جيوڻ سان ملي جلي، سنهڙن سنهڙن تيرن جيان احساس کي ڪڍي
 رهيون آهن ۽ هوا ۾ زهر گڏي رهيون آهن.“

”ڏس! منهنجا حبيب! صبح ٿي ويو آهي!! سجاڳيءَ جون
 آڱريون نند جي ڇپرن ۾ ڦري رهيون آهن. بنفشي شعاع پهاڙيءَ جي
 پويان اڀري وري ويا آهن ۽ انهن زندگيءَ جي قوت ۽ عظمت تان رات
 جي چادر ڇڪي ورتي آهي. واديءَ جي ڪپرن تي پڪڙيل ڳوٺ
 جيڪي آرام ۽ سکون کي وهائو ناهي سمهي پيا هئا، سجاڳ ٿي
 چڪا آهن، ڪليسان جا گهند وڃي رهيا آهن ۽ فجر جي نماز جي
 آغاز جو اعلان ڪندي، ايئر کي هڪ دلڪش آواز سان پُر ڪري
 رهيا آهن. غار انهن گهندن کي ائين پڙاڏو ڪري رهيا آهن. ڦرڙا واڙ
 مان نڪري آيا آهن، ۽ رڌن، ٻڪرين جا ڏڻ، پنهنجي لوڙهن مان
 نڪري، ڪنڌ نواڻي پنهنجي چراگاهن ڏانهن وڃي رهيا آهن، جتي
 ماڪ پيل چمڪندڙ گاهه کائيندا. ڌنار ڏڻ جي اڳيان اڳيان جوانيءَ
 جا گيت ڳائيندا وڃي رهيا آهن ۽ انهن جي پويان نوجوان ڇوڪريون،
 صبح جي ڀيرت لاءِ جهرڪين سان گڏجي گيت ڳائي رهيون آهن.“

”منهنجي محبوبو! صبح ٿي ويو آهي. ڏينهن جو ڳورو هٿ

هڪٻئي سان مليل گهرن تي پڪڙجي ويو آهي. درين جا پرڏا لهي ويا آهن ۽ دروازن جا تاڪ کلي ويا آهن. جنهن ڪري سخت چهرا ۽ غمگين اکيون نظر اچڻ لڳيون آهن. قسمت جا ماريل ڪارخانن ڏانهن وڃي رهيا آهن. انهن جي جسمن ۾ گڏ موت آرامي آهي، ۽ پيئل ڳلن مان مايوسي ۽ خوف جهلڪي رهيو آهي. ڄڻ اهي زبردستي خوفناڪ ۽ ماريندڙ ميدان جنگ ڏانهن وٺي وڃي رهيا هجن.

”ڏس! سڙڪون ٽڪڙن ۽ لالچ جي پتلن سان ڀرجي ويون آهن، ۽ فضا لوھ جي گوڙ، ڦيٽن جي ڪڙڪڙ ۽ انجڻن جي سيٽين سان پڙاڏجي رهي آهي. سڄو شهر جنگي ميدان بڻجي ويو آهي. جنهن ۾ طاقتور ڪمزور جو پيڇو ڪري رهيو آهي.“

”منهنجا حبيب! هتي زندگي ڪيتري حسين آهي. جيئن روشني ۽ نزاکت سان ڀريل شاعر جي دل!“

”منهنجي محبوبو! هتي زندگي ڪيتري بي رحم آهي، جيئن گناهن ۽ ڊپ سان ڀريل ڏوهي جي دل!“

شاعر جو آواز

قدرت منهنجي دل جي اونهين پر بچ چٽيندو آهي. مان اهو فصل لٽندو آهيان ۽ ان جا سنگ گڏ ڪري بڪايل انسانن پر ورهائيندو آهيان. روح هن ننڍي پيالي کي ڀريندو آهي ۽ مان اهو شراب کڻي اڃايلن جي اُڃ جهڙيندو آهيان. آسمان هن ڏيئي پر تيل ڀريندو آهي، مان ان کي روشن ڪندو آهيان ۽ راهگيرن لاءِ، ان کي رات جي اوندھ ۾ پنهنجي گهر جي دريءَ ۾ رکي ڇڏيندو آهيان. مان اهي سڀ ڪم ان لاءِ ڪندو آهيان جو انهن جي ڪري منهنجي حياتي آهي. جڏهن زمانو مون کي انهن ڪمن کان جهليندو آهي ۽ مان راتين جي هٿان قيدي بڻجي ويندو آهيان ته مان موت جي گهر ڪندو آهيان. ان ڪري جو سرڪش اُمت جو نبي ۽ پنهنجي ماڻهن ۾ رهندڙ شاعر جي لاءِ موت کان بهتر ڪابه شيءِ ناهي.

انسان تيز هوائن جيان شور ڪندا آهن ۽ مان سڪون ۽ اطمينان مان ٿڌا شوڪارا ڀريندو آهيان. ان ڪري جو مان سمجهان ٿو ته زماني جي هڪڙي ئي جهٽڪي ۾ انهن هوائن جو ٽيڪ ختم ٿي ويندو، پر ٿڌا ساھ خدائي هٿن ۾ ابد تائين باقي رهندا.

انسان برف جيان ٿڌي مادي سان ملندا آهن ۽ مان محبت جي گرميءَ جي ڳولا ۾ آهيان ته انهن کي پنهنجي سيني سان لڳايان. جيئن هو منهنجون پاسراڻيون کائي ۽ منهنجي جيري کي وڌي، ان

ڪري جو مون ڏٺو ته مادو ته انسان کي بنا ڪنهن عذاب جي ماري
چڏيندو آهي. پر محبت انسان کي مصيبت ۾ مبتلا رکي زندگي عطا
ڪندي آهي.

انسان مختلف قبيلن ۽ فرقن ۾ ورهائبا آهن ۽ مختلف ملڪن ۽
شهرن ڏانهن منسوب هوندا آهن. پر مان پنهنجي ذات کي هڪڙي ئي
شهر ۾ ڌاريو سمجهندو آهيان. مان پنهنجي قوم جو اڪيلو فرد
آهيان. ساري ڌرتي منهنجو وطن آهي ۽ سڀ انسان منهنجي قبيلي
مان آهن. ان ڪري جو مان ڄاڻان ٿو ته انسان ڪمزور آهي ۽ اها
انسان جي حماقت آهي ته هو پنهنجو پاڻ کي ورهائي ٿو ۽ ڌرتي تنگ
ڪرڻ ۽ ان کي حڪومتن ۽ بادشاهين ۾ ورهائڻ بيوقوفي آهي.
انساني جماعت روح کي ختم ڪرڻ ۽ جسم جي دنيا آباد ڪرڻ ۾
هڪٻئي جي مدد ۾ رڌل آهن، ۽ مان اڪيلو هنن جو نوحو ٿو
پڙهان. مان ڪن لائي ٻڌندو آهيان ته پنهنجي ضمير مان هڪڙو آواز
ٻڌڻ ۾ ايندو اٿم، جيڪو چوندو آهي، ”جيئن محبت انساني دلي
کي مصيبتن ۾ گهيري زندگي بخشيندي آهي، ان طرح حماقت ان
کي معرفت جا دڳ ڏيکاريندي آهي. يقين ڪريو ته اهي مصيبتون ۽
هيءَ حماقت هڪ وڏي لذات ڪامل معرفت جي موجود آهي، ان
ڪري جو خدا سج جي هيٺان ڪابه شيءِ بيڪار پيدا نه ڪئي آهي.

(۲)

مان پنهنجي ملڪ جو مشتاق آهيان. هن جي حسن جي ڪري
پنهنجي وطن واسين سان محبت ڪندو آهيان. پر جڏهن منهنجي
قوم وطنيت جي تعصب جي پٽي اکين تي ٻڌي ڪنهن به ويجهي

ملڪ تي هلاڪ ڪندي آهي. اتان جي ماڻهن کان مال ڪسي وٺندي آهي. اتان جي رهاڪن کي قتل ڪندي آهي ۽ ٻارڙن کي يتيم ۽ عورتن کي بيواھ بڻائي ڇڏيندي آهي. اُتان جي ڌرتيءَ کي اتان جي رهاڪن جي رت سان ٻوڙي ڇڏيندي آهي ۽ اُتان جي مردار خور پکين کي، ان ڌرتيءَ جي نوجوانن جو گوشت ڪارائيندي آهي ته ان ويل مون کي پنهنجي وطن سان به نفرت ٿي پوندي آهي ۽ هر وطن سان به -

مان پنهنجي ڄم - هنڌ لاءِ ٻڏي خوش ٿيندو آهيان. جنهن گهر ۾ منهنجي پالنا ٿي آهي، مان ان جو مشتاق آهيان. جڏهن ڪوئي مسافر لنگهندي، ان گهر ۾ پناهه گهرندو آهي ۽ ان جي رهواسين کان زنده رهڻ لاءِ ٿورڙو رزق طلبيندو آهي ۽ جيڪڏهن کيس ان ويل ڌڪا ڏئي تڙيو ويندو آهي، ته مان، ان ويل، ان گهر جو نوحو چوڻ شروع ڪندو آهيان. ان شوق کي هن دل مان ڪڍي ڇڏيندو آهيان ۽ پنهنجي دل کي چونڊو آهيان، ”اهو گهر جيڪو محتاج کي مانيءَ پور ڏيندي ڪاوڙ ٿو ڪري ۽ بسترو گهرڻ واري کي بسترو ڏيڻ کان جهجهڪي ٿو، اهو گهر ٻانوان ڊول ڪرڻ جي لائق آهي.“

مون کي پنهنجي ملڪ سان ٿورڙي محبت آهي. ان ڪري مان پنهنجي جنم - هنڌ سان به محبت ڪندو آهيان. جيئن ته مون کي پنهنجي اصلي وطن، سڄي ڌرتيءَ سان محبت آهي، ان ڪري مون کي پنهنجي ملڪ سان به محبت آهي. مان ڌرتيءَ سان ان ڪري محبت ڪندو آهيان، جو اها انسانيت جي، ڌرتيءَ تي الاهي روح جو، چراگاهه آهي. پر انسانيت، ڌرتيءَ تي الاهي روح جو پاڇو آهي. ويرانين ۾ اها گهڙي آهي، اها پنهنجي اگهاڙن انگن کي، ڦاٿل لباس

سان ڍڪڻ جي ڪوشش ڪري رهي آهي. گرم گرم لڙڪ هن جي ڦڪن ڳلن تان ڳرندا رهندا آهن. هوءَ پنهنجي پٽن، انسانن کي اهڙن دردناڪ آوازن سان پاڻ ڏانهن سڏيندي آهي، جنهن سان آسماني فضا، آهن ۽ دانهن جي صدائن سان ڀرجي ويندي آهي. پر ان جي اولاد طرفداريءَ جي گيتن ڳائڻ ۾ مست لڳي پئي آهي ۽ ان جي فرياد نه ٿي ٻڌي. تلوارن جي جهنگار ۾ هوءَ ان جي لڙڪن ڏانهن ڏسي نه سگهندي آهي. پري ويٺل انسانيت قوم کي پنهنجي مدد لاءِ سڏيندي آهي. پر قوم ٻڌي ٿي نه ٿي. جيڪڏهن فرض ڪريو، ڪوبه هڪڙو انسان ان جي دانهن ٻڌي به وٺندو آهي ۽ سندس ويجهو اچي، سندس ڳوڙها اڳهڻ شروع ٿي ويندو آهي ۽ هن جون مصيبتون ڏسي، کيس صبر ڪرڻ لاءِ دلاسا ڏيندو آهي ته قوم چوڻ شروع ڪندي: 'هن کي ڇڏي ڏيو، ڳوڙها بزدل ۽ ڪمزور ٿي ٿي اٿر ڪندا آهن.'

انسانيت، ڌرتيءَ تي الاهي روح آهي، هي روح قومن جي وچ ۾ ڦرندو، انهن کي محبت جو رستو ڏيکاريندو آهي. جيڪا زندگيءَ جي رستن جي راهبر آهي. پر ماڻهو سندس ڳالهين ۽ تعليم تي ڪلندا آهن، ۽ هن تي چڙهون ڪندا آهن. اهو ئي هي روح آهي، جنهن جو آواز ڪالهه ناصري (يسوع مسيح) ۽ سقراط جي فلسفي جا قائل بڻيا. هنن ماڻهن کي ان الاهي روح ڏانهن سڏي سڏي گهرايو. ماڻهو کين قتل ڪرڻ لاءِ حاوي نه ٿيا، پر ائين چوندي هن تي چڙهون ڪرڻ لڳا جو اهي چڙهون قتل ڪرڻ کان وڌيڪ سخت ۽ ڪڙيون هيون. يروشلم جا رهواسي ناصريءَ کي قتل ڪري نه سگهيا ۽ نه

ٿي هو سقراط کي ختم ڪري سگهيا. اهي ٻئي هميشه لاءِ زنده آهن. ان طرح انسانيت جي آواز تي سڌ ڏيندڙن تي اهڙين چڙهن جو به ڪو اثر نه ٿيندو، ۽ اهي هميشه هميشه جي لاءِ زنده رهندا.

(۳)

اسان ٻئي هڪ ئي روح جو اولاد آهيون، ۽ تون منهنجو ڀاءُ آهين. اسين ٻئي هڪ ئي قسم جي مٽيءَ مان جڙيل جسمن جا قيدي آهيون. ان ڪري ئي تون مون جهڙو آهين. تون زندگيءَ جي راهه ۾ منهنجو ساٿي آهين. ان حقيقت کي جيڪا ڪڪرن جي هيٺان لڪي پئي آهي، ڄاڻڻ ۾ منهنجو مددگار آهين. منهنجا ڀاءُ! تون انسان آهين ۽ مان توکي دل جي گهرين سان چاهيان ٿو.

منهنجي باري ۾ جنهن کي جيڪو وڻي، چوندو رهي، دنيا پنهنجو فيصلو ڏيندي. تنهنجو قول ان جي فيصلي ۽ ان جي انصاف جي لاءِ هڪ طريقو ۽ کليل نشانيءَ جو ڪم ڏيندو. مون کان جو چاهين وٺندو ره! ان ڪري ته تون مون کان اهو مال کسيندين، جنهن ۾ تنهنجو به حق آهي. تون ان جي ڪنهن حصي جو ضرور حقدار آهين، جيڪڏهن تون ان جي ٿوري حصي تي راضي رهي.

مون سان جو چاهين ڪر. ان ڪري جو تون منهنجي حقيقت تي هٿ هڻڻ کان قاصر آهين. تون منهنجو رت وهاءِ. منهنجي جسم کي ساڙي ڇڏ، پر تون؛ نه ئي منهنجي نفس کي تڪليف پهچائي ٿو سگهين، ۽ نه ئي تون؛ ان کي ماري ٿو سگهين. منهنجي هٿن ۾ لوهي هٿڪڙيون ۽ پيرن ۾ پيڪڙا وجهي ڇڏ ۽ مون کي قيدخاني جي اونداهي ڪوٺڙيءَ ۾ بيشڪ بند ڪري ڇڏ. پر ياد رک، تون منهنجي خيالن تي حاوي ٿي نه ٿو سگهين. اهي ته فضا ۾ آزاد

اڏامندڙ هير جيان آزاد آهن. نه انهن جي ڪا ڏانهن آهي ۽ نه انتها. تون منهنجو ڀاءُ آهين ۽ مان توکي چاهيان ٿو. مان توکي مسجد ۾ سجدو ڪندو، عبادتگاهه ۾ جهڪيل ۽ پنهنجي گرجا ۾ عبادت ڪندي، هر حال ۾ چاهيندو آهيان، ان ڪري جو اسان ٻئي، هڪ ئي مذهب، روح جو اولاد آهيون. مان توسان تنهنجي ان حقيقت جي ڪري محبت ڪندو آهيان، جيڪا ڪلي عقل کان حاصل ٿي آهي. اها حقيقت جنهن کي مان پنهنجي انڌاپائيءَ ڪري ڏسي نه ٿو سگهان، پر منهنجي دل ۾ ان جي عزت آهي، ان ڪري جو هو نفس جي عملن مان آهي. اها حقيقت جيڪا آئينده عالم ۾ مون سان ملندي ۽ مڪرڙين جي مست ڪندڙ خوشبوئن جيان، هڪٻئي سان رلي ملي ويندي. محبت ۽ حسن جي دائمي زندگيءَ جي ڪري، اهي ٻئي به هڪٻئي جي حقيقت جي شڪل ۾ ابد تائين زنده رهندي.

مان توسان ان ڪري محبت ڪندو آهيان جو مان توکي سخت دل طاقتورن جي آڏو ڪمزور ڀانيو. حريص سرماييدارن جي عالیشان محلاتن جي چانوري ۾ توکي بيوس ۽ محتاج ڏٺم. تنهنجي حالت ڏسي مان رنس. پر پنهنجي لڙڪن جي پويان توکي انصاف جي هٿن ۾ ڏٺم، جيڪو توکي ڏسي مرڪي رهيو هو، ۽ تولا پريشان هجڻ وارن جي بيوقوفيءَ تي ڪلي رهيو هو. تون منهنجو ڀاءُ آهين ۽ مان توکي چاهيندو آهيان.

(۴)

تون منهنجو ڀاءُ آهين ۽ مان توکي چاهيندو آهيان. پوءِ به تون مون سان ڇو ٿو وڙهين. تون ڇو منهنجي ملڪ ڏانهن اچي، مون کي

ذليل ڪرڻ جو ارادو ٿو رکين. ڇا انهن جي خاطر جيڪي تنهنجي ڳالهين مان عزت ۽ تنهنجي تڪليفن مان خوشي حاصل ڪندا آهن؟ تون ڇو پنهنجي زندگيءَ جي ساٿي، گهر واري ۽ معصوم ٻارڙن کي ڇڏي موت جي ڪڍ، گهر کان پري ڪنهن اجنبِي سرزمين تي وڃين ٿو؟ ڇا انهن ظالم حاڪمن جي خاطر، جيڪي تنهنجي رت سان اقتدار ڳنڍڻ ۽ تنهنجي والده جي ڏڪن جي بدلي پنهنجي لاءِ اوچو مقام حاصل ڪرڻ چاهيندا آهن؟ پر ڇا اهو ئي اوچو مقام آهي ته انسان پنهنجي پاڻ جي جان وٺي.

هو چوندا آهن ته ادا! پنهنجي ذات جي حفاظت ڪرڻ هڪ فطري جذبو آهي. پر مان انهن ماڻهن کي ٻيهر ڏسندو آهيان ته جيڪي توکي پنهنجو پاڻ ختم ڪرڻ لاءِ ان ڪري آماده ڪندا آهن، جو تون پنهنجي ڀائرن کي سندن غلام بنائين. هو چوندا آهن، زندهه رهڻ لاءِ ضروري آهي ته ٻين جي حقن تي ڏاڙا هڻجن. پر مان چوندو آهيان ته، ”ٻين جي حقن جي حفاظت ئي انسان جي بهترين اعمال مان هڪ نڪ عمل آهي.“ مان هيئن به چوندو آهيان: ”ته جيڪڏهن منهنجي زندگيءَ مان ٻين کي موت ٿو ملي ته مون لاءِ موت وڌيڪ لذت ۽ وڌيڪ پيارو آهي.“

انانيت ئي انڌن جيان ماڻهن جي پيدائش جو سبب بڻي ۽ ماڻهيءَ جي هٿن اچي ماڻهو پاڻ ۾ وڙهڻ جهڙو ۽ هڪٻئي کي غلام بنائڻ تي آماده ٿيندا آهن. جهالت کي چاهت ۽ ظلم کي حڪمت ۽ انصاف جو محڪوم بنائڻ چاهيندا آهن. پر هو اهڙي حڪومت جو مخالف آهي، جيڪا ڪلهن کان ڪنڌ ڪڍڻ واريون تلوارون ڪڍي،

ظلم ۽ جهالت کي وڌيڪ پکيڙي، اهو غلبو جنهن بابل کي تباھ ڪيو، يروشلم جون پاڙون به پٽي ڇڏيون. اهو غلبو جنهن خوني ظالم پيدا ڪيا، جن کي ماڻهو عظيم شخصيتون سمجهڻ لڳا ۽ ڪتابن ۾ سندن نالا سونهري اکرن ۾ لکيا ويا. جيئن زمين ان وقت، جڏهن اهي هن ڌرتيءَ کي بيگناهن جي پاڪ رت سان رنگي رهيا هئا، پنهنجي سطح تي هلڻ کان نه جهليو. ان طرح ڪتابن سندن جنگين جي قصن کي پنهنجي صفحن ۾ جاءِ ڏني. پوءِ اي پاءِ! پوءِ تون توڪو ڏيندڙ ماڻهيءَ کان ڪيترا ڀيرا دوکا کائي چڪو آهين ۽ ان طرح جي نقصان ڏيندڙ شيءِ کان ڪيترو نقصان کڻي چڪو آهين؟ حقيقي غلبو صرف علم آهي، جيڪو مقبول عام انصاف پسند فطري قانون جو محافظ آهي. ڇا اهو به ڪو انصاف آهي ته قاتل کي ته توهان قانون جي مطابق قتل ڪندا آهيو. ڦوروءَ کي قيد ڪندا آهيو، پر وري پاڻ ئي گڏ ٿي، پنهنجي پاڙيسرين جي وطن تي حملو ڪري، هزارن بيگناهن جو رت وهائيندا آهيو ۽ سندن ملڪيت ڦريندا آهيو. طرفداري رکڻ وارا ان جي باري ۾ ڪهڙو حڪم ڏين ٿا؟ جيڪي پاڻ قاتل هوندي به ٻين قاتلن کي ڦاسيءَ تي ٿا چاڙهين ۽ ڦورن کي قيد ڪندا آهن، جيتوڻيڪ هو پاڻ به ڦورو هوندا آهن؟ تون منهنجو پاءُ آهين ۽ مان توکي چاهيندو آهيان ۽ محبت، انصاف جو ٻيو نالو آهي. پوءِ جيڪڏهن مان توسان محبت ڪندي، هر جاءِ تي عادل نه رهان ته پڪ جائج ته مان اهو مڪار آهيان، جيڪو محبت جي بهترين لباس کي انانيت جي لباس ۾ لڪائيندو آهيان.

فطرت جا نغما

منهنجي من جي اونهين ۾ اهڙا گيت تربي رهيا آهن، جيڪي لفظن جو لباس پهريون ڀيرو ڏسڻ ۾ اچن ٿا. اهڙا گيت جيڪي دل جي رت مان پرورش وٺي چڪا آهن. اهي مس سان ڪاغذ جي چاهي تي وهن ٿا ۽ گهرن. جيڪي منهنجي قلبي رجحانن جي چوڌاري، سنهڙي ۽ شفاف غلاف جيان پکڙيل آهن، ۽ اهي منهنجي زبان مان وات جي گچ بڻجي نڪرڻ ٿا چاهين.

مان ڪي به دل مان نڪتل ٿيندڙ آهن سان ملائي فضا ۾ اڏارڻ پسند نه ٿو ڪريان. ان ڪري جو فضا جي گندگيءَ کان اهي ڌنڌلائي ويندا. مان اهي گيت ڪنهن ڪي ٻڌايان، اهي منهنجي دل جي گهر ۾ رهڻ جا عادي ٿي چڪا آهن. اهي ٻڌندڙن جي ڪنن جي سختي، ڪيئن سهي سگهندا. جيڪڏهن تون منهنجي اکين سان اکيون ملائي ڏسي سگهين ته انهن گيتن جا متحرڪ خيالن جا پاڇاوان منهنجي اکين ۾ ڦرندا ڏسڻ ۾ ايندا. جيڪڏهن منهنجي آڱرين کي ڇهندا ته انهن جي چرپر ڪري اهي آڱريون متحرڪ ڏسندا.

منهنجي سموري چرپر ۾ انهن گيتن جو اثر ظاهر آهي. جيئن سمنڊ جي پاڻيءَ ۾ ستارن جو عڪس صاف نظر ايندو آهي ۽ منهنجي لڙڪن سان گڏ وهي نڪرندا رهندا آهن. جيئن گلن جي خوشبو، اُس پوڻ تي، ماڪ سان گڏجي فضا ۾ پکڙجي ويندي آهي.

اهڙا گيت جيڪي خاموشيءَ ۾ ٻڌڻ ۾ ايندا آهن، ۽ هل
هنگامي ۾ انهن جو آواز ڪنن ۾ نه پوندو آهي. خوابن جي دنيا ۾
جن جو احساس ٿيندو آهي ۽ سجاڳيءَ ۾ انهن جو نشان به نه ملندو
آهي.

اي دنيا ۾ وسندڙا هي محبت جا گيت آهن. ڪهڙو اسحاق
آهي، جيڪو اهي پڙهي ٻڌائي، اڃان به ڪهڙو دائود آهي، جيڪو
اهي خوش اسلوبيءَ سان ماڻهن جي ڪنن تائين پهچائي. هي چنبيليءَ
جي گل کان نازڪ ۽ دوشيزه جي ڳجهه کان وڌيڪ لڪل آهن.
ڪير آهي جيڪو خدائي گيت ڳائي سگهي.

لهون جا گيت:

مان ۽ سمنڊ جا ڪنارا هڪٻئي جا عاشق آهيون. محبت اسان
کي ملائيندي آهي ۽ زوردار ۽ تڪيون هوائون اسان کي جدا ڪنديون
آهن. مان پري نيلگون شفق جي ڪنارن کان ان ڪري ايندي
آهيان. پنهنجي چانديءَ جهڙي سفيد گج کي، ان جي سون جهڙن
چمڪندڙ ذرڙن سان ملائي ڇڏيان ۽ پنهنجي تڏاڻ سان هن جي دل
جي گرمي ختم ڪري ڇڏيان.

صبح جو سويل مان عشق ۽ محبت جي درياءَ ۾ ٻڌل گيت،
پنهنجي ان محبوب جي ڪنن تائين پهچائيندي آهيان ۽ هو مون کي
پنهنجي سيني سان لڳائيندو آهي. شام جي ويل مان، کيس عشق
جا راڳ ٻڌائيندي آهيان ۽ هو مون کي چمندو آهي.

مان هر وقت عشق جي گرمي ۽ فراق جي تپش ۾ آه و زاري
ڪندي آهيان ۽ منهنجو محبوب مون کي صبر جي تلقين ڪندو آهي

۽ مون کي بهادريءَ جا سبق ٿيندو آهي.

سمنڊ ۾ چاڙه ايندو آهي ۽ مان پنهنجي محبوب سان ٻڪجي ويندي آهيان، وري اهو لهڻ لڳندو آهي، ته مان هن جي قدمن تي پنهنجو مٿو رکندي آهيان.

مون پنهنجي زندگيءَ ۾، سمنڊ مٿان اڏامندڙ، پهاڙن تي ويهي چمڪندڙ تارن جو تماشو ڏسڻ وارن پکين جي چوڌاري ڪيترائي پيرا رقص ڪيو، ۽ ڪيترائي پيرا مون نامراد عاشق جي فرياد ٻڌي ته ان سان گڏجي رنس ۽ ٿڌا شوڪارا پريم.

مون ڪيترائي پيرا بي حس پهاڙن کي سڏيو، پر انهن منهنجا سڏ نه ٻڌا. وري مون کين ڪلائڻ جي ڪوشش ڪئي، پر چين تي مرڪڻ جا آثار به نظر نه آيا. مون سمنڊ جي ڀنور ۾ ڦاٿل بي جان لاشن کي ڪڍي زنده انسانن جي سامهون رکيو ۽ حسين عورتن جي حسن کي ٻيڻو ڪرڻ لاءِ پاڻيءَ جي تري مان موتي ڪڍيا، پر ڪنهن به مون ڏانهن تيان نه ڏنو.

رات جي خاموشيءَ ۾ جڏهن دنيا ۾ وسندڙ مخلوق تنڊ جي مستيءَ ۾ بيهوش ستي پئي هوندي آهي، مان جاڳندي آهيان. ڪڏهن گيت ڳائيندي آهيان ۽ ڪڏهن شوڪارا پريندي آهيان.

انسوس آهي مون کي ان سجاڳيءَ ختم ڪري ڇڏيو. پر ياد رکو ته مان به عاشق آهيان ۽ عشق نالو آهي بيداري ۽ جاڳندو رهڻ هو. اها ئي منهنجي زندگي آهي ۽ اهو ئي منهنجي زندگيءَ جو ڪم.

سعادت جا گيت:

انسان منهنجو ۽ مان انسان جي محبوبه آهيان. مان هن جي

مشتاق ۽ هو منهنجو عاشق آهي. پر افسوس! ان جي محبت ۾ منهنجو هڪ رقيب به آهي، جيڪو مون کي تڪليف ڏيندو آهي ۽ هن کي به عذاب ڏيندو آهي. اها هڪ سرڪش قوت آهي، يعني مادو - اسان جيڏانهن به ويندا آهيون، اهو اسان جي پويان پويان ايندو آهي ۽ اسان کي هڪٻئي کان پري ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو آهي. مان کليل ميدانن ۾، وڻن جي هيٺان ۽ سمنڊ جي ڪناري پنهنجي محبوب انسان جي ڳولا ڪندي آهيان. پر ان کي حاصل ڪري نه سگهندي آهيان. ان ڪري جو مادو کيس ڌوڪو ڏئي شهر جي آباديءَ طرف وٺي ويو آهي. مجموعي ڏانهن. فساد ۽ بدبختيءَ ڏانهن. مان ان انسان کي معرفت جي درسگاهن ۾ ڳوليندي آهيان، پر هو مون کي ناهي ملندو. ان ڪري جو مادو، جيڪو مٽيءَ جي لباس ۾ رهندو آهي، هن کي غرور ۽ تڪبر جي درسگاهن ڏانهن ڇڪي وٺي ويو آهي.

مان صبر ۽ قناعت جي ساوڪ ۾ ان جي ڳولا ڪندي آهيان، پر هو هتي به ناهي. ان ڪري جو منهنجو دشمن مادو، هن کي حرص ۽ طمع جي قيدخاني ۾ بند ڪري چڪو آهي.

صبح جي سهائيندڙ سمي ۾ جڏهن اوڀر مرڪندو آهي، مان هن کي سڏيندي آهيان. پر هو منهنجو آواز ٻڌندو ئي ناهي. ان ڪري جو غفلت جي تنڊ ڪري هن جون اکيون ٻوجهل هونديون آهن. شام جي ويل جڏهن سڪون ٿلهجي ويندو آهي، مڪڙيون سمهي پونديون آهن مان وري کيس سڏيندي آهيان! پر هو مون ڏانهن ڌيان نه ڏيندو آهي. ان ڪري جو سياڻي جي فڪر ۾ هن جي دل

رڌل هوندي آهي. هو منهنجو محبوب آهي ۽ مون سان محبت ڪندو آهي. پر هو پنهنجي ڪمن ۾ منهنجي ڳولا ڪندو آهي. جڏهن ته مان خدا جي عملن ۾ ئي ملي سگهندي آهيان. هو بيڪس مزدورن جي ڪوپرين تي، سون ۽ چانديءَ جي ڍيرن جي وچ ۾ اڏيل محل ۾ مون سان ملڻ جو خواهان آهي. پر مان کيس صرف فطرت جي سمبڊ ڪناري آزاد فضا ۾ ئي ملي سگهندي آهيان. هو سرڪش ماڻهن ۽ خوني ظالمن جي ميڙاڪي ۾ مون کان چمي وٺڻ چاهيندو آهي، پر مان هن کي هيڪلائيءَ ۾، پوتر مڪڙين جي آڏو ئي چمي ڏئي سگهان ٿي. هو حيلي ۽ رباڪاريءَ کي منهنجي ۽ پنهنجي وچ ۾ واسطو بنائڻ توڙي چاهي، پر مان صرف نيڪ عمل، پسنديدہ عملن کي ئي واسطو بنائڻ ٿي گهران.

منهنجي محبوب منهنجي دشمن مادي کان آه و زاريءَ جي تعليم پرائي، پر مون کي ان وقت پڪ ٿيندي، جڏهن هن جي دل جي اکين مان محبت جا لڙڪ لڙندا ۽ سندس آهون، سندس دل جي اونھائين مان نڪرنديون، مان ان ويل سمجهنديس ته محبوب منهنجو آهي ۽ مان هن جي آهيان.

انسان جا ڪيت:

”تون بي جان هٿين. پوءِ تو ۾ ساهه وڌو ويو. اهو ئي توکي ماريندو ۽ پوءِ زنده ڪندو. پوءِ تون انهن ڏانهن موٽايو ويندين.“
(قرآن مجيد)

مان ازل کان آهيان. هاڻي به آهيان. زماني جي خاتمي تائين رهندس. منهنجي وجود جي ڪا انتها ڪانهي.

مان لامحدود فضا ۾ ترندو رهيس. خيالن جي دنيا ۾ اڏامندو رهيس. نور جي سرچشمي جي بلڪل ويجهو ٿيس، پر هاڻي مان مادي جو قيدي آهيان.

مون ڪنفوشينوس جي تعليم ٻڌي. برهما جي فلسفي کي ڪن لائي ٻڌم، جيڪو گوتم ٻڌ جي ويجهو، معرفت جي وڻ جي هيٺان ويٺو رهيو. پر هاڻي مان انڪار ۽ جهالت سان مقابلي ۾ رڌل آهيان. جڏهن خدا جو نور موسيٰ جي سامهون ظاهر ٿيو ته مان ان ويل طور تي ٿي هوس. مون اردن جي واٽن تي ترسي ناصريءَ جا معجزات ڏٺا. ۽ مديني ۾ رهي، رسول ڪريم جا اقوال (حديثون) ٻڌا. پر هاڻي مان حيرت جو قيدي آهيان.

مون بابل جا عاليشان محل، مصر جو شان، ۽ يونان جي عظمت پنهنجي اکين سان ڏٺا. پر انهن سڀني عظمتن ۾ ڪمزوري، ذلت ۽ حقارت صاف ڏسڻ ۾ آئي. مون مصر جي جادوگر، اشور جي نجومين ۽ فلسطين جي نبين سان گڏ ويٺو رهيس ۽ حڪمت جا گيت ڳائيندو رهيس. هند ۾ لٿل حڪمت مون برزبان ڪري ڇڏي. جزيره عرب ۾ رهندڙن جي قلبن مان نڪتل شعر مون ياد ڪري ڇڏيا. اولهه واسين جي زبان مان نڪتل موسيقيءَ کي مون پنهنجي دل ۾ جاءِ ڏني. پر پوءِ به مان اندو ٿي رهيس، ۽ مون کي ڪجهه به نظر نه آيو. ٻوڙو ٿي رهيس، مون کي ڪجهه به ٻڌڻ ۾ نه آيو. حريص فاتحن جون سختيون برداشت ڪيم. ظالمن حاڪمن جو ظلم برداشت ڪيم. سرڪش مغورن جي بندگي ڪيم. پوءِ به زماني جو مقابلو ڪرڻ ۾ عاجز رهيس.

مون اهو سڀ ڪجهه ڏٺو ۽ ٻڌو، جڏهن مان ٻار هوس، ۽ تمام جلد مان پنهنجي جوانيءَ جو به مشاهدو ڪندس. پر بلڪل جلد منهنجو ٻڍاپو ايندو. مان ڪمال تائين پهچندس ۽ خدا ڏانهن واپس ورنديس. مان ازل کان آهيان. هاڻي به آهيان ۽ زماني جي خاتمي تائين رهنديس. منهنجي وجود جي ڪابه انتها ڪانهي.

بارش جا گيت:

مان چانديءَ جو سفيد چمڪندڙ تارو آهيان. خدا مون کي مٿان آسمان کان زمين جي دنيا تي اچائي ڇڏيندو آهي. مان مشتروت جي تاج جا وکريل موتي آهيان. ڪڪر مون کي چورائي آيا ۽ فصلن ۾ مون کي ڇڏي ڇڏيائين. مان روئندي آهيان ته سرسبز بهارن جي ڇهرن تي مرڪون ڪيڏن لڳنديون آهن، ۽ مان هيٺ ڪرندي آهيان ته مڪڙيون پنهنجا ڪٽ ڪٽنديون آهن.

ڪڪر ۽ فصل هڪٻئي جا عاشق آهن، مان انهن جي وچ ۾ خابرو آهيان، مان وسندي آهيان ته هڪڙي جي اڃا جهڙيندي آهيان ۽ ٻئي جي گرميءَ جي شدت گهٽائيندي آهيان.

کنوڻ جو ڪجڪو منهنجي اچڻ جي خوشخبري ڏيندو آهي ۽ انڊلٽ منهنجي سفر جي خاتمي جو ڏس ڏيندو آهي. هڪڙي ئي غضبناڪ مادي مان دنيا جي زندگيءَ جي ابتدا ٿيندي آهي ۽ پرسڪون موت جي مٿان ان جو خاتمو ٿيندو آهي.

مان سمنڊ جي قلب مان نڪري، غبار جي پردن تي اڏامندي آهيان. ۽ جڏهن ڪوئي خوبصورت باغ منهنجي سامهون ايندو آهي ته

مان اتي ڪري پوندي آهيان. ان جي مڪرين کي چمڻ لڳندي آهيان،
۽ ان جي تارين سان ٻڪجي ويندي آهيان.

سانت ويل - مان پنهنجي نرم ۽ نازڪ هٿن سان روشن دانن
جي شيشن کي ڇهندي آهيان ته انهن مان هڪ اهڙو گيت اڀرندو
آهي، جنهن کي حساس ماڻهو ئي ٻڌي سگهندا آهن.

فضا جي گرمي منهنجي پيدائش جو سبب آهي. پر مان فضا
جي گرميءَ جي قاتل آهيان. ائين ئي عورت پنهنجي ان قوت جي
وسيلي غالب پوندي آهي، جيڪا مرد جي عطا ڪيل آهي.

مان سمند جي ٿڌي آه آهيان. آسمان جا ڳوڙها آهيان ۽ فصلن
جي مرڪ آهيان. ان طرح محبت، قلبي رجحانات جي سمند جي
ٿڌي آه آهي. غور و فڪر جي آسمان جا لڙڪ آهي ۽ نفس جي
فصل جي مرڪ آهي.

غريب دوستن جي نانء

’بدبختيءَ جي وڃاڻي تي تو جنم ورتو. ذلت جي ماحول ۾ تو پرورش حاصل ڪئي. ظلمن جي فضا ۾ تون جوان ٿئين. صرف تون ئي آهين جيڪو سڪل ماني، ٿڌا شوڪارا پري کائيندو آهين ۽ ڪني پاڻيءَ ۾ پنهنجا ڳوڙها ملائي پيئندو آهين.’

’اي مظلوم فوجي سپاهي! جيڪو ظالم انسانن جي حڪم تي پنهنجي زندگيءَ جي ساٿي، پنهنجي معصوم ٻارڙن ۽ پنهنجي عزيز ساٿين کي ڇڏي صرف ان هڪري موت جي منهن ويندو آهين، ته توکي اهو انعام ملي، جنهن کي ماهو پگهار چوندا آهن.’

’اي شاعر! جيڪو پنهنجي وطن ۾ ئي مسافر جيان رهندو آهي. پنهنجي سڃاتل ماڻهن ۾ اجنبِي نظر ايندو آهي، ۽ دنيا جي عيش پسندن ۾ صرف جَوَن جي مانيءَ تي صابر هوندو آهي.’

’اي جيل جي بند ڪوٺڙيءَ جا قيدي! تون دنيا جي سرڪش انسانن جي ظلم ۽ ستمن کان مجبور ٿي هڪ معمولي ڏوهه ڪيو ۽ پوءِ انهن ئي سرڪش انسانن، جيڪي نيڪ اعمال غريب کي به بدنظر سان ڏسڻ جا عادي آهن، توکي به غضب جي نظرن سان ڏٺائون.’

’اي ويڇاري! فقير پٺاڻي! جنهن کي خدا، حسن سان مالا مال ڪيو. سرمائيدار نوجوان جي نظرن هن کي تازيو. تنهن جي غربت

مان فائدو وٺي، سون جي چند ٽڪرن سان توکي دوکو ڏنو ۽ جڏهن هو پنهنجي بري ارادي ۾ ڪامياب ٿيو ته توکي ذلت ۽ بدبختيءَ جي ڪڏ ۾ ڏکي، توکان نظرون ڦيرائي ڇڏيون.

’توهان سڀ، اي منهنجا بي وس ساٿيو! توهان انساني قانونن جا مقتول آهيو، توهين منحوس ڄاتا ٿا وڃو ۽ توهان جي نحوست جو سبب جابر قوتن جي سرڪشي، حاڪم جي سنگدلي، سرماڻيدار جو ظلم ۽ جنسي خواهشن جي غلام انسانن جو غرور ۽ تڪبر ٿي آهي.

’اميد جو دانون مضبوطيءَ سان جهليو، نااميديءَ کي دل جي ويجهو اچڻ نه ڏيو. ان ڪري جو دنيا جا ظلم، مادي دنيا کان پري، ڪڪرن کان پرتي، نظرن کان به لڪل، هڪ اهڙي قوت موجود آهي، جيڪا سراسر عدل آهي. سراسر شفقت آهي ۽ محبت آهي.’
 ’توهان انهن مڪڙين جيان آهيو جيڪي ڇانوري ۾ تڙيون هجن، تمام جلد ٿڌي هير لڳندي ۽ سڄ جا ڪرڻا توهان تي به پوندا، پوءِ توهان هڪ نئين زندگي، راحت ۽ آرام، عيش ۽ سکون جي زندگي حاصل ڪندا.

’توهان برف جي وزن هيٺ ڊپيل ٿرڙ ٿيل وڻ آهيو. جلد ئي بهار جي مند ڪڏندي ايندي ۽ توهان کي سرسبز پنن جو لباس پهراڻي دنيا جي آڏو پيش ڪندي.

’اهو ڏينهن پري ناهي جڏهن حقيقت جي روشني توهان جي اکين مان لڙڪڻ جا اهي پردا پري ڪندي، جيڪي توهان جي مرڪز تي پئجي ويا آهن.

منهنجا غريب ڀائرو! منهنجي دل ۾ توهان جي لاءِ عزت آهي ۽ توهان کي ڏک ڏيندڙن لاءِ نفرت جا جذبا پڙڪي رهيا آهن. مان سڄ اڀرڻ کان ڪجهه دير اڳ، صبح جي سٺي وقت ۾ تڏندو باغ جو سير ڪرڻ لاءِ نڪتس ۽ اتي ويهي ۽ پنهنجي دل سان سڀاڻ ڪرڻ لڳس. موسم خوشگوار هئي. باغ جو ٿڌو گاهه طبيعت ۾ سرور پيدا ڪري رهيو هو ۽ ان وقت مان، جڏهن ته دنيا ۾ وسندڙ انسان پنهنجي هنڌن ۾ غنودگيءَ جي حالت ۾ پاسا بدلائي رهيا هئا. ساڻي ۽ نرم گاهه تي ٻانهن سيراندي ڏئي لڻي پنهنجي دل کان فطرت جي حسن بابت پڇي رهيو هوس ۽ حقيقت جون ڳالهيون جيڪي مون تي عيان ٿي رهيون هيون، کيس ٻڌائي رهيو هوس. خيالن جي وهڪري ۾ لڙهندي، جڏهن منهنجا تصورات انساني سماعت کان مون کي پري وٺي ويا ۽ منهنجي تخيل مادي دنيا تان چادر کڻي منهنجي حقيقت، منهنجي آڏو آئي بيهاري ته مون کي محسوس ٿيڻ لڳو ته منهنجو روح، مون کي فطرت جي ويجهو آئي رهيو آهي ۽ ان جا راز مون تي عيان ٿي رهيا آهن.

اهڙي حالت ۾ مون ڏٺو ته ٿڌڙي هير مايوس يتيم جيان شوڪارا پريندي تارين تان لنگهي رهي هئي. مون هن کان پڇيو، ”اي هير، تون ايترا شوڪارا ڇو ٿي پرين؟“ هن ورائيو، ”ان ڪري جو سڄ جي گرمي مون کي ڏکي شهر جي فضا ڏانهن موڪلي رهي آهي. ان فضا ڏانهن جتي منهنجي صاف لباس سان مختلف بيمارين جا جيوڙا ڇهتي پوندا. ان فضا ڏانهن جتي منهنجي خوش ڪندڙ نرڙن سان انسانن جي وات مان نڪرندڙ زهر ڳاڙو هوائون ملي وينديون.“

پوءِ مون نيم نرم مڪڙين ڏانهن ڏٺو، انهن جي اکين مان لڙڪن لارون پائيءَ جي شفاف ڦڙن جي شڪل ۾ جاري هيون. مون کائڻ سوال ڪيو! ”فطرت جون پيدا ڪيل مڪڙيون! هن ويل اهو روج ڇا لاءِ؟“

انهن مان هڪڙيءَ پنهنجي صراحيڊار ڳچي مٿي ڪري چيو، ”اسين روٽون ٿيون، ان لاءِ جو اهو وقت اچي ويو آهي، جڏهن انسان اچي پنهنجي ظالم هٿن سان اسان جون هي صراحي دار ڳچيون پيچندو. آزاد هوندي به اسان کي شهر جي بازارن ۾ غلامن جيان وڪڻندو ۽ شام جي ويل جڏهن اسان جي هيءَ تازگي ختم ٿي ويندي. اسين ڪوماڻجي وينديونسين ته گند جي ڍير ۾ اڇلائي ڇڏيندا. اسين ڪيئن نه لڙڪ لڙيون. جڏهن ته اسين پنهنجي اکين سان ڏسي رهيون آهيون، ته سخت دل انسان جا ظالم هٿ اسان کي جلد پنهنجي وطن کان پري اڇلائڻ وارا آهن.“

توري دير کان پوءِ نديءَ جو آواز ڪنن تي پيو، جيڪا ان عورت جيان روئي رهي هئي، جنهن جو ٻار گم ٿي ويو هجي. مون ان کان پڇيو ته، ”اي ندي! تون ڇو ٿي اوچنگارون ڏئي روئين؟“

نديءَ جواب ۾ ورائيو، ”مان پنهنجي طبيعت جي خلاف ان شهر ڏانهن وڃي رهي آهيان، جتي انسان منهنجي بيعزتي ڪندا. انگور مان ٺهيل شراب پيئندا ۽ منهنجو پاڻي پنهنجي بدن جي ميراڻ لاهڻ لاءِ ڪتب آڻيندا. مان ڇو نه روٽان، جڏهن ته مان ڏسي رهي آهيان ته تمام جلد منهنجو هي صاف ۽ شفاف پاڻي شهر جي گندگيءَ سان ميرو ۽ گدلو ٿي ويندو.“

وري مون ٻڌو ته پڪي غم جا گيت ڳائي رهيا آهن. مون انهن کان پڇيو، ”اي خوبصورت پڪي! توهان ڪنهن جي ڏک ۾ درد ڀريل گيت ڳائي رهيا آهيو؟“

هڪ جهرڪي منهنجي ويجهو هڪ وڻ جي لام تي اچي ويئي ۽ چوڻ لڳي، ”انسان هاڻي هڪ دوزخي هٿيار کڻي ايندو ۽ اسان جو ساهه وٺڻ جو فڪر مند هوندو. اسين نه ٿيون ڄاڻون ته اسان مان ڪير ان جي ظلم جو شڪار بڻبو. ان ڪري اسين هڪٻئي کي آخري سلام ڪري رهيون آهيون. نيٺ اسان اهڙا گيت ڪيئن نه آلاپيون؟ جڏهن اسين ڄاڻون ٿيون ته جيڏانهن به وڃون ٿيون ته موت اسان جو پيڇو ٿي نه ٿو ڇڏي؟“

پهاڙيءَ جي اوڻ مان سج ڪٺي ڪڍي. وڻن جي ڊگهي لامن کي سون جو تاج پارائڻ لڳو ۽ مان پنهنجي طبيعت کان پڇي رهيو هوس، ”آخر فطرت جنهن کي پيدا ڪندي ۽ ٺاهيندي آهي، انسان ان کي ڇو ڦٽائيندو ۽ برباد ڪندو آهي؟“

غريب بيواهي

لبنان جي اترين پهاڙين ۾ وادي قاديشا جي برف سان ڍڪيل
ڳوٺ تي رات جي ڪاري چادر؛ ڏينهن جي روشنيءَ کي ڍڪڻ لڳي.
برف سان ڍڪيل فصل سفيد ڪاغذ جي صفحي جيان ڏسڻ ۾ پئي
آيا. جنهن تي هوا ليڪون ڪڍي ۽ وري ميساري ٿي ڇڏيون. تيز
هوا ۽ انداري ان سان ڪيڏنديون هيون.

انسان پنهنجي پنهنجي جهوپڙين ۾ ۽ حيوانات پنهنجي آرام
گاهن ۾ لڪي ويا هئا. آسمان جي کليل فضا ۾ ڪوئي جاندار
چرندي نظر نه ٿي آيو. بيحس ڪندڙ ٿڌ؛ ساڻو ڪندڙ ٿڌيون
هوائون، ڊيچاريندڙ چرپر واري اوندهه ۽ خوفناڪ موت کان سواءِ
ڪابه شيءِ نظر نه ٿي آئي.

هڪ ننڍي گهر ۾؛ باهه جي توڙي ويٺل هڪ عورت، اُن ورڻ
۾ رڌل هئي. پر ۾ سندس اڪيلو پٽ ڪڏهن باهه جي گرم چيٽين
۽ ڪڏهن پنهنجي مهربان ماءُ ڏانهن نگاهون ڪڍندي؛ ويٺو هو. اوچتو
تڪي هوا گهلڻ شروع ٿي وئي. ڪمزور ديوارون لڏڻ لڳيون.
چوڪرو گهٻرائجي ماءُ سان چنبڙي ويو ۽ انداريءَ جي غضبناڪ
حملن کان پنهنجو پاڻ کي بچائڻ لڳو. مائٽس کيس پنهنجي ڇاتيءَ سان
لائي هن کي چمي ڏني؛ پوءِ کيس پنهنجي هنج ۾ ويهاري هيٺن چوڻ
لڳي؛

”ٻچڙا! گهڙائڻ جي ڪابه ضرورت ناهي. هي ته صرف فطرت پنهنجي عظمت جو اظهار ڪري انسانن کي ٻڌائي رهي آهي ته توشان ڪجهه به ناهيو. پنهنجي طاقت جو نماءُ ڪري، هن کي پنهنجي ڪمزوريءَ جو احساس ٿي ڏيارڻ چاهي. ڍڄ نه زمين جي مٿاڇري تي مسلسل وسندڙ برف، آسمان تي چائنجي ويندڙ ڪڪر، تباهي ۽ بربادي ٺهلائيندڙ تڪين هوائن جي پويان هڪ اهڙي ذات به آهي، جيڪا لڏندڙ فصلن ۽ سرسبز ۽ شاداب وادين جي ضرورت کي پليءَ پٽ ڄاڻندي آهي. انهن سڀني تباهه ڪندڙ حالتن کي ڏسڻ واري هڪ اک اهڙي به آهي، جيڪا انسان جي بي وسائپ تي رحمت ۽ شفقت جي نظر وجهي ٿي. منهنجي دل جا ٽڪرا، نه ڍڄ! ان ڪري جو عناصر جي اها طبيعت جيڪا بهار ۾ مرڪندي رهي، گرميءَ ۾ وات ڦاڙي تهڪ ڏيندي رهي. خزان ۾ روئندڙ صورت بڻائي ظاهر ٿيندي رهي، هاڻي چاهي ٿي ته دل کولي روئي ۽ زمين جي انتهائي اونھائين ۾ رهندڙ زندگيءَ جي بچ کي پنهنجي ٿڌن لڙڪن سان تر ڪري ڇڏي. جڏهن تون مٺي ننڊ مان سجاڳ ٿيندين ته ڏسندين ته آسمان صاف آهي ۽ فصل برف جي سفيد لباس ۾ ملبوس آهن. جيئن انساني نفس، انساني موت جي چڪتاڻ کان پوءِ صاف سٿرا سفيد ڪپڙا اوڍيندي آهي. منهنجا اڪيلا پٽ! سمهي پڻ! تنهنجو والد ابدي زندگيءَ جي سرسبز ميدانن مان اسان کي ڏسي رهيو آهي. انهن سدائين جي مٺي ننڊ سمهڻ وارن جي ياد سان اسان جي دليون کي لوڏي وجهندڙ اندازي ڪيتري نه سٺي لڳندي آهي؟ منهنجا پيارا ٻارڙا! سمهي پڻ! ان ڪري جو انهن تڪين هوائن جي

ڪري بهار جي مند ۾ قسمين قسمين گل ٽڙندا ۽ انهن جي ڪري،
 وهان مختلف قسم جا گل رتن تان پتي ايندا. ان طرح منهنجا ٻچڙا!
 نسان به ڏکوئيندڙ تڪليفن، ناقابل صبر ۽ تحمل ۽ ساهه ڪڍندڙ
 مايوسين کان سواءِ محبت جو ميوو حاصل ڪرڻ جي قابل نه رهندو.
 منهنجا ننڍڙا ٻارڙا سمهي پڻ تون تند ۾ سٺا سٺا خواب ڏسندين ۽
 ن ويل ڏيکاريندڙ رات ۽ زوردار ٿڌ کان تون بي خبر هوندين.

تند جي خمار مان ڳاڙهيون اکيون کولي هن ماءُ ڏانهن ڏٺو ۽
 چيائين، ”امان تند ۾ منهنجون اکيون پر جي چڪيون آهن. ڊجان ٿو
 نه ڪٿي نماز جو فرض ادا ڪرڻ کان اڳ نشي ۾ الوٽ نه ٿي
 وڃان.“ مائٽس کيس هنج ۾ ڪيو ۽ ٻوڙجندڙ اکين سان هن جي
 چهري ڏانهن ڏسندي چيائين، ”منهنجا ٻچڙا! مون سان گڏ چوندو
 ره! اي پروردگار عالم! فقيرن تي رحم ڪر ۽ کين سخت ٿڌ کان
 بچاءِ. پنهنجي هٿن سان سندن اڳهاڙن جسمن کي ڍڪي ڇڏ. انهن
 يتيمن تي نظر رک، جيڪي جهوپڙين ۾ ستل آهن. انهن جا جسم
 برف سان ڳالهائڻ ۾ مشغول آهن. اي خدا! انهن بيڪس عورتن جون
 پڪارون ٻڌ، جيڪي نيري آسمان جي هيٺان، موت جي چنبن ۾ آهن
 ۽ ٿڌ جي ٿڌن جو مقابلو ڪري رهيون آهن. اي رب العالمين!
 پنهنجي عنايت سان سرمائيدارن جي دليين جا دروازا کولي ڇڏ.
 سندن اکين کي نظرن جي نور سان روشن ڪري ڇڏ، جيئن هو
 بڪايلن جو احساس ڪري سگهن. اي آسمانن ۽ زمينن ۾ وسڻ وارن
 جا رزاق! انهن بکين کي پنهنجي احساس ۽ رحمت سان نواز، جيڪي
 هن اونڊاهي رات ۾ ماڻهن جي دروازن کي ڪڙڪائي رهيا آهن. غريب

جي غربت کي رحم جي نگاه سان ڏس! اي مهربان خدا! ڪمزور
 جهرڪين کي به پنهنجي حفاظت ۾ رک ۽ تيز اندارين جي لپيٽ ۾
 اچي، خوفزده وٺن جو به نگاهان بڻج. اي خدا! اسان جي دعا قبول
 فرما!

جڏهن ٻار مٺي ننڊ جو مزو وٺڻ لڳو ته مائٽس کيس پنهنجي
 بستري تي سمهاري، ڏڪندڙ ڇپن سان هن جي چهري کي چميو ۽
 پوءِ باهه جي ڀر ۾ ويهي، ان ڪٽڻ ۾ جنبي وئي.

هڪ خواب

پوڪن جي وچ ۾، هڪ صاف ۽ شفاف نهر جي ڪپڙ تي، هڪ خوبصورت پيڇرو پيل نظر آيو. پيڇري جي هڪ ڪنڊ ۾ هڪ مٿل جهرڪي پئي هئي. ٻيءَ ڪنڊ ۾ اهي ٻيالا جن مان دائو ۽ پاڻي ختم ٿي چڪا هئا.

مان ماڻ ڪيو بيٺو رهيس. ٻي جان پکيءَ جو روح ۽ نديءَ جي آواز ۾ هڪ عبرت هئي، جيڪا منهنجي ضمير سان مخاطب ۽ پنهنجي دل کي ڪجهه چئي رهي هئي. مان سوچڻ لڳس، هي پيڇرو پکي نديءَ جي ڪناري تي هئڻ جي باوجود اڃ ۾ مري ويو ۽ پوڪن ۾ هئڻ جي باوجود، جتان دنيا جو رزق ورهائبو آهي، هو بک ۽ بي تاب ٿي ويو. بلڪل ائين جيئن ڪنهن سرمائيدار کي پنهنجي سون چانديءَ جي خزانن ۾ بند ڪري ڇڏجي ۽ ٻي شمار دولت جي وچ ۾ اچيو بکيو ٿي تڙبي مري وڃي.

ٿوري دير کان پوءِ مون ڏٺو ته اهو پيڇرو اوچتو هڪ انسان جي شڪل ۾ تبديل ٿي ويو ۽ پکي انساني قلب جي صورت اختيار ڪري بيٺو، جنهن ۾ هڪ گهاءُ هو، جنهن مان ڳاڙهو رت جاري هو. زخم جي ڪنارن تي غمگين عورت جي چپن جيان ڏسڻ ۾ آيو. زخم مان رت ڦڙن سان گڏ هڪ آواز نڪرندي ٻڌڻ ۾ آيو، جيڪو چئي رهيو هو، ”مان اهو ئي قلب آهيان، جيڪو هن مادي

دنيا جو قيدي بڻيو رهيس، ۽ هن مٽيءَ جي پتلي، انسان جي بڻايل قانونن سان قتل ڪيو ويس. حسن جي پوک جي وچ ۾ زندگيءَ جي چشمن جي ڪناري مون کي انساني قانونن جي قيد ۾ گرفتار ڪري آندو ويو. مان محبت جي هنج ۾ خدا جي پيدا ڪيل زمين تي هٿ پير بنا مري ويس. ان ڪري جو هن زمين جي ميون ۽ محبت جي حسين انجام کان مون کي محروم ڪيو ويو. جيڪو مان چاهيان ٿو ته اهو انساني اصطلاح ۾ عار سمجهيو وڃي ٿو ۽ مان جنهن جي خواهش رکان ٿو، اهو هنن جي فيصلي مطابق ذلت ۾ ڳڻيو وڃي ٿو. ”مان انساني قلب آهيان، دنيا جي اونداهين ۾ ڦاسي بي جان ٿي ويس. بي مقصد وهمن جو قيدي بڻجي هٿ پيرن کان محروم ٿي ويس. شهرت جي گمراهيءَ ۾ اچي منهنجو احساس ويندو رهيو. اڃان به انسان ڳونگو آهي. هن جون اکيون ڳوڙها نه ٿيون ڳاڙين، پر مرڪي رهيون آهن.“

مون اهي ڳالهيون زخمي دل مان وهندڙ رت سان گڏ نڪرندي ٻڌيون ۽ ان کان پوءِ نه مون اتي ڪجهه ڏٺو ۽ نه مون ڪو آواز ٻڌو. مون تي پنهنجي حقيقت کلي پئي.

اجڙيل وسندي

ڪائنات تي چنڊ پنهنجي لطيف چاندنيءَ جي چادر ٽهلائي ته سڄي عالم تي ماٺ چائنجي وئي. اها اجڙيل وسندي هڪ وڏي ديوار جيان ڏسڻ ۾ پئي آئي، جيڪا رات جي اوندھ جي حملن تي کلندي هجي.

ان وقت منهنجي تصور ۾ سمنڊ جي نيري سطح تان اٿندڙ ٻاٽ جيان ٻه خيالي تصويرون پيدا ٿيون ۽ هڪ اونچي مناري تي وڃي ويهي رهيون. ٿوري دير کان پوءِ هڪڙيءَ ڳاٺ اونچو ڪيو، ۽ پري پهاڙن سان ٽڪرائجي، واپس ورنندڙ آواز جيان چوڻ لڳي:

”اي محبوبو! هي انهيءَ وسنديءَ جا ٻٽل نقش آهن، جيڪي مون تنهنجي لاءِ اڏيا هئا ۽ هو ان عاليشان محلات جا آثار آهن، جيڪا مون تولا ۽ تعمير ڪئي هئي. هاڻي اهي عمارتون ڊهي ويون آهن ۽ محلات جهري پئي آهي. ان جو شان خاڪ ۾ ملي ويو، صرف هڪ نشان باقي رهيو آهي، جيڪو ايندڙ نسلن کي پنهنجي عظمت جي پڪ ڏياري. اهي آثار اڃان آهن جن کي ڏسندي ماڻهو ان مقام کي عزت جي نگاهه سان ڏسندا رهندا. منهنجي محبوبو! غور ڪيو ته دنيا جا چار ئي عناصر ان مستحڪم شهر تي به حاوي ٿي ويا ۽ زماني جي گردش منهنجي ڏانئيءَ کي به حقارت جي نظرن سان ڏٺو. جنهن شهر کي مون آباد ڪيو هو، اهو ويران ٿي ويو. هاڻي مون وٽ

ان محبت کان سواءِ، جنهن جو خالق تنهنجو حسن آهي ۽ جنهن جي انعام کان سواءِ، جنهن کي تنهنجي محبت زندگي بخشي، ان کان سواءِ ڪجهه به ناهي. مون يروشلم ۾ هڪ عبادتگاه جو بنياد وڌو، مسيحي راهبن ان جو احترام ڪيو، پر زماني جي ظالم هٿن هن کي قائم رهڻ نه ڏنو ۽ مون پنهنجي ڪڪ ۾ محبت جي لاءِ هڪ ننڍڙو گهر آباد ڪيو. ان کي خدا عزت بخشي. ان تي زماني جي تيز هوائن جو ڪوبه اثر ناهي.

مون ظاهري شين ۽ مادي ڪمن جي حقيقت ڄاڻندي عمر گذاري ڇڏي. انسان چيو، ”ڪيڏو طاقتور حاڪم آهي.“ فرشتن چيو، ”ڪيترو نادان آهي.“ وري مون، منهنجي پياري! توکي ڏٺو. تنهنجي محبت جا گيت ڳاتم. فرشتا ٻڌي خوش ٿيا. پر انسان پنهنجي ننڍ ۾ بيهوش پيا رهيا. منهنجي حڪومت جي ڏينهن ۾ منهنجو اڃايل نفس ۽ منهنجي آسماني فضاڻن ۾ وسندڙ روحن جي وچ ۾ پردي جيان مائل هئا. جڏهن مون توکي ڏٺو، منهنجي محبت سجاڳ ٿي. پرڏا لهي ويا. گذريل ڏينهن پرڪيف افسوس ڪرڻ لڳا ۽ سج ۽ چنڊ جي روشنيءَ ۾ رهندڙ هر شيءِ کي بيڪار سمجهڻ لڳا.

مون مضبوط زرهون ۽ پائيدار ڍالون تيار ڪرايون ۽ سموري انساني جماعت مون کان ڊڄڻ لڳي. پر جڏهن محبت جي باهه منهنجي سيني ۾ پڙڪي پئي ته مان پنهنجي قبيلي جي نظرن ۾ به ڪري پيس. موت اچي، ان سڄي اسلحي کي مٽيءَ ۾ دفن ڪري ڇڏيو. صرف منهنجي محبت کي خدا جي درٻار ۾ پيش ڪيائين. ٿوريءَ ماڻ کان پوءِ ٻي خيالي تصوير چيو، ”جيئن مڪڙي پنهنجي

زندگي ۽ پنهنجي خوشبو مٽيءَ مان حاصل ڪندي آهي، ان طرح طاقت ۽ فلسفو نفس کي مادي ڪمزورين ۽ ان جي غلطي کان بچائيندا آهن.

وري ٻئي تصويرون پاڻ ۾ ملي هڪ ٿي ويون ۽ ٻئي هليون ويون. ڪجهه دير گذرڻ کان پوءِ هوائن ان طرف هيءَ ڳالهه ٽهلائي ڇڏي، ”محبت کان سواءِ ڪنهن به شيءِ جي مستقل حفاظت نه ڪريو، ڇو ته محبت ئي ابدِي شيءِ آهي.“

هڪ خواب

جواني منهنجي آڏو لنگهي وئي ۽ مان ان جي پويان پويان هلڻ لڳس. اسان ڪافي پري هڪ پوک ۾ پهتاسون. اتي هاڻيءَ ڏندن جهڙا بادل، جيڪي اڏاهاڻا آسمان ۾ تري رهيا هئا، انهن وٽن کي ڏسي جيڪي پنهنجي بنا پن جي ٽارين سان مٽي اشارا ڪري رهيا هئا، ڄڻ ته اهي آسمان کان پنهنجي ساون پن جي خيرات گهري رهيا هجن، انهن کي ڏسي جواني بيهي رهي ۽ فڪر ۾ پئجي وئي. مان ساڻس هيئن ڳالهائڻ لڳس، ”جواني اسان ڪٿي پهتا آهيو؟“

هن ورائيو، ”حيرت جي ڪيتيءَ ۾ آهيو. هوشيار رهجانءِ.“
مون چيو، ”ڇو نه پاڻ واپس هلون. هن جڳهه جي وحشت مون کي خوفزدہ ڪري رهي آهي. سفيد ڪڪرن ۽ ترڙ ٿيل وٽن جو منظر مون کي غمزدہ ڪري رهيو آهي.“

هن ورائيو، ”صبر کان ڪم وٺ. حيرت ئي معرفت جو پهريون ڏاڪو آهي.“

مون حور جي هڪ خيالي تصوير ڏني، جيڪا منهنجي ويجهو اچي رهي هئي. مون تعجب مان پڇيو، ”هيءَ ڪير آهي؟“
هن ٻڌايو، ”هيءَ جيسٽر جي ڌيءَ ۽ وحشتناڪ قصن جي هيروئن ميلوبين آهي.“

(قدير يونانين جي خيال ۾ علم ۽ فن جا نوَ معبود هئا. جن

کي 'ميوز' ڪري سڏيو ويندو هو. انهن مان هر هڪ پنهنجي پيروي ڪندڙ (پرووڻ) کي سندن محبت، چاهت، حق ۽ قابليت جي مطابق ڪجهه نه ڪجهه حصو ڏيندو هو. هنن جا نالا هي آهن.

(1) ميلوين؛ غمناڪ ڪهاڻين جي معبوده. (2) بولين؛ شعر ۽ سرور جي معبوده. (3) ٽاليه؛ مزاحيه شاعريءَ جي معبوده. (4) ڪاليون؛ فصاحت ۽ شجاعت جي معبوده. (5) اراتو؛ عشقيه غزلن جي معبوده. (6) ترسڪوان؛ ناچ جي معبوده. (7) اورانيه؛ آسماني علمن جي معبوده. (8) ڪليو؛ تاريخ جي معبوده. (9) اوتزلي؛ موسيقيءَ جي فن جي معبوده.

مون چيو، ”دل خوش ڪندڙ جواني! جيسين تون منهنجي پاسي ۾ آهين، ته غم مون کان ڇا گهرڻ آيو آهي؟“

هن ورائيو، ”غم آيو آهي ته توکي زمين ۽ ان تي وسندڙن جو غم ڏيکاري. جنهن غم نه ڏٺو آهي، اهو خوشي ڪيئن ڏسي سگهندو؟“

حور جي خيالي تصوير پنهنجا هٿ منهنجي اکين تي رکيا، جڏهن هن پنهنجا هٿ کنيا ته مون پنهنجو پاڻ کي، پنهنجي جوانيءَ کان پري ۽ مادي دنيا کان الڳ ٿلڳ ڀانيو. مون، هن کان پڇيو، ”معبوده! جواني ڪٿي آهي؟“ هن ڪوبه جواب نه ڏنو، مون کي پنهنجي پرن جي وچ ۾ ڪري، ڪٿي هڪ پهاريءَ جي چوٽيءَ تي ويهاريائين. اتان مون زمين ۽ ڌرتيءَ جي ڪائنات کي، پنهنجي اکين آڏو ڪتاب جي ورقن جيان لکيل ڏٺو. اتي رهڻ وارن جا راز ڪتاب جي ستن جيان صاف نظر اچي رهيا هئا. مان حور جي خيالي تصوير

وٽ خوفزدہ ٿيو بيٺو هوس. انسان جي لڪل رازن کي غور سان ڏسي رهيو هوس ۽ زندگيءَ جي اسرارن جي باري ۾ سوال ڪري رهيو هوس.

مون ڇا ڏٺو. ڪاش مان اهي منظر نه ڏسان ها. مون ڏٺو ته سعادت جا فرشتا، بدبختيءَ جي فرشتن سان جهيڙي رهيا آهن ۽ انسان اميد ۽ نااميديءَ جي ڪُن ۾ ڦاٿل حيران ٿيو بيٺو آهي. مون ڏٺو ته محبت ۽ عداوت (دشمني) انسان جي دل سان ڪيڏي رهيون آهن. محبت سندس گناهن تي پردو وجهي رهي آهي. مڃتا ۽ راضيي جي نشي ۾ هن کي بيهوش ڪرڻ جي ڪوشش ۾ رڌل آهي. هن جي زبان مان تعريف ۽ مدح جا ٻول ٻولائي رهي آهي. دشمني هن کي خراب ڪري رهي آهي، هن جي حقيقت جي اکين کي ڪڍڻ جي ڪوشش ٿي ڪري. هن جي ڪنن ۾ ساڙ ۽ حسد جا بند ٻڌي، هن کي سڄي ڳالهه ٻڌڻ کان جهلي ٿي.

مون ڏٺو ته ڪاهن، لومڙيءَ جيان فريب جو چار ڦهلائي انساني نفسن کي پنهنجي فريب جي ڦندي ۾ ڦاسائي رهيا آهن. انسان، جيڪو علم ۽ حڪمت کي مدد لاءِ سڏي رهيو آهي. پر حڪمت هن کان پري پڄي رهي آهي. کيس غضبناڪ نظرن سان گهوري رهي آهي ۽ زبان حال سان چئي رهي آهي، ”جڏهن مون هر مقام ۽ هر رستي تي توکي سڏي سڏي پاڻ ڏانهن ڪوٺيو، ان وقت تون مون ڏانهن ڇو نه آئين؟“

مون دنيا پرست زاهدن کي ڏٺو، جن جون نظرون هر هر آسمان ڏانهن ٿي ڪڍيون. پر سندن دليون حرص ۽ طمع جي اونهي

قبرن ۾ گهڙي، نوان نوان چار وڃائڻ ۾ رڌل آهن. مون نوجوانن کي ڏٺو، جيڪي صرف زبان سان محبت جو اظهار ڪرڻ ۾ مڱن هئا ۽ پنهنجي غلط اميدن جا محل اڏي رهيا هئا. پر خدا جي چانءَ هنن جي مٿان نه هئي ۽ سندن جذبا ستل هئا. مون واعظن ۽ خطيبن جي جماعت ڏٺي، جيڪا مڪر ۽ فريب جو چار ٿلهائي خطابت جي زور سان پنهنجي تجارت جي بازار گرم ڪري رهيا هئا. مون طبيبن کي ڏٺو جيڪي سادن سودن خوش عقيدة ماڻهن جي زندگين سان ڪيڏي رهيا هئا.

مون فقيرن ۽ مسڪينن کي ڏٺو، جيڪي زمين تي هر هلائيندا آهن ۽ بچ چڻيندا آهن ۽ سرمائيدار اها ئي پوک لٽي کائي ويندا آهن. ظلم ٿيڻو اهو تماشو ڏسي رهيو آهي ۽ ماڻهو ان ظلم کي قانون جو نالو ڏئي ان کي جائز قرار ڏيندا آهن. اوندھ جا پردا، عقل تي لڳاتار پئجي رهيا آهن. محافظ عقل جي روشنيءَ ۾ مست ٿي گهري نند ۾ آهي. صنف نازڪ کي اهڙيءَ طرح ڏٺو، جيئن ڪنهن ان ڄاڻ ماڻهوءَ جي هٿ ۾ بربط هجي ۽ ان مان بي سرا راڳ ڦٽندا هجن. مون فطري آزاديءَ کي رستن ۾ ۽ ماڻهن جي دروازن تي هيڪل رلندي ۽ رهڻ لاءِ پناهه جي جاءِ گهرندي ڏٺو. پر کين ڪنهن به پناهه نه ڏني. ان وقت مون انتهائي ذلت کي ڏٺو. جنهن جي پٺيان ماڻهن جي رش لڳل هئي ۽ ان کي 'آزادي' جي نانءَ سڏي رهيا آهن. مون ڏٺو ته مذهب متبرڪ ڪتاب جيان مٿي تختيءَ تي رکيو آهي، ۽ ان جي جاءِ تي فضول وهمن کي مذهب جو نالو ڏنو ويو آهي. انسان کي ڏٺو، جيڪي صبر کي بزدليءَ جو لباس پهراڻي رهيا هئا. بهادريءَ

کي بيوقوفي ۽ مهربانيءَ کي ڊپ سان پيئي رهيا آهن. مال کي فضول خرچ ماڻهوءَ جي هٿ ۾ نفعي خواهشون پوريون ڪرڻ ۽ ڪنجوس جي هٿن ۾ ماڻهن جي روزي ڪسڻ جو هٿيار ڏنل. ڪنهن به داناءَ جي هٿ ۾ دولت جو نشان نه ڏنل.

مون اهي حالتون پنهنجي اکين سان ڏٺيون. ان منظر کي ڏسڻ سان بيتاب ٿي چيم، ”اي معبودن جي ڌيءَ! ڇا هيءَ اها ڦرتي آهي؟ ڇا هي اهو انسان آهي؟“ هن نهايت اطمینان سان جواب ڏنو، ”اهو ئي نفس جو رستو آهي، جنهن ۾ ڪنڊا وڇايا پيا آهن. هي انسان جو پاڇو آهي، هيءَ ان جي رات آهي. تمام جلد صبح جو نور ڦهلجندو.“

پوءِ هن پنهنجا هٿ منهنجي اکين تي رکيا ۽ هٿ پري ڪرڻ کان پوءِ مون ڏٺو ته مان اطمینان سان هن سان گڏ هلي رهيو آهيان ۽ اميد جا ڪرڻا مون کي هن ڏانهن سڏي رهيا آهن.

اڄ ۽ ڪلهه

هڪ سرماڻيدار پنهنجي باغ ڏانهن روانو ٿيو. رنج هن جي مٿان پاڇي جيان لڏي لمي رهيو هو. جن مردار خور پکي ڪنهن ڏوند تي ڦيرا ڏئي رهيا هجن. هو هڪ اهڙي جهڙي تي پهتو، جنهن جي ٺاهڻ ۾ انساني هٿن پنهنجو ڪمال ڏيکاريو هو. ان جي چوڌاري قيمتي پٿرن جو چبوترو جڙيل هو. جهڙي جي ڪناري ويهي ڪڏهن مجسمن جي واتن مان تيزيءَ سان نڪرندڙ پاڻي جي لار کي ٿي ڏٺائين ۽ ڪڏهن پنهنجي ان محل ڏانهن پئي نظر وڌائين، جيڪو ان خوبصورت باغ ۾ هيئن ڏسڻ ۾ پئي آيو، جيئن ڪنهن حسين نوجوان چوڪريءَ جي ڳل تي تر. هو تصور جي دنيا ۾ پنهنجي يادداشت سان دل کي ريجھائڻ لڳو. هو ماضيءَ جي ڪتاب جو ورق اٽل ڪرڻ لڳو. ڳوڙها هن جي اکين ۾ جهلڪڻ لڳا ۽ انساني ڪمالات، ان جي اکين ۾ لڪي ويا ۽ هن جي دل ۾ گذريل ڏينهن جي واقعن جي ياد تازي ٿي وئي. هو بيساخته پنهنجو پاڻ سان هيئن ڳالهائڻ لڳو:

”ڪالهه مان هنن سرسبز پهاڙين تي ردون چاريندو هوس ۽ خوشيءَ جي زندگي گذاريندو هوس، ۽ اڄ مان طمع ۽ حرص جو قيدي آهيان. مال ۽ دولت مون کي پنهنجي پويان چڪي رهي آهي ۽ دين ۽ دنيا کان بيخبر پيو آهيان ۽ ان بيخبريءَ ۾ بدبختيءَ جي اونهين ۾ ڪري رهيو آهيان. مان پکين جيان آزاديءَ جا گيت ڳائڻ

هر مڱن هوس، ان جاءِ تي مان ڪالهه تائين صبح جي هير وانگر ٿڌين هوائن جيان نرم نرم گاهه تي هوريان هوريان پير رکندي آزاديءَ سان گهمندو هوس ۽ هاڻي انساني جماعت ۽ ان جي قانونن جو قيدي بڻجي ويو آهيان. مان هميشه اهو چاهيندو هوس ته زندگيءَ جون سموريون خوشيون پنهنجي لاءِ گڏ ڪري وٺان. پر اڄ مان ڏسان ٿو ته مال ۽ دولت جي حڪمن جي بيجاوري ڪندي مان غم جي ڏکين رستن تان لنگهي رهيو آهيان، منهنجي حالت ان ڏاچيءَ جهڙي آهي، جيڪا سون جي بار ۾ ڊبجي رهي هجي ۽ سون ان جي زندگي ختم ڪندو هجي.

ڪٿي آهن اهي ڪليل ميدان؟ اهي مڌ پيرل گيتن سان گونجندڙ بازارون، اها صاف هوا، هوءَ باطن جي صفائي ۽ منهنجي اها خدا پرستي ڪيڏانهن وڃي؟ اهي سڀ پرسڪون ۽ آرام بخشيندڙ شيون مون ضايع ڪري ڇڏيون. مون وٽ صرف 'سونا' رهي آهي، جنهن سان مان محبت ڪيان ٿو ته هوءَ ڪلندي آهي. پانها پڇيا آهن، جن تي زباني ڪرڻ، منهنجون خوشيون گهٽائي ڇڏيون آهن. شاندار محل بچيو اٿم، جنهن جي اوچائيءَ منهنجي دل جي دنيا برباد ڪري ڇڏي آهي. يا اهو زمانو هو، جو مان ڪنهن ڳوٺاڻي چوڪريءَ سان گهمندو هوس. پاڪدامنيءَ ۽ محبت اسان جا ساٿي هئا. چنڊ اسان کي ساڙيلي نظرن سان گهوريندو هو. اڄ، مان انهن عورتن جي ميڙ ۾ ڦاسي پيو آهيان، جيڪي آڪڙجي هلنديون آهن. اکين سان هر هڪ کي اشارا ڪنديون آهن ۽ سون جي زنجير سان، مٿين مٿين ڳالهين سان، مصنوعي طور تي حسين ٿيڻ جي ڪوشش ڪنديون

آهن. وصل جون گهڙيون، سون جي زيورن ۽ مندين سان مٽائي وڪڻنديون آهن. يا اهي ڏينهن هئا جو مان پنهنجي سائين سان ملي جهنگل جي هرڻن جيان، گهاٽن وڻن ۾ ڊوڙندو رهندو هوس. انهن جي سر سان سر ملائي ڳائيندو هوس. ساون فصلن جي لذتن ۾ سندن حصيدار ٿيندو هوس ۽ اڄ پنهنجي جماعت جي وچ ۾ ائين ٿو لڳان جيئن هرڻن جي وڳ ۾ رد. مان رستي تان لنگهندو آهيان ته مون کي دشمنيءَ جي نظرن سان ڏٺو وڃي ٿو ۽ ساڙ ۾ مان مون ڏانهن آڱريون کنيون وينديون آهن. جيڪڏهن گهمڻ خاطر باغ ڏانهن وڃان ٿو ته غضبناڪ چهرن ۽ تكبر ۽ غرور مان آڪڙيل ڪنڌن کان سواءِ ڪنهن تي به نظر نه ٿي پوي. ڪالهه مون کي زندگي، زندگيءَ جي حسن سان مالا مال ڪري ڇڏيو هو. اڄ اهي ٻئي مون کان ڪسيا ويا آهن. ڪالهه مان پنهنجي خوش قسمتيءَ جي ڪري غني هوس ۽ اڄ سرمائيدار هوندي به غريب آهيان. ڪالهه مان پنهنجي رڌن تي رحمدل بادشاهه جيان حڪومت ڪندو هوس. پر اڄ، پنهنجي دولت جي آڏو، ظالم آقا جو مظلوم غلام ٿي چڪو آهيان. مون کي ته اهو گمان به نه هو ته دولت منهنجي دل جي اکين تي پردا وجهي ڇڏيندي ۽ مون کي جهالت جي ڪڏن ۾ ڌڪي ڇڏيندي. مون نه ٿي ڄاتو ته ماڻهو جنهن کي عزت چوندا آهن، اها جهنم جي وادي آهي. آه! منهنجا گذريل زمانا.

سرمائيدار پنهنجي جاءِ تان اٿي بيٺو. ننڍا ننڍا قدم ڪڍندو پنهنجي گهر ڏانهن هلڻ لڳو. ٿڌا شوڪارا پري رهيو هو ۽ هي ڪلمات هن جي زبان تي جاري هئا. ”ڇا ان جو نالو دولت آهي؟ اهو

ٿي خدا آهي، جنهن جي مان عبادت ڪرڻ لڳو آهيان؟ اها ٿي شيءِ آهي جنهن کي اسين زندگيءَ جي بدلي خريد ڪندا آهيون. پر زندگيءَ جي هڪ گهڙيءَ کي خريدڻ جي طاقت نه ٿا رکون؟ ڪوئي آهي جيڪو مون کان دولت جا ڍير وٺي، مون کي ٿوري دير تائين سڄي محبت جو مزو چڪائي؟ ڪير آهي، جيڪو مون کان جواهرن جون مٺيون پري وٺي ۽ ٿوري دير لاءِ ٿي سهي مون کي حسين فڪر عطا ڪري؟ جيڪو مون کان منهنجي مال ۽ دولت جا سمورا خزانو وٺي، اهي اکيون ڏئي جيڪي حقيقي حسن کي ڏسي سگهن؟”

جيئن هو گهر جي دروازي تي پهتو، هن شهر ڏانهن اهڙين نظرن سان ڏٺو، جيئن ارميا، يروشلم کي ڏسندو هو، ۽ ان ڏانهن اشارو ڪري، هيٺيون ڳالهيون پنهنجو پاڻ سان ڪرڻ لڳو. ڇڻ هو شهر جو مرثيو پڙهي رهيو هجي.

”اي اوندھ ۾ رلندڙ موت جي پاڇي ۾ پيل باطل تي فيصلو ڏيڻ وارا، بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪندڙ ماڻهڙا ڪيستائين گلن ۽ مڪڙين کي جهنم ۾ اڇلائيندي، ڪندا ۽ سڪل پن کائيندا رهندڙ؟ ڪيستائين زندگيءَ جا باغات ڇڏي، ويرانيون ۽ ڊيچاريندڙ عمارتن ۾ پيا رهندڙ؟ ريشم جا نرم نرم ڪپڙا اوهان لاءِ ٿي بڻايا ويا آهن. خراب ۽ ڦاٽل لباس ڇو ٿا پهريو؟ ماڻهڙا حڪمت جو ڏيئو اجهامڻ لڳو آهي، خدا جي واسطي ان ۾ تيل وجهو. ڄاڳو! چور توهان جو آرام ۽ راحت لٽي رهيا آهن.“

ان ويل؛ ان سرمائيدار جي آڏو هڪ غريب سائل پنهنجو هٿ ڊگهيرو. هن جا چرندڙ پرندڙ ڇپ ڄمي ويا. هن جي چهري تي

خوشيءَ جا آثار ظاهر ٿيا ۽ هن جي اکين مان لطيف روشنيءَ جا ڪِرڻا نڪري، مسئلن جي چهري تي پوڻ لڳا. ڪالهه جي اها حالت جنهن جي ياد ۾ هو ڳوڙها ڳاڙي چڪو هو، هن جي اکين ۾ ڦرڻ لڳي. هو مسئلن جي ويجهو ويو. هن جي چهري کي محبت ۽ مساوات جي چمي ڏنائين ۽ هن جو هٿ سون سان پري ڇڏيائين، ۽ پيار مان ڳوري آواز ۾ چوڻ لڳو، ”ڀاڻو، هن وقت ايترو ئي وڻ ۽ سڀاڻي پنهنجي ڀائرن کي وٺي اچج ۽ پنهنجي دولت سنڀاليو.“

سائل مرڪڻ لڳو، جيئن مڪڙي بارش کان پوءِ مرڪندي آهي، ۽ تڪڙا تڪڙا قدم کڻندو واپس هليو ويو.

هاڻي رحمدل سرمائيدار پنهنجي گهر ۾ هيئن چوندي گهڙيو. ”زندگيءَ جي هر شيءِ سٺي آهي، ايستائين جو دولت به. دولت انسان کي تعليم ڏيندي آهي. دولت، سارنگيءَ جيان آهي، جيڪو هن کي وڃائي نه ڄاڻي، ان جي ڪنن ۾ بي سُر راڳ ڳائيندي آهي. مال، محبت جيان آهي، جيڪو هن کي خرچ نه ٿو ڪري، اهو هن کي موت جي دروازي تائين پهچائي ٿو ۽ جيڪو ان کي حاصل ڪرڻ کان پوءِ داتا ٿي ويندو آهي، اهو هن کي ابدي زندگيءَ سان مالا مال ڪندو آهي.“

مٿڙن جي وسندي

ڪالهه شهر جي هل هنگامي کان تنگ اچي، سرسبز پوکڻ جي پرسڪون دنيا کان لنگهي وسنديءَ کان ٻاهر اونچن اونچن پهاڙن تي ويس. فطرت جي بهترين لباس، سائي گاهه سان ڍڪيل هئا. پهاڙ تي چڙهي مون شهر تي هڪ نظر وڌي، ان جا وڏا وڏا محل ۽ عاليشان آبادي، ڪارخاني جي ڪاري دونهين جي پويان، جيڪو ڪارن ڪارن ڪڪرن جيان فضا ۾ گهمي رهيو هو، اکين کان لڪي ويا هئا.

مان هن خاموش دنيا ۾ جدا ويهي، انسان جي زندگي ۽ ان جي ڪارڪردگيءَ جو جائزو وٺڻ لڳس. مشقت ۽ تڪليف کان سواءِ ڪجهه به نظر نه آيو. مون پنهنجي تصورات جو رخ ٻئي پاسي ڦيرايو ۽ پختو ارادو ڪيم ته ان نشيلي فضا کي انساني عملن جي تصورات سان گڏو نه ڪريان. مون ساون فصلن کي ڏٺو. اهي پنهنجي لطافت ۽ شادابيءَ جي ڪري خدائي تخت تي لڳا. پوکڻ جي وچ ۾ مون کي هڪ قبرستان ڏسڻ ۾ آيو، جنهن ۾ سَرُ جي وڻن ۾ لڪل قبرون سامهون نظر پئي آيون.

مان ان مقام تي هوس، جنهن جي هڪ طرف جيئرن جو شهر، پنهنجي ڊگهن محلن ۽ هل هنگامي سان ڀرپور فضا سان گڏ، منهنجي آڏو هو، ٻئي پاسي مٿلن جو شهر عالم خاموشيءَ جي صورت ۾

پنهنجي خاموش هستيءَ ۾ بيٺو هو. انهن ٻنهي وسندين جي وچ ۾ ويهي مان ٻنهي جي حالت جو جائزو وٺڻ لڳس.

زنده انسانن جي وسيتيءَ ۾، هن جي مسلسل هلچل ۽ اڻ ڪٽ چرپر - هن جي، مثل لاشن جي وسيتيءَ جي، پرسڪون ۽ ڪڏهن به چرپر ۾ نه ايندڙ حالت تي غور ڪرڻ لڳس. هڪ طرف جيئن جي وسندي - سراسر اميدن ۽ مايوسين جي دنيا. محبت ۽ حسن جي دنيا. سرماييدار ۽ مزدور جي دنيا. ميڃڻ ۽ انڪار ڪندڙن جي دنيا نظر آئي.

پشي پاسي، مثل لاشن جي وسندي. سڄي جي سڄي، هر طرف مٽيءَ جي پٺوڙن تي پٺوڙا نظر آيا. رات جي چپ چاپات ۾، مٽيءَ جي انهن پٺوڙن کي چيري، ٻوٽو پنهنجو سر ڪڍندو آهي، جتي ڪنهن جاندار جي آواز فضا کي گڏو ٻه نه ڪندو آهي.

مان پنهنجي خيالن ۾ ٻڌل هوس. بس ٻنهي وسندين جي حالت تي غور ڪري رهيو هوس ته اوچتو منهنجي ڪنن ۾ شرنائين جو آواز پيو. منهنجي اکين ڏٺو ته زنده انسانن جو هڪ مجموعو اچي رهيو هو. ان جي اڳيان اڳيان سوڳ ۽ غم جا ساز وڄي رهيا آهن. فضا غمناڪ آوازن سان پرڄي پشي وڃي. زنده انسانن جو هڪ گروهه آهي، جن جي چهرن مان عظمت ۽ وقار ٽپي رهيو آهي ۽ جن ۾ مختلف رنگن جا چهرا ڏسڻ ۾ پئي آيا. هي هڪ سرماييدار جو جنازو هو. هڪ مثل لاش، جنهن جي پويان پويان جيئن جي جماعت هئي. روئندڙ ۽ دانهون ڪوڪون ڪندڙ ۽ رڙندڙ روئندڙ.

جيئن انسانن جو اهو گروهه جنازي جي جاءِ تي پهتو. پادري

پهجي جنازو پڙهڻ ۽ خوشبوئن جو واس ڏيڻ لڳو. ساز وڄائيندڙ جماعت هڪ طرف ٿي، غم جا سر وڄائڻ لڳي. ٿوري دير ۾، اعظمن جي جماعت اڳتي وڌي ۽ فصيح زبان ۾ چونڊيل لفظن ۽ پنهنجي زوردار تقريرن سان ميت جي تعريف ڪئي. وري شاعر اڳتي آيا ۽ ميت جي شان ۾ ڊگها ڊگها مرثيا پڙهيا.

دفن جون رسمون پوريون ڪرڻ کان پوءِ هڪ اهڙي قبر چڏي ويا، جنهن جي تياريءَ ۾ قبر بنائڻ وارن ۽ مصورن پنهنجي فن جو ڪمال ظاهر ڪيو هو. مان پري کان ئي اهو منظر ڏسندو رهيس. جلوس ماٺ ميت ۾ شهر طرف واپس ٿيو. سڄ هوريان هوريان هلندو پنهنجي منزل جي ويجهو ٿيڻ لڳو. روشني غائب ٿيڻ لڳي ۽ دنيا تي تاريخي ڦهلجڻ لڳي.

ايتري دير ۾ پري کان ٻه ماڻهو ايندي نظر آيا. انهن جي ڪلهن تي، ڪاٺ جو ٺهيل تابوت هو. سندن پويان ڪير پياڪ ٻار ڪلهن تي کنيو، پراڻي ڦاٽل لباس ۾، ڪنڌ نوايو هڪ عورت هئي ۽ ان جي پيرن ۾ هڪ ڪٽو، جيڪو ڪڏهن ڪٽ ڏانهن لالچي نگاهن سان ڏسندو ۽ ڪڏهن تابوت تي پنهنجون نظرون پئي ڪپايائين. هڪ مفلس فقير جو جنازو، جنهن جي پويان هن جي زال، ڏک ۽ افسوس جا ڳوڙها ڳائيندڙ. هڪ ٻار ماءُ جي اکين ۾ لڙڪ ڏسي روئي رهيو هو ۽ هڪ وفادار ڪٽو جيڪو بيواھ جيان غم ۾ غلطان به تابوت سان هلي رهيو هو.

اهي ماڻهو قبرستان پهتا. رنگين ۽ چٽيل قبرن کان پري، قبرستان جي هڪ ڪنڊ ۾، هڪ ڪڏي ۾ تابوت کي دفن ڪري

ڇڏيو. پوءِ ماڻ ڪري واپس ٿيا. ڪتو پنهنجي مالڪ جي آخري آرام گاهه طرف هر هر نهاري رهيو هو.

منهنجي ڏسندي ڏسندي هو وٽن جي پويان، منهنجي اکين کان اوجھل ٿي ويا. ٻئي منظر ڏسي مون جيئن انسانن ڏانهن نگاهه اڇلائي ۽ دل ۾ چيو، ”هي به زبردست سرمائيدارن جو شهر آهي.“ وري مرده لاشن جي دنيا ڏانهن ڏٺم. سوچيم، هيءَ به زبردست سرمائيدارن جي دنيا آهي. اي خدا! مظلوم مزدورن جي دنيا ڪٿي آهي.“

اڃانڪ منهنجي نظر آسمان تي اڏامندڙ ڪڪرن تي پئي، جن جا ڪنارا سج جي ڪرڻن سان ڳاڙها ٿي چمڪي رهيا هئا. منهنجي دل آواز ڏنو، ’هيءَ غريب مزدورن جي دنيا آهي‘.

ٻه لاش

درياء ڪناري، اخڙو تن جي ڇانءَ ۾ هڪ غريب هاريءَ جو پٽ ويهي، خاموشيءَ سان پاڻيءَ جي روانيءَ ۾ جوهر پايو مڱڻ لڳو ويٺو آهي. هڪ جوان جنهن پٺيءَ ۾ پرورش پاتي، جتي ڪائنات جي هر شيءِ محبت جي دنيا ۾ ساڻه ڪڍندي آهي. وٺڻ جون تاريون هڪٻئي سان پاڪيون پائينديون آهن. گلن جون تاريون هڪٻئي تي جهڪيل رهنديون آهن. پکي هڪٻئي جو روح ڳائيندا رهندا آهن. جتي هر طبيعت روح ئي بڻيل رهندي آهي.

ويو ورهين جو غريب نوجوان، جنهن جي نگاهه هڪ ئي ڏينهن اڳ چشمي جي ڪنڌيءَ تي چوڪرين جي جهرمت ۾ هڪ نوجوان چوڪريءَ تي پئي ته ان سان محبت ڪرڻ لڳو.

نيٺ کيس پتو پيو ته هيءَ هڪ امير والد جي چوڪري آهي، پنهنجي من کي ملامت ڪيائين، ۽ پنهنجي دل سان پنهنجي نفس جون شڪايتون ڪرڻ لڳو. پر ملامت ڪرڻ جي باوجود دل محبت کان ڪٽي ٿي رهي سگهي ۽ سُهمن سان نفس هڪ حقيقت کي ڪيئن ٿو ڇڏي سگهي. انسان پنهنجي دل ۽ نفس جي وچ ۾ ان نازڪ ڪونڊل جيان آهي، جيڪا چوگرد گهلندڙ هوا جي وچ ۾ بيٺي هجي.

نوجوان سامهون نگاهه ڪئي ته بنفشي جو گل، ڪنول جي

گلن سان گڏ ڦٽل هئا. نوجوان پنهنجي هيڪلائيءَ تي ڏاڍو رنو. محبت جون پرسرور گهڙيون ڇانوري جيان گذرندي محسوس ٿيس. هو پنهنجو پاڻ کي هيئن چوڻ لڳو. هن جا ڳوڙها هن جي ڏکويل اکين مان جاري هئا ۽ ان جي دل جا امنگ پاڻيءَ جيان وهي ويا هئا. محبت مون سان چرچا پئي ڪري. هوءَ مون کي چڪي ميدان ۾ آئي آهي، جتي اميدون عيب نظر اينديون آهن. جتي حسرت ڏلت جا آئينه دار آهن. محبت جنهن کي مون پنهنجو معبود ڪيو، اها منهنجي دل کي اميد جي محلات ۾ کڻي آئي آهي. پر منهنجي دنيا هڪ غريب هاريءَ جي جهوپڙيءَ تائين محدود رکيائين ۽ منهنجي نفس کي ان حسن جي چوڌيوار ۾ قيد ڪري ڇڏيو. جنهن جي چؤطرف وڏيون هستيون ڦيرا پائينديون رهنديون آهن. جنهن جي شرافت هن کي پنهنجي پناهه ۾ آڻي ڇڏيندي آهي. چڱو محبت! مان تنهنجي اشارن تي هلڻ لاءِ تيار آهيان. ٻڌاءِ ڇا ڪريان؟ باهه جي ٻرندڙ شعلن ۾ مان تنهنجي پويان پيو اچان ۽ منهنجو جسم لهسجي ويو آهي. مون پنهنجون اکيون کوليون ته چؤطرف اوندهه کان سواءِ مون کي ڪابه شيءِ نظر نه آئي. مون ڪجهه ڳالهائڻ گهريو ته آه ۽ افسوس کان سواءِ مان ڪجهه به چوڻ جي قابل نه هوس.

اي محبت! مان ڪمزور ۽ غير صحتمند آهيان ۽ تون داناءُ.

پوءِ تون چوڻي مون سان مقابلو ڪرين؟

مان بي گناهه آهيان ۽ تون انصاف پسند. پوءِ تون چوڻي مون تي ظلم ڪرين؟ توکان سواءِ منهنجو ڪوبه مددگار ناهي. پوءِ تون چوڻي مون کي ذليل ڪرين؟ تون ئي منهنجي پيدائش جو باعث

آهين. پوءِ ڇو ٿي مون کي اڪيلو ڇڏين؟ توکي اجازت آهي، جيڪڏهن تنهنجي مرضيءَ خلاف منهنجي رڳن ۾ رت وهي ته ان کي زمين تي وهائي ڇڏجانءِ. جيڪڏهن تنهنجي ڏسيل رستن کان سواءِ منهنجا پير ڪنهن ته تون اهي ڪڍي ڇڏج.

منهنجي بدن سان جو نون چاهين ڪر. پر منهنجي نفس کي آزاد ڇڏي ڏي ته تنهنجي چانهه ۾ هنن ٻنن ۾ زندگي گذاري.

ننڍيون ننڍيون ننڍيون پنهنجي محبوب سمنڊ ڏانهن وڃي رهيون آهن. مڪڙيون پنهنجي پريتم سج کي ڏسي مرڪي رهيون آهن. بادل پنهنجي من واديءَ ڏانهن لڙيا آهن.

پر نه ٿي ننڍيون منهنجي حال کان واقف آهن، نه ٿي مڪڙيون منهنجي فرياد رس آهن ۽ نه ٿي ڪڪرن کي منهنجي مصيبت جو ڪو علم آهي.

پر اي محبت! تو مون کي پنهنجي مصيبت ۾ بي يارو مددگار ڏنو، مون کي پنهنجي عشق جي جنون ۾ اڪيلو ڏٺو ۽ ان محبوبه کان پري ڏٺو، جيڪا نه ته مون کي پنهنجي پيءُ جي فوجن جو سپاهي ڏسڻ ٿي پسند ڪري، نه ٿي مون کي پنهنجي محلات جو غلام ٿي ڏسڻ چاهي. ايترو چئي، نوجوان ماڻ ٿي ويو. ڪن لائي ڪنهن جو آواز ٻڌڻ لڳو، ائين پئي لڳو ته هو نديءَ جو آواز ۽ تارين جي پنن جي ڪرڪڙاهٽ کان ڪجهه سڪڻ پيو چاهي. ٿوري دير رکي وري چوڻ لڳو.

اي محبوبو! جنهن جي نانءُ کان ڊڄندي مان هن جو نالو به زبان تي آڻي نه ٿوسگهان. اي عظمت جي پردن ۽ رعب جي ديوان ۾

منهنجي اکين کان روپوش محبوبا

اي جنت جي پري، جنهن سان ملڻ جي توقع مون کي ڪائنات
عالم جي خالق جي دانا کان سواءِ جتي هڪجهڙائيءَ جو زور هوندو
اتي ننڍي وڏي جي سڃاڻ نه ٿيندي - ڪٿي به نه.

اي ڏس! تنهنجي هڪ اشاري سان تيز تلوارون ٿيون هلن -
سرڪشن جا ڪنڌ تنهنجي آڏو جهڪن ٿا - متڪبر بادشاهن جا
خزانا ۽ اڪيلائيءَ ۾ ويهندڙ عابدين جا عبادت گاهه تنهنجي لاءِ
سدائين کليل رهندا آهن. تو اهڙيءَ دل تي قبضو ڪري ورتو آهي،
جنهن کي محبت جي شراب پاڪ ڪري ڇڏيو آهي - اهڙي ساهه
کي غلام بڻايو اٿئي، جنهن کي تنهنجي خالق عزت ڏني ۽ عقل اهڙو
ڪسيو اٿس، جو ڪالهه تائين ان ساوڪ ۾ آزاد جهرڪين جيان،
سائين پوکڻ مان لطف اندوز ٿي رهيو هو ۽ اڄ عشق جي هٿان قيدي
بڻجي پيو آهي.

اي دنيا جي حسين ترين عورت! مون توکي ڏسي ڄاڻي ورتو
آهي ته منهنجو دنيا ۾ اچڻ جو ڪهڙو مقصد آهي؟ ۽ جڏهن مون
تنهنجي اونچي مقام ۽ پنهنجي گهٽ پٿي تي نظر وڌي ته مون کي پتو
پيو ته خدا جا راز اهڙا به آهن جيڪي انسان جي پهچ کان مٿانهان آهن
۽ ڪجهه اهڙا به رستا آهن، جيڪي انسانن جي رسته کان الڳ ٿلڳ
آهن. پر محبت انسان کي انهن تي خوشيءَ مان وٺي ويندي آهي.

جڏهن مون تنهنجا مرگهه - نيڻ ڏٺا ته مون کي پتو پيو ته
زندگي هڪ جنت آهي، جنهن جو دروازو انسان جي دل ۾ آهي،
جڏهن پنهنجي ۽ تنهنجي مرتبن تي نظر ڊوڙايم ته معلوم ٿيو ته هن

سڄي سنسار ۾ منهنجي رهڻ لاءِ ڪا جاءِ ناهي. جڏهن مون توکي تنهنجي سهيلين جي ميڙاڪي ۾ پهريون ڀيرو ڏٺو ته ائين ڀانيم جيئن گلن جي گلدستي ۾ گلاب جو گل هجي، ته مون کي شڪ ٿيو ته منهنجي خوابن جي ڪنوار مجسم ٿي منهنجي آڏو آئي آهي. پر جڏهن تنهنجي خاندان جي مرتبي کي ڏٺم ته پڪ ٿيم ته گلاب جا گل پٽن کان اڳ ڪندا آڱرين کي زخمي ڪندا آهن ۽ خواب جي حسين دنيا کي سجاڳيءَ جي هڪ گهڙي برباد ڪندي آهي.

ايترو چئي نوجوان جهرڻي طرف راهي ٿيو. هن جي بدن جا سڀ عضوا جواب ڏئي چڪا هئا ۽ هو عمر ۽ نااميديءَ جو مجسمو بڻيل هو ۽ وري ٿوري دير کان پوءِ چوڻ لڳو، ”اي موت! اڃا ۽ مون کي غمن سان تمار هن زندگيءَ مان نجات ڏيار. اها زمين جنهن جا ڪنڊا، هن جي مڪڙين جو قتل ڪندا آهن، رهڻ لائق ناهي. جلدي اڃا، ۽ مون کي پنهنجي آغوش ۾ وٺ، جيئن مان پنهنجي اکين سان، اهو ڏينهن نه ڏسي سگهان، جڏهن محبت جي جاءِ تي دنياوي عزت حڪومت ڪري.“

”اي موت! مون کي زندگيءَ جي قيد کان آجو ڪراءِ، هن دنيا ۾ دوست جي ملڻ سان، ابدي عالم ۾ ان سان گڏجن وڌيڪ بهتر آهي. مان ابدي زندگيءَ ۾ ئي پنهنجي محبوبه جو انتظار ڪندس، اتي ئي هن سان ملندس.“

نوجوان جهرڻي وٽ پهتو ته شام ٿي چڪي هئي. سج پنهنجي سونهري چادر ويڙهي ۽ ساون فصلن تان سرڪڻ لڳو هو. هو اتي ويهي ان گاهه تي ڳوڙها ڳاڙڻ لڳو. جنهن کي ٿوري دير اڳ سندس

محبوب! امير چوڪري پنهنجي پيرن سان لتاڙي چڪي هئي. هن جو ڪنڌ سيني ڏانهن جهڪيل ائين پئي لڳو جڻ هو پنهنجي دل کي ٻاهر نڪرڻ کان جهليندو هجي.

ان وقت اخڙوٽ جي وڻن جي اوٽ مان هڪ نوجوان دوشيزه، ناز مان پنهنجي دانون ساڻي گاهه تي گهليندي ظاهر ٿي ۽ هلندي اچي نوجوان جي ڀر ۾ بيٺي، پنهنجو نرم ۽ نازڪ هٿ هن جي مٿي تي رکيائين. نوجوان هن ڏانهن ان شخص جيان ڏٺو، جنهن کي سٽي سٽي سج جي ڪرڻن سجاڳ ڪري وڌو هجي. اکيون پٽيندي ٿي محبوبه، امير جي ڌيءَ کي پنهنجي آڏو ڏٺائين. موسيٰ جيان، جڏهن هن ڪوه طور تي خدا جو جلوو پنهنجي آڏو چمڪندو ڏٺو ته، گوڏا ڪوڙي، جهڪي پيو. خوف - حسن جي رعب ۽ خوشيءَ جي ڪري زبان ڪجهه ڪچڻ کان قاصر رهي، پر انهن اکين سان، جن مان لڳاتار لڙڪ لڙي رهيا هئا، دل جو سارو حال ٻڌائي ڇڏيو.

سهڻي چوڪريءَ هن کي پاڪر ۾ پريو. هن جا چپ چمياڻين ۽ اکين تي وات رکي، هن جي سمورن گرم گرم ساهن کي ٻي وٺي ۽ بانسريءَ جي سُر کان به وڌيڪ؛ لڻ کان به وڌ مٺي، آواز ۾ هن سان مخاطب ٿي چوڻ لڳي؛

”منهنجا محبوب! مون توکي انهن خوابن جي دنيا ۾ ڏٺو، مون پنهنجو تصور ان ويل پنهنجي سامهون رکيو، جڏهن سڄي ڪائنات، تند جي هنج ۾ مست پئي هئي. تون منهنجو اهو ساڻي آهين، جنهن جي مون کي تلاش هئي، ۽ منهنجي حسن جو اهو شريڪ آهين، جنهن کي ان وقت جدا ڪيو ويو هو، جڏهن مون کي هن دنيا ۾

موڪليو پئي ويو.

”منهنجا محبوب! مان لڪي صرف ان لاءِ ايندي آهيان ته
توسان ملان. منهنجي ڪوشش ڪامياب وئي ۽ ڏس ته منهنجون
نازڪ ٻانهون تنهنجي ڳچيءَ جو هار بڻيل آهن.

”غم نه ڪر! ڪنهن پراڻهي وسنديءَ ۾، زندگيءَ ۽ موت جو
پيالو هڪ وقت پيئڻ لاءِ، مان پنهنجي پيءُ جي وڏي شخصيت کي
ڇڏي آئي آهيان.

”منهنجا محبوب! اڄ ته انسانن جي ان وسنديءَ کان پري هڪ
نئين دنيا آباد ڪريون.“

بڻي محبوب، بڻي عاشق هلڻ لڳا. رات جي اوندھ ٻنهي کي
دنيا جي نظرن کان لڪائي رهي هئي. اميد جا ظالم هٿ ۽ رات جي
ڊيچاريندڙ شڪلين کان هويي خوف هئا.

چند ڏينهن کان پوءِ، امير جي جاسوسن، شهر کان پري ٻه
لاش ڏٺا، هڪ جي ڳچيءَ ۾ سون جو هار هو. ويجهو ئي هڪ پٿر
جي سليٽ تي هيءَ عبارت اڪريل هئي. ”اسان کي محبت ماري
وڌو آهي. ڪير آهي جيڪو اسان کي جدا ڪري سگهي ۽ محبت
اسان کي پنهنجي هنج ۾ جاءِ ڏني آهي، ڪير آهي جيڪو اسان کي
واپس موٽائي سگهي؟“

محبت جي زندگي

بهار.

اٽ! منهنجي محبوبا وٽڪار ۾ هلون.
برف ڳري وئي. زندگي سجاڳ ٿي ۽ واڌين ۾ نڪري پئي
آهي.

مون سان گڏجي هل ته پري فصلن ۾ بهار جي نقش قدم تي
هلون.

اڇ ته پهاڙين تي چڙهي، ان جي چؤگرد فصلن جي ساوڪ مان
لطف ماڻيون.

بهار جي صبح وري اها چادر وڃائي آهي، جيڪا سياري جي
ڊگهين راتين ويڙهي ڇڏي هئي. صوفن ۽ ٽاڙهن جا وڻ بهار جي چادر
ويڙهيو، شب برات جي ڪنوار جيان لڳي رهيا آهن.

انگور جون وليون جاڳيون آهن ۽ انهن جون شاخون عاشقن
جيان ٻڪجي ويون آهن.

نديون وٽڪار ۾ خوشيءَ جا گيت ڳائي نچڻ لڳيون آهن.
مڪڙيون ڏانڊين مان ائين ڦٽي نڪتيون آهن، جيئن سمنڊ جي
مٿاڇري تي گج.

اڇ، نرگس جي پيالين مان بارش جا بچيل لڙڪ پيون، ۽ تڌڙي
هير ۾ گڏيل خوشبوئن تي ٽاڙا هڻون.

اڃ هن ساوڪ وٽ ويهي محبت جون چميون وٺون، جتي
بنفشي جو گل لڪو پينو آهي.

گهٽي.

اٿ! منهنجي محبوبه فصلن ۾ هلون.

سج جي طبعي محبت سان فصل پڇي ويو آهي ۽ ان جي لوبَ
جو وقت اچي ويو آهي. جلدي اڃ، ائين نه ٿئي ته پڪي اسان کان
اڳ پهچي وڃن ۽ ائين نه ٿئي ته ڪوليون شروعات ڪن ۽ اسان جي
ڌرتيءَ تي قبضو ڪري وڃن.

اٿ! ته زمين جا ميوا ائين پٽيون جيئن اسان جا روح وفا جي بچ
مان سعادت جا اهي ميوا پٽي چڪا آهن، جن کي محبت اسان جي
اونهين گهراين ۾ پوکيو هو ۽ چئن عنصرن جي پيداوار کان پنهنجا
خزانا ائين ڀريون جيئن زندگيءَ اسان جي من جي دنيا کي پُر ڪري
ڇڏيو آهي.

هل! محبوبو! ساڻي ساڻي گاهه جي وچائي تي لپتي، نيري
آسمان جي سوڙ وجهي، نرم گاهه جي سلن تي مٿو ٽيڪي، سڄي
ڏينهن جو تڪ لاهيون، ۽ واديءَ جي ڪبوترن جي سرباتن کي ڪن
لائي ٻڌون.

خزان.

اٿ! منهنجي محبوبو! باغ ۾ هلون. انگورن مان رس ڪڍون ۽
جيئن روح چوڻ جي حڪمت رکندو آهي... اسان خشڪ ميوا گڏ
ڪريون. نازڪ مڪڙيون ڀڙڙيون ۽ اکين جي نظارن کان هڪ قدم
اڳتي وڌائي منظر تي هٿ ڦيرڻ جو لطف ماڻيون.

اڃ! آباديءَ جي رستي تي هلون. وٽن جا پن سڪي ٿڪا ٿي ويا آهن. خزان جي هوا انهن کي وکيري ڇڏيو آهي. هوءَ چاهي ٿي ته گرميءَ ماريل مڪڙين جي لاءِ انهن پنن جو ڪفن تيار ڪري، پارائي. هل! پڪي سمنڊ جي ڪپرن ڏانهن، وٽن ڏانهن سفر ڪري هليا ويا آهن، چمن جي شگفتگي اهي پاڻ سان کڻي ويا آهن. سوسن ۽ چنبيليءَ تي وحشت برسي رهي آهي، اهي پنهنجا باقي لڙڪ زمين تي ڪيرائي رهيون آهن.

اڃ! واپس هلون. نديون بيهي رهيون آهن. اکين ۾ خوشيءَ جا ڳوڙها ناهن. پهاڙيون پنهنجو لباس لاهي چڪيون. هل، پياري! طبيعت بيزار ٿي رهي آهي.

سيارو.

اوڏو اڃ! منهنجي زندگيءَ جي ساٿي، ويجهو اڃ ته برف جي ٿڌي هوا اسان جي جسمن کي جدا ڪري نه سگهي. هن سگريءَ جي آڏو، منهنجي پر ۾ ويهه، باهه ٿي ته سرديءَ جو محبوب ترين ميوو آهي. ايندڙ زندگيءَ جون ڳالهيون ڪر. سرد هوا جي سائين سائين سان منهنجا ڪن پرڃي ويا آهن. ڪمري جون سڀ دريون، سمورا روشنڊان بند ڪري ڇڏ. ٻاهرين غضبناڪ فضا ۽ برف جي هيٺان اداس شهر، منهنجي دل کي قتل ڪري رهيا آهن. ڏيئي ۾ تيل وجهه. ڏسڻ نه ٿي ته اهو اجهامڻ لڳو آهي. ان کي پنهنجي ويجهو رک ته جيئن مان تنهنجي چهري تي سرديءَ جي ڊگهي راتين جو لکيل پڙهي سگهان - شراب جو پيالو آڻ ته جيءُ پري پيئون ۽ بهار جي ياد تازي ڪريون.

منهنجي ويجهو اچ! منهنجي جان، باهه نري چڪي آهي. خاڪ
 ان کي پنهنجي سيني ۾ لڪائڻ لڳي آهي. منهنجي ويجهو اچ - ۽
 مون کي پنهنجي سيني سان لڳاءِ. ڏيئو به وسامي ويو ۽ رات جي
 اوندھ ان کي پنهنجي لپيٽ ۾ آڻي ڇڏيو آهي.

تند جي گهيرڻن اکيون تند اکيون ڪري ڇڏيون آهن. مون کي
 پنهنجي ڪجھي اکين سان گهوري ڏس. ان کان اڳ، جو تند مون
 کي پنهنجي سيني لائي، تون پنهنجي سيني سان لڳاءِ. منهنجو چھرو
 ڄم، برف تنهنجي ڄمڻ کان سواءِ، ساري ڪاٺاڻ تي چانئجي
 چڪي آهي!

افسوس! اي منهنجي محبوبو! تند جو سمنڊ ڪيترو اونهو ۽
 سج جي روشني ڪيتري پري آهي.

شاعر جو موت

رات جي اوندھ پنھنجي ڪاري چادر شھر مٿان ڦھلائي ڇڏي.
برف ان کي سفيد لباس ڏيکاريو. رهاڪو سرديءَ جي خوف کان
پنھنجي پنھنجي محلاتن ۽ گهرن ۽ جھوپڙين ۾ گھڙي ويا. ٿڌيون
هوائون گهرن سان ٽڪرجي، اهڙا آواز پيدا ڪرڻ لڳيون، جن قبرن
جي خاموش وسنديءَ ۾، ڪوئي نوحه خوان مرثيا پڙهيو رهيو
هجي.

شھر جي ڪناري، آباديءَ کان ڪجهه پريرو، هڪ پراڻو گهر
هو. گهر جون ڀتيون ڳري ويون هيون ۽ برف جي وزن ڪري، گهر
ڪرڻ تي هو. گهر جي هڪ ڪنڊ ۾، پراڻي بستري تي هڪ
نوجوان سامهون هلندو، ڏيئي کي گهوري رهيو هو. جيڪو رات جي
خوفناستي اوندھ تي حاوي ٿيڻ جي ڪوشش ڪري رهيو هو.
نوجوان جنهن جي عمر پنھنجي بهار جون منزلون طڻ ڪري رهي
هئي. ڄاڻي چڪو هو ته زندگيءَ جي ڏکيويندڙ گھڙين کان نجات جو
وقت ويجهو آهي. هو موت جي انتظار ۾ هو. هن جي زرد چهري تي
اميد جي جھلڪ ڏسڻ ۾ پئي آئي، هن جي چپن تي غمگين مرڪن
جا آثار هئا. هڪ شاعر، جنهن جي تخليق جو مقصد هي هو ته
پنھنجي ڪلام سان انساني قلبي کي خوش ڪري، جيڪي
سرمائيدار انسانن جي دنيا ۾ مري رهيا هئا. هڪ شريف النفس

جيڪو خدا جي مڙني نعمتن کي ڇڏي آيو هو ته ماڻهن جي زندگيءَ جو راز سمجهائي. سندن دنيا ان حالت ۾ ڇڏي رهيو هو جو انسانيت جي ڇين تي اڃان مرڪن جا آثار به نه هئا. زندگي ۽ موت جي رساڪشيءَ جو مقابلو ڪندڙ هڪ انسان پنهنجي جان اهڙي حالت ۾ ڏئي رهيو هو، جو هن جي آڏو هن جي اڪيلائين جي ساٿي هڪ ڏيئي ۽ ڪاغذ جي چند ورقن کان سواءِ، جن تي هن جا پاڪ خيال جمع ٿيل هئا ۽ ڪجهه نه هئا.

نوجوان پنهنجي جواب ڏيندڙ طاقت کي ڪٿي ڪيو. پنهنجا هٿ مٿي کنياڻين ۽ پنهنجي پنبڻن کي اڻيڻ چورائين جيئن هو چاهيندو هجي ته پنهنجي آخري نگاهه سان، ان پراڻي ڇت کي ڦاڙي، ڪڪرن کان دور ستارن جي دنيا تي نظر وجهي. پوءِ چوڻ لڳو:

”اي موت! اڄ مان توکي دل سان پيار ڪريان ٿو. ويهيو ٿي! ۽ هن مادي دنيا جي زنجيرن کي چڻي ڇڏ. مان انهن کي گهلي گهلي ڪڪ ٿي پيو آهيان. اي منا موت! مون کي انسان جي هن وسنديءَ مان کڻي وٺ. هي ماڻهو مون کي ڦاريو ان ڪري سمجهن ٿا، جو مان فرشتن جي زبان مان مٿي دنيا جي ٻڌل ڪهاڻي، انهن جي زبان ۾، ڪي ٻڌائيندو آهيان. موت، جلد مون وٺ آءُ. انسان مون کي هيڪلو ڇڏي ويا آهن. اهي مون کي صرف ان ڪري ڇڏي ويا آهن، جو مان سندن جيان دولت ڪٿي ڪرڻ جو حريص ناهيان ۽ غريب جو رت پيئڻ کان نتائيندو هوس. اي منا موت، اڄ ۽ مون کي کڻي وٺ هن دنيا ۾ رهندڙن کي منهنجي ضرورت ناهي. محبت سان مون کي پنهنجي سيني سان لاءِ ۽ منهنجي ڇين کي چمي ڏي. جن ڪڏهن به

پنهنجي ماءُ جي ڇمڻ جو لطف ناهي ماڻيو. ڀيڻ جي ڳلن کي ڇميو نه اٿس. ۽ نه ئي ڪنهن پياري محبوبه جي سفيد ڏندن کي هن هٿ لاتو آهي. اي منهنجا محبوب موت! جلد ڪر ۽ مون کي پنهنجي سيني سان لاءِ.”

سڪرات جي حالت ۾ پيل نوجوان جي بستري جي ويجهو، هڪ حسين عورت جو خيال آيو. جيڪا برف کان وڌيڪ سفيد لباس ۾ ملبوس هئي ۽ جنهن جي هٿن ۾ جنت جي ساون پنن مان تيار ڪيل زمردِي تاج هو. عورت نوجوان جي ويجهو آئي ۽ کيس پاڪر ۾ پريائين. هن جي اکين کي بند ڪيائين، جيئن هو کيس دل جي اکين سان ڏسي. محبت سان هن جي چپن کي ڌوڻائين. هڪ ڇمي ڌنائينس، جنهن نوجوان جي چپن تي مرڪن جا آثار نمودار ڪيا.

گهر خالي ٿي ويو. صرف مٽيءَ جو ڍير وڃي بچيو. ڪاغذن جا چند ورق جيڪي اوندھ جي ڪنڊن ۾ وڪريا پيا هئا. زمانو لنگهي ويو. ان وسنديءَ جا ماڻهو پنهنجي بدمستين ۾ بيهوش پيا هئا، جڏهن کين هوش آيو ته اکين مان مستيءَ جو خمار ويندو رهين ته شهر جي وچ ۾، پبلڪ پارڪ جي بلڪل وچ ۾، شاعر جو مجسمو بيهاريو ويو ۽ هن جي هر سال ورسي ملهائجڻ لڳي.

اها انسان ڪيترو جاهل آهي!

مون کي محبت آهي

انتها پسندن سان مون کي محبت آهي

مون کي اهڙن ماڻهن سان محبت آهي، جيڪي زندگيءَ جي سمنڊ جي اونھائين ۾ لهي وڃن ۽ زندگيءَ جي لاهين ڇاڙهين، چوٽين تي چڙھڻ جي سگھ رکندا هجن.

مون کي انهن سان محبت آهي، جيڪي سدائين هڪجهڙائي جي ڳولا ۽ جستجو ۾ رهندا آهن ۽ مون کي اهڙن مسيح روحن جي تمنا آهي، جيڪا 'ترڪيب' کي بالطبع قبول ناهن ڪنديون ۽ 'تقسيم' جن جي جوهر جي ڀرسان به نٿي لنگهي.

مون کي محبت آهي انهن انتها پسند دليرن سان، جيڪي پنهنجي شوق ۽ آرزوءَ جي باهه ۾ سڙندا آهن ۽ پنهنجي دليق جي وجدان ڪري بي چين آهن. پنهنجي جذبن جو قدر ڪندا آهن. اصولن جي ميدان جي راز کان پري ٿي اصل اصول کي پنهنجو مرڪز سمجهندا آهن، جيڪو هڪ طرف کين ڪڪرن کان به اڳتي وٺي ويندو آهي ته ٻئي طرف کين سمنڊ جي اونھائين ۾ اڇلائي سگھندو آهي.

مان اعتدال (برابري) پسندن کي ڄاڻندو آهيان، مون هنن جي ارادن کي توريو آهي. هنن جي ڪوششن کي ڇاپيو آهي ۽ ان نتيجي تي پهتو آهيان ته اهي ڊڄندڙ ۽ گيدي آهن، جيڪي بادشاهه جي

شڪل ۾ 'حق' کان ۽ شيطان جي صورت ۾ 'باطل' کان ڊڄندا آهن، ۽ انهن عقيدن ۽ قائدين جي گهيري ۾ پناهه ورتي اٿئون، جيڪي نه فائديمند آهن ۽ نه نقصانڪار - ۽ انهن سهنجهن رستن تي هلڻ لڳا آهن، جيڪي کين پڙيانگ جهڳلن ۽ اجڙيل ويراني ۾ وٺي ويندا آهن.

انهن سنسان جهنگن ۽ ويراني ۾ جيڪي هدايت ۽ گمراهيءَ کان خالي آهن، جتي ڪاميابيون ۽ ناڪاميون ٻنهي ناپيد آهن. زندگي سانوڻ رت آهي، جنهن جي تمنائن ۽ آرزوئن جا سمنڊ مترن هوندا آهن ۽ زندگي، سياري رت آهي، جيڪا ان جي اندارين جي ماريندڙ هٿن ڪري خطرناڪ آهي. ان ڪري جيڪو به پنهنجي زندگيءَ کي سانوڻ رت جي خوابيده خمار ۽ سياري جي خشڪ ڊيڄاريندڙ موسم کان محفوظ رکڻ جي لاءِ هن کي مختلف حصن ۾ ورهائڻ لاءِ برابريءَ کان ڪم وٺندو آهي، ته هڪ طرف هن جا ڏينهن جمال ۽ جلال کان خالي ۽ راتيون افسانن ۽ خوابن کان محروم رهجي وينديون آهن. ٻئي پاسي هو پاڻ درندن جي مقابلي ۾ مُردن جي ويجهو ٿي ويندو آهي، اڃان به انهن مرڻ جي ويجهو انسانن مان ٿي ويندو آهي، جيڪي نه ٿي زمين جي وطن ۾ سمهڻ لاءِ مرندا آهن ۽ نه ٿي سج جي روشنيءَ ۾ گهمڻ ڦرڻ جي لاءِ صحتمند هوندا آهن. دين جي معاملي سهل پسنديءَ کان ڪم وٺڻ وارو ماڻهو سزا جي خوف ۽ جزا جي خواهش جي وچ ۾ حيران پريشان جي صورت ۾ بيٺو رهي ٿو. جڏهن هو ايمان وارن جي جڻي سان گڏجي هلي ٿو ته گهوڙين جي سھاري هلندو آهي. جڏهن ڪڏهن رکوع جي حالت

۾ وڃي ٿو ته سندس فڪر سندس آڏو اچي ساڻس چرچا ڪندو آهي.

جيڪو دنيا ۾ سهل پسنديءَ کان ڪم وٺندو آهي، اهو ڊگهو عرصو اتي ئي بيٺو رهندو آهي، جتي هو پيدا ٿيو هوندو آهي. هو نه پوئتي ٽيندو آهي جو ماڻهو سندس رجعت مان سبق حاصل ڪن، نه ئي اڳتي قدم وڌائيندو آهي. جو دنيا کي سنئون رستو ڏيکاري سگهي يا پنهنجي ڪارنامن سان کين جوش ۽ ترغيب ڏئي. ان جي پيٽ ۾ هو بت جيان حيران ۽ بنا چرپر جي بيٺو رهندو آهي. سندس نظرون پنهنجي ئي پاڇي تي ڪٽل هونديون آهن ۽ سندس ڪن دل جي ٽرڪڙ تي لڳا رهندا آهن، جيئن پنهنجي ئي ساهن کي گهٽي سگهي.

وري جيڪو محبت ۾ سهل پسندي چاهيندو آهي، اهو نه هن جي شفاف بلورين پيالن مان ٿڌو مٺو شربت پي سگهندو آهي ۽ نه گرم، نه ئي کيس گرم ۽ سخت شراب جا ڍڪ نصيب ٿيندا آهن. هن جا چپ ڪٺي پاڻيءَ سان تر رهندا آهن، جنهن کي جهالت، ڪمزوري ۽ خوف جي تلاؤ مان پيئندي آهي.

وري جيڪڏهن ڪوئي بديءَ جي جهل ۽ نيڪيءَ جي پرچار ۾ سهل پسنديءَ کان ڪم وٺندو آهي، اهو نه بديءَ کي هارائي ٿو سگهي ۽ نه ئي نيڪيءَ جي مدد ڪري سگهندو آهي. اهو صرف ان ڳالهه تي ڪفايت ڪندو آهي ته وهندڙ جذبن جي چؤڦير بينل جذبن جو دائرو ٺاهي، پنهنجي ساري عمر خواهشن جي ويران ۽ سنڍ ڪناري تي گذاري ڇڏيندو آهي. سڀيءَ جيان هن جو ڏيک، پٿر

جيان سخت ۽ باطن غليظ پونءَ سان ڀريل هوندو آهي. کيس اها به پروڙ نه هوندي آهي ته زندگيءَ جي سمنڊ ۾ چاڙهه ڪڏهن ختم ٿيو ۽ لاٽ ڪڏهن شروع ٿي.

وري جيڪو عظمتن ۽ اوچائين جي طلب ۾ سهل پسنديءَ کان ڪم وٺندو آهي، ان جي پهچ انهن تائين ڪڏهن به نه ٿيندي، اهو عظمت ۽ بزرگيءَ جي روح جي حقيقي نڪار ۽ حسن ٿانهن ڌيان نه ڏيندو آهي، پر ان جي ظاهري مٿاڇري تي سون جو چمڪندڙ پاڻي چاڙهي ڇڏيندو آهي، جيڪو ڪڏهن به نه سڪندو آهي. ان تائين جو هوا جو هڪڙو معمولي جهوٽو ۽ روشنيءَ جو هلڪو ڪرڻو به ان کي فنا ڪري ڇڏيندو آهي.

وري جيڪو آزاديءَ جي ڪنوار جي طلب ۾ سهل پسنديءَ کان ڪم وٺندو آهي، اهو بهائڙن ۽ بيابانن ۾ ان جي پيرن جي نشانن کان سواءِ ٻيو ڪجهه به ڏسي نه سگهندو آهي، ڇو ته آزادي به زندگيءَ مثال آهي، جيڪا منڊن ۽ هٿ پير وڌي ويهڻ وارن جي لاءِ پنهنجي رفتار ڪنهن به حالت ۾ گهٽائيندي ناهي.

وري جيڪو خواهشن ۾ سهل پسنديءَ کان ڪم وٺندو آهي، اهو اونچي ۽ ڊگهي يا نظر جي ڌوڪي ۽ مختصر زندگيءَ جو طالب هوندو آهي. پر هن جي ارادن ۽ خواهشن جي خلاف کيس ڊگهي ۽ بي رنگ، چسي ۽ بدمزجي زندگي نصيب ٿيندي آهي. ان جي خلاف جيڪڏهن هو انتها پسندن مان هجي ها ته ڪاميابي ۽ فتح جي دانون هن جي هٿ ۾ هجي ها ۽ اها محبت، حق ۽ آزاديءَ سان گڏيل هجي ها. مون ٻڌو پئي ته ڏکويل سهل پسند چئي رهيو هو، ”قناعت اهو

خزانو آهي، جنهن ۾ ڪڏهن به ڪوٽ نه ٿيندي.“ ان تي منهنجي روح بيزارگي محسوس ڪئي، ۽ هو ائين چئي هنن کان پري ٿيو ته، ”بائدر، انسان ۽ شڪاري پکي جڏهن پاڻ ۾ ٿي پنهنجي پستي ۽ بي قدريءَ تي صبر ٿا ڪن ته پوءِ اهي ديؤ ڪيئن ٿي سگهندا؟“ وري جڏهن مون بائدرن ۽ شڪاري پکين کي چوندي ٻڌو ته، ”سهل پسندي وڌائيءَ جو ڇٽ آهي.“ ته منهنجو روح گهٻرائجي ويو ۽ هن ائين چئي پنهنجو منهن هنن کان موڙي ڇڏيو. ڇا هيءَ مخلوق شين جي حقيقت ڄاڻي سگهي ٿي، جڏهن ته هوءَ سندن وچين ٽهڪي تي نظرون کپائي ويئي آهي، ڇا حيوانن جيان شين جو به مٿو ۽ پيچ نه ٿيندو آهي؟

مون عقل جي انڌن کي چوندي ٻڌو ته، ”تنهنجي هٿ ۾ جهليل هڪ جهرڪي، تاريءَ تي ويٺل انهن ڏهن جهرڪين کان بهتر آهي.“ ته منهنجو روح بي قرار ٿي ويو، ۽ ڪاوڙ مان چوڻ لڳو، ”هي ڪاھل ماڻهو ان وقت تائين هڪڙي جهرڪي به حاصل ڪرڻ جي قابل نه آهن، جيسين ڏهن جهرڪين کي حاصل ڪرڻ لاءِ پنهنجي تنگن کي تڪليف نه ڏين، ڇا اڏامندڙ پکين جي ولر پويان ڊوڙڻ، زندگيءَ جي رستي ۾ جدوجهد ڪرڻ، اڃان زندگيءَ جو مقصد بذاتِ خود زندگي ناهي؟“

مون کي محبت آهي انتها پسندن سان...!

مون کي محبت آهي جرئت ۽ پختي ارادي واري سان، جنهن کي سهل پسندن ڦاهي چاڙهي ڇڏيو ۽ جڏهن هن جو ڪنڌ ڀرڪي پيو ته هن پنهنجون اکيون ٻوٽي ڇڏيون، ته هنن جون زبانون ڦٽنڇيءَ

جيان هلڻ لڳيون ۽ هو هڪٻئي کي چوڻ لڳا، ”اڄ اسان هنن آزاريندڙ انتها پسند مان جان آجي ڪٿي.“

پر هنن نه ٿي ڄاتو ته هن جو روح ان گهڙيءَ نسلن ۽ قومن تي غالب ٿيندو ويو آهي.

مون کي محبت آهي انهن سان، جن پنهنجي پيءُ ڏاڏن جي شان شوڪت کي ڇڏي ڏنو ۽ ريشمي خلعت جي بدران پراڻي سرائي گودڙي ۽ وڏائيءَ جي بدران ذلت قبولي، ان مرڪز طرف اڪيلا روانا ٿيا، جيڪو الهام ۽ وحيءَ جو سرچشمو آهي. سهل پسندن سان مشڪري ڪندي ۽ ان جي ان عمل تي حيرت جو اظهار ڪندا رهيا، پر هن جون نازڪ ۽ ڊگهيون آڱريون، وجود جي ظاهر ۽ لڪل پاسن کان ڪٿي ڪنديون رهيون.

مون کي محبت آهي انهن شهيدن سان جيڪي موت جي تمنا ۾ سرن جي بازي لڳائيندا آهن، آخري مقصد کان سواءِ دنيا جي هر شيءِ کي زرخيز ڄاڻندا آهن ۽ اوچي مقصد کان سواءِ هر شيءِ کي حقير ڄاڻندا آهن.

مون کي محبت آهي انهن ماڻهن سان جيڪي باهه ۾ ساڙيا ويا، سنگسار ڪيا ويا، سوريءَ تي چاڙهيا ويا، تلوار جي آڏو آندا ويا، ان فڪر جي ڪري جنهن سندن عقل کي پنهنجو ڪيو آهي. يا ان جذبي جي ڪري، جنهن سندن دليين ۾ هڪ نئين باهه پڙڪائي هئي.

مون کي محبت آهي انتها پسندن سان، ان ڪري اهوئي سبب آهي جو مون جڏهن به جامر پنهنجي چپن تي آندو ته سندن خوف ۽

لڙڪن جو ساءُ چڪير. ۽ جڏهن، ڪنهن ويل پنهنجي دريءَ مان
 ٻاهرين فضا ۾ نهار ڪير ته هنن جا ٻرندڙ، چمڪندڙ چهرا ڏٺم.
 جڏهن به اندازيءَ جي آواز تي ڪن ڌريم ته هوا جي ڪلهن تي
 ترندي، سندن خوشيءَ جا گيت ۽ خوشين جا آلاپ ٻڌم!

توهين ۽ اسين

اسين عمر جا پٽ آهيون ۽ توهين خوشيءَ جا پٽ!
اسين عمر جو اولاد آهيون ۽ عمر خدا جو پاڇو آهي. جيڪو
گنهگارن جي ڀر ۾ پنهنجو گهر نه ٺاهيندو آهي. اسان جا روح اداس
آهن ۽ اداسي اهڙو وڏو مرتبو آهي، جيڪو حقير ۽ ڪمتر روحن کي
نه ملندو آهي.

اسان روتندا آهيون، ڏانهن ۽ آهون ڪندا آهيون. اي ڪلڻ
وارڙ! ۽ اهو جيڪر هڪ ڀيرو به پنهنجي لڙڪن سان وهنتو، اهو
روز ازل تائين پاڪ ۽ صاف ٿي ويو.

توهين، اسان کي نه ٿا ڄاڻو، پر اسين اوهان کي ڄاڻون سڃاڻون
ٿا. توهين حياتيءَ جي سمنڊ جي طوفان جهڙين لهرن سان گڏ وهندا
ٿا وڃون، ۽ اسان کي مڙي ڏسڻ به نه ٿا چاهيو. پر اسين ڪناري تي
ويهي اوهان کي چڱي طرح ڏسي رهيا آهيون ۽ اوهان جا آواز به
خوب ٻڌي رهيا آهيون.

توهين اسان جي فرياد ۽ ماتم تي ڪن نه ٿا ڏيو، زماني جون
ڏانهن ۽ ڪوڪون اوهان جي ڪنن ۾ پڙاڏاجي رهيون آهن، پر
اسين اوهان جا گيت ٻڌي رهيا آهيون. ان ڪري جو رات جي
سرياتن اسان جي ڪنن کي کولي ڇڏيو آهي. اسين اوهان کي ڏسي
ٿا سگهون جو اوهين ميرانجهڙي روشنيءَ ۾ بيٺا آهيو، پر اوهين اسان

کي ڏسي نٿا سگهو. ڇاڪاڻ جو اسين روشن اوندھ ۾ بيٺا آهيون.
 اسين غم جو اولاد آهيون! اسين پيغمبر! شاعر ۽ موسيقار،
 جيڪي دل جي تارن سان ديوتائن جو لباس اُٿندا آهيون، ۽ پنهنجي
 سيني جي ٽڪرن سان فرشتن جون مٿيون ڀريندا آهيون. ۽ اوهين،
 اوهين دنياڻي خوشين ۽ رت ۽ ٻونءِ جي پيداوار آهيو، توهين پنهنجون
 دليون جهالت جي هٿ جي حوالي ڪري ڇڏيندا آهيو. ڇو ته
 جهالت جي آڱرين جو نازڪ ڇههءَ ڇڪيندڙ ۽ راغب ڪندڙ آهي.
 توهين نادانيءَ جي قربت مان خوش ٿيندا آهيو. ان ڪري جو نادانيءَ
 جي گهر ۾ اهو آئينو موجود ناهي، جنهن ۾ توهين پنهنجي پيانڪ
 چهري جو عڪس ڏسي سگهو.

اسين آهون ڀريندا آهيون ۽ اسان جي آهن سان گڏ گلن جا
 سرباٽ، پن جو ڪڙڪو ۽ آبشارن جا نغما اڀرندا آهن.
 ان جي مقابلي ۾ توهين جڏهن کلڻ لاءِ وات کوليندا آهيو ته
 اوهان جي تهڪن ۾ کوپرين جون چيخون ٻڌڻ ۾ اينديون آهن،
 پيڪڙن جا آواز ۽ دوزخ جي آه و پڪار شامل هوندي آهي.
 اسين روتندا آهيون ته اسان جا لڙڪ زندگيءَ جي دل مان
 ڳرندا آهن، ان طرح جيئن ماڪ جا ڦڙا رات جي پلڪن مان صبح
 جي جگر تي لڙي پوندا آهن. پر جڏهن اوهين کلندا آهيو ته ائين
 محسوس ٿيندو آهي، جيئن نانگ جي ڏنگيل ڪنهن شخص جي
 زخمن مان زهر وهي رهيو هجي.

اسين بيواهين جي مظلومي ۽ ويچارگي ۽ يتيمن جي بدبختيءَ
 تي روتندا آهيون، پر اوهين ان لاءِ کلندا آهيو جو اوهان کي سون

جي چمڪ کان سواءِ ٻيو ڪجهه به نظر ناهي ايندو. اسين روئندا آهيون جو فقيرن جي آه و زاري ۽ مظلومن جون پڪارون ٻڌندا آهيون ۽ اوهين کلندا آهيو ته ڄام ۽ ساغر جي ٺهڪڻ کان سواءِ، ٻيو ڪوبه آواز اوهان جي ڪنن تائين نه ٿو پهچي. اسين روئندا آهيون جو اسان جا روح خداوندي ذات کان جدا ٿي خاڪي جسم جي خول ۾ قيد ٿي ويا آهن ۽ توهين کلندا آهيو جو توهان جا جسم خوشي ۽ اطمينان سان مٽيءَ سان جهٽيل آهن.

اسين غم جا پٽ آهيون ۽ اوهين خوشيءَ جا لڏلا.
اچو ته اسين پنهنجي غمن جا ڪارناما دنيا جي آڏو رکون ۽ اوهين پنهنجي خوشيءَ جا اعمال!

توهان غلامن جي ڪوپرين مان احرام تعمير ڪيا، پر احرام اڄ بيابانن ۾ بيٺل زماني کي توهان جي فنا ۽ اسان جي بقاء جا قصا ٻڌائي رهيا آهن.

توهان ڪمزورن جي هڏن تي بابل جا باغ لڳايا ۽ مجبور ۽ بي وس ماڻهن جي قبرن تي نينوا جون ماڙيون جوڙايون، پر اڄ بابل ۽ نينوا ڪنڊن جو روپ ڌاري چڪا آهن ۽ انهن جي عظمت ۽ شوڪت اڏامندڙ واريءَ تي اڻ جي پيرن جيان آهن، جنهن کي هوا جو چڙواڳ جهوٽو ڪنهن به ڀل ۾ باهي ٿو سگهي. ان جي باوجود انهن جي تاريخ قومن جي آڏو هر هر ورجائي ٿي وڃي ۽ اها اسان کي مبارڪون ڏيندي آهي ۽ اوهان تي لعنت ملامت ڪندي آهي.

اسان سنگ مرمر مان عشار جي مورتي ٺاهي، هن جي چاهه ۽ جسماني لباس ۾ زندگي پيدا ڪئي. ان گونگي ۽ بي زبان کي به

ڳالهائڻ تي آماده ڪيو. اسان ستار تي نهادندي راڳ آلاپيو، فضا ۾ رلندڙ، پریشان محبوب جو روح چڪجي اسان جي ڀر ۾ اچي ويو. اسان رنگ برنگي لفظ ۽ نقشن جي مدد سان اعليٰ ۽ ارفع هستيءَ جي اهڙي تصوير بڻائي جو نقشن کي ديوتائن جي فڪرن ۽ رنگ کي فرشتن جي جذبن سان مشابيه ڪري ڇڏيو.

توهان تماشن جي پويان پئجي ويا، جن جي خونخوار چنڊ، روم ۽ انطاڪيه جي آکاڙن ۾ سوين بي گناهن کي ماري ڦٽو ڪيو. اسان ماڻ ميث ۾ لاڳاپو ڳنڍيو، جنهن جي جادوئي آڱرين ايليڊ ۽ انجيل مقدس جا مختلف حصا تخليق ڪيا.

توهان نفساني خواهشن جي ڳچيءَ ۾ ٻانهون وجهي سمهي رهيا، جنهن جي تڪن جهوٽن هزارين لکين عورتن کي اگهاڙپ ۽ بدڪاريءَ جي دوزخ ۾ ڌڪي ڇڏيو ۽ اسان اڪيلائيءَ سان جڙي وياسون، جنهن جي پاڇي ۾ شيڪسپيئر ۽ ڊانٽي جي فڪرن جنم ورتو ۽ وڌيا ويجهيا.

توهان حرص ۽ طمع سان ياري ڳنڍي، جنهن جي تيز تلوارن هزارين رت جون نديون وهائي ڇڏيون ۽ اسان سچائي سان دوستي ڳنڍي، جنهن جي هٿن معرفت جي عظيم دائري کان هيٺ لائو.

اسين غم جا پٽ آهيون ۽ اوهين خوشيءَ جا لاڏلا ۽ اسان جي غم ۽ اوهان جي خوشين جي وچ ۾ هڪ سوڙهو ۽ اٿانگو پهاري رستو آهي. جنهن کي نه اوهان جا خوبصورت عربي گهوڙا پار ڪري سگهن ٿا ۽ نه ئي اوهان جي چٽيل ۽ زريءَ سان مڙهيل گهوڙي گاڏيون اڪاري ٿيون سگهن. اسين اوهان جي حقارت کي شفقت جي

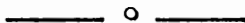
نگاهن سان ڏسندا آهيون، پر اوهين اسان جي بزرگيءَ کان نفرت ڪندا آهيو، ۽ زمانو اسان جي شفقت ۽ اوهان جي نفرت جي وچ ۾ ٿاسي اسان ۽ توهان کي حيرت مان ڏسي رهيو آهي. اسان دوستن جيان توهان وٽ ايندا آهيون ۽ اوهين دشمنن جيان اسان تي ڳالهائيندا آهيو. اسان جي دوستي ۽ اوهان جي دشمنيءَ جي وچ ۾ رت ۽ لڙڪن سان ڪن ڪو هڪ اونهو واھ آهي. اسين اوهان لاءِ محل اڏيندا آهيون ۽ اوهان اسان لاءِ قبرون کوٽيندا آهيو ۽ محلاتن جي خوبصورتي ۽ قبرن جي اوندهه جي انسانيت فولادي هٿيار سڃاڻي پھرا ڏيندا آھي.

اسين اوهان جي رستي تي گلن ورکا ڪندا آهيون ۽ توهان اسان جي بسترن تي ڪنڊا وڃائيندا آهيو. گلاب جي پنڪڙين ۽ ڪنڊن جي وچ ۾ حقيقت ابدي ننڊ ڪندي آهي.

مخلوق جي اوائلي پيدائش کان وٺي پنهنجي وحشائي ڪمزوريءَ جي سهاري، اسان جي نرم ۽ نازڪ قوت سان مهاڏو اٽڪايو اچو. هڪڙي پل جي لاءِ به جيڪڏهن ڪڏهن اسان تي حاوي ٿي ٿا وڃو ته خوشيءَ وڃان ڏيڏرن جيان ٽيڪڻ شروع ٿا ڪريو. ان جي پيٽ ۾ جڏهن اسين اوهان تي حاوي ٿيون ٿا، اهو به هڪ اڌ ڪلاڪ جي لاءِ نه پر سدائين جي لاءِ، تڏهن به اسين ديوقامت جانورن جيان ماڻ ۽ چين تي ٺپا هنيون وٺا هوندا آهيون.

توهان يسوع مسيح کي صليب تي چارھيو ۽ چوگرد بيٺي ان تي ٿنوليون ڪيون ۽ کيس گھٽ وڌ ڳالهايو. نيٺ هو صليب تان لهي آيو ۽ حق ۽ روح سان قومن تي حاوي ٿي ويو ۽ دنيا کي پنهنجي

فڪرن، نظرين ۽ بزرگيءَ جو حسن ۽ روشني بخشيندي هڪ هيرو
جيان روانو ٿي ويو. توهان سقراط کي زهر ڏنو ۽ پاڻ کي سنگسار
ڪيو. گيليلو کي موت جي منهن ۾ اڇلايو، علي ابن ابي طالب کي
شهيد ڪيو. مدحت پاشا کي ڦاهي تنگايو - پر اهي سڀ جا سڀ
فاتح بهادرن جيان زنده آهن ۽ توهان انسانيت جي حافظي ۾ انهن
لاش جيان زندگي گذاري رهيا آهيو، جيڪي خاڪ تي لاوارث ۽ بي
گورو ڪفن پيا آهن، جن کي نيسي ۽ فراموشيءَ جي انڌيرن ۾ دفن
ڪرڻ وارا ملندا ٿي نه هجن. اسين غم جي اولاد آهيو ۽ غم اهو
ڪڪر آهي جيڪو دنيا ۾ معرفت ۽ سچائيءَ جو مينهن وسائيندو
آهي. توهين خوشيءَ جا پٽ آهيو. توهان جون خوشيون «ونهن جي»
ڪڪرن جيان ڀل ڪٿي ڪيڏي به اونچائيءَ تي پهچي وڃن، پر هوا
کين پارڙڻ پئي اڇلائي ڇڏيندي آهي، ۽ عناصر فنا ڪري ڇڏيندا
آهن ته اهو فطرت جو قانون آهي.

نيو فيلبس پبلڪيشن جا ڇپيل ڪتاب

1	بين الاقوامي قانون ۽ تنظيم	فيروز احمد (ختم)
2	جیل بر 22 مهينا (ڀاڱو-1)	طارق اشرف (ختم)
3	آڌ ملاقات (خط)	طارق اشرف (ختم)
4	جیل گھاريبر جن سان	طارق اشرف (ختم)
5	جیل بر 22 مهينا (ڀاڱو-2)	طارق اشرف (ختم)
6	زندگيءَ جو تنها مسافر (ڪهاڻيون)	طارق اشرف (ختم)
7	4 - مارچ ۽ سنڌي جوڌا	- 30/-
8	بهترين ڪهاڻيڪارن جون بهترين ڪهاڻيون	- (ختم)
9	اونداهي ڌرتي روشن هت (ناول)	آغا سليم 80/-
10	رات منهنجي روح ۾	غلام نبي مغل (ختم)
11	30 سالن جون چونڊ ڪهاڻيون (ڀاڱو 1)	- (ختم)
12	تڻا چپ	ايشور چندر (ختم)
13	واپڻ وڻجارن جون	الطاف شيخ 60/-
14	30 سالن جون چونڊ ڪهاڻيون (ڀاڱو 2)	- (ختم)
15	بندر بازاريون (سفر نامو)	الطاف شيخ 60/-
16	شڪليون (خاڪا)	عبدالقادر جوڻيجو (ختم)
17	يادگار ڪهاڻيون	مختلف ڪهاڻيڪار (ختم)
18	تيه دنيا جون ڪهاڻيون	مترجم: ولي رام ولپ (ختم)
19	عظيم ڪهاڻيڪارن جون عظيم ڪهاڻيون	- (ختم)
20	دل اندر دريارَ (ڪهاڻيون)	مدد علي سنڌي (ختم)
21	دل جو بندر (ناول)	مترجم: نصير اعجاز (ختم)
22	رهيل قرض (ڪهاڻيون)	ظفر حسن (ختم)
23	درد جي خوشبو (ناول)	قاضي خادم (ختم)
24	ڪنهن سان سور سليان (ڪهاڻيون)	مرتب: فيروز احمد (ختم)
25	فڪر جي آزادي	مترجم: محمد ابراهيم جويو (ختم)
26	منهنجو ساگر، منهنجو ساحل (سفر نامو)	الطاف شيخ 65/-
27	غلامن جو پيڙو (ناول)	مترجم: دوست محمد پٽي 65/-
28	سي ئي جوين ڏينهن (سفر نامو)	الطاف شيخ 60/-
29	عاشي (ناول)	هينري راندر هنگرڊ / فضل احمد بچائي 100/-
30	سي پيڙيون رکيه ڀاڄه سين (سفر نامو)	الطاف شيخ 60/-
31	سڌارت (ناول)	هرمن هيس / فضل احمد بچائي 20/-
32	جيان رس (ڪهاڻيون)	الطاف شيخ (ختم)
33	روح جي ڳولا (ناول)	مترجم: فضل احمد بچائي (ختم)
34	درد جا ڏينهن، درد جون راتيون	طارق اشرف (ختم)
35	سانباھو سمونڊ جو (سفر نامو)	الطاف شيخ 80/-
36	سورج هوندي مرجھايل (ڪهاڻيون)	نجر عباسي 30/-
37	آسمه (ناول)	هينري راندر هنگرڊ / فضل احمد بچائي 80/-
38	قلندر (ڪهاڻيون)	قره العين حيدر / مدد علي سنڌي (ختم)
39	الطاف شيخ جي نوت بوڪ تان	الطاف شيخ (ختم)

40)	سزا جا سک	آسڪر وائلد / فضل احمد بچائي	(ختم)
41	بهترين سفر ناما	مرتب: الطاف شيخ	50/-
42	للكار (ڪهاڻيون)	نجم عباسي	(ختم)
43	ٽڪل سريت (ڪهاڻيون)	البرتو موراويا / ولي رام ولي	(ختم)
44	لنڊن تائين لفت (ڪهاڻيون)	مترجم: الطاف شيخ	(ختم)
45	تصوير جو خون	آسڪر وائلد / فضل احمد بچائي	(ختم)
46	حليم شو	حليم بروهي	(ختم)
47	ٻارن جون آڪائيون	مترجم: الطاف شيخ	60/-
48	سپون	خليل جبران / فضل احمد بچائي	(ختم)
49	سفر يورپ جي دائري (سفر نامو)	قاضي عبدالمجيد عابد	(ختم)
50	آزادي خاطر (ڪهاڻيون)	سهڙيندڙ: فيروز احمد	35/-
51	چانديءَ جون تارون (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	(ختم)
52	مس سدا بهار چنبيلي (ناول)	مترجم: الطاف شيخ	(ختم)
53	پيار ڪهاڻي (ناول)	نجم عباسي	70/-
54	نيگرو، عشق ۽ بغاوت (ناول)	ڪرسٽوفر نڪول / نصير اعجاز	55/-
55	شرم پوٽي (ناول)	گويند مالهي	(ختم)
56	اڳي ايش هياس (جلد 1)	فضل احمد بچائي	(ختم)
57	پره کان پهرين (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	(ختم)
58	بلنديون (ناول)	نجم عباسي	(ختم)
59	رج ۽ پاڇا (ناول)	موهن ڪلپنا	(ختم)
60	مون توکي پيار ڪيو (ڪهاڻيون)	پويتي هيرانندائي	(ختم)
61	آيل ڙي اولاڻا (ڪهاڻيون)	علي بابا	(ختم)
62	شاهه لطيف جي شاعري (جلد 2)	تنوير عباسي	(ختم)
63	آپني گهوت تـ نشا تيوني (سفر نامو)	لوڪ رام ڏوڍچا	80/-
64	موهن جو ڌڙو (ناول)	علي بابا	(ختم)
65	ادو عبدالرحمان (ڪهاڻيون)	امر لعل هنگورائي	(ختم)
66	ڌرتي روشن آهي (ڪهاڻيون)	آغا سليم	60/-
67	دارون هن ديواني جو (ڪهاڻيون)	نجم عباسي	(ختم)
68	پيغامبر	خليل جبران / ستار	(ختم)
69	هم اوست (ناول)	آغا سليم	60/-
70	اداس واديون (ڪهاڻيون)	حميد سنڌي	(ختم)
71	آئيني جي اڳيان	17 ساهتڪار	(ختم)
72	چنڊ چنبئيءَ ول (شاعري)	شيخ اياز	(ختم)
73	لهر لهر زندگي (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب	(ختم)
74	انئون ماڻهو (ڪهاڻيون)	سراج	25/-
75	په ننڍا ناول	آغا سليم	60/-
76	اڳي ايش هياس (جلد 2)	فضل احمد بچائي	(ختم)
77	رڻ تي رمر جهمر (شاعري)	شيخ اياز	50/-
78	وات ويندي	علي احمد بروهي	(ختم)
79	مڪلي کان ملاڪا تائين (سفر نامو)	الطاف شيخ	80/-
80	ڪهاڻي جو قافلو	نجم عباسي	(ختم)

80/-	شيخ اياز	ساهيwal جيل جي ڌنري	81
80/-	الطاف شيخ	سنگاپور ويندي ويندي (سفر نامو)	82
(ختم)	آغا سليم	چند جا تمناي (ڪهاڻيون)	83
(ختم)	شيخ اياز	پڳت سنگهه کي ڦاسي	84
10/-	جڳت آڏواڻي	ست يورگوسلاويائي آکاڻيون	85
12/-	اختر محييعدين/ ايشور چندر	ست ڪشميري آکاڻيون	86
(ختم)	آغا سليم	پن چن ۽ چند (شاعري)	87
100/-	الطاف شيخ	ڪوالالمپور ڪجهه ڪوه (سفر نامو)	88
100/-	شيخ اياز	ڪپر تو ڪن ڪري (شاعري)	89
(ختم)	علي احمد بروهي	سڏڪن مٽي سڏا	90
(ختم)	لوني فشر/ نجم عباسي	گاندھي	91
40/-	خليل جبران/ عبدالله الفانو	پڳل ڪنڌاڻيون	92
(ختم)	الطاف شيخ	ماسٽر هريام جو بئنڪاڪ وڃڻ.	93
60/-	شيخ اياز	ڪي جو بيجل ٻوليو (شاعري)	94
(ختم)	ماهتاب محبوب	سرهري سرهي سار (سفر نامو)	95
125/-	شيخ اياز	خط، انٽرويو ۽ تقريرون (پاڳو-1)	96
(ختم)	الطاف شيخ	دنڪيءَ منجهه درياھ (سفر نامو)	97
(ختم)	علي احمد بروهي	ڏيئا تيل ڦليل جا	98
80/-	شيخ اياز	راج گهاٽ تي چند (سفر نامو)	99
(ختم)	مرتب: فيروز احمد	موتي جي مھراڻ جا	100
(ختم)	نجم عباسي	تلاش (ناول)	101
40/-	شيخ اياز	لڙيو سج لڪن ۾ (شاعري)	102
(ختم)	الطاف شيخ	ڏاھي جهرڪي ۽ ٻيون آکاڻيون	103
80/-	سراج	مرڻ مون سين آء (ناول)	104
100/-	سراج	پڙاڏو سوني سڏ (ناول)	105
(ختم)	بريت هيليدي/ فضل احمد بچاڻي	رات وچ ۾ (ناول)	106
(ختم)	شيخ اياز	ٻڙ جي چانو اڳي کان گهاٽي (شاعري)	107
100/-	رايندر ناٿ ٽيگور	اڪ سور (ناول)	108
(ختم)	الطاف شيخ	جت جر وهي تو جال (سفر نامو)	109
60/-	امر جليل	رني ڪوٽ جو خزانو (ڪهاڻيون)	110
(ختم)	مترجم: نجم عباسي	ماسٽريائي (ناول)	111
(ختم)	شيخ اياز	اڪن نيرا ڦليا (شاعري)	112
(ختم)	سراج	منهنجي دنيا، هيڪل وياڪل (ناول)	113
50/-	نورالهدئي شاه	رڻ ۽ رڄ جو اتهاس (ڪهاڻيون)	114
(ختم)	مترجم: آزاد قاضي	انقلابي ماء (سوانح حيات)	115
80/-	شيخ اياز	ڪراچي جا ڏينهن ۽ راتيون	116
100/-	نورالهدئي شاه	جلاوطن (ڪهاڻيون)	117
70/-	امر جليل	جڏهن مان نه هوندس (ڪهاڻيون)	118
100/-	شيخ اياز	پونر پري آڪاس (شاعري)	119
60/-	ماهتاب محبوب	راهون چند ستارا (سفر نامو)	120
(ختم)	الطاف شيخ	يادين جي انڊلٽ	121

122	جهڙ نيشان نه لهي (شاعري)	شيخ اياز (ختر)
123	وقت وٿيون وچوٿيون (ناول)	ڪلا پرڪاش (ختر)
124	شاه لطيف جي شاعري (جلد-1، 2 ۽ 3)	تنوير عباسي (ختر)
125	تنهنجي دنيا، سڀ رنگ سانول (ناول)	سراج (ختر)
126	وچون وسن آنيون (شاعري)	شيخ اياز 100/-
127	ونديسر محل جو مسافر (سفر نامو)	عبدالجبار جويو 20/-
128	ڳالهيون آهن ڳچ (سفر نامو)	الطاف شيخ (ختر)
129	روس جو سير (سفر نامو)	جواهر لعل نهرو (ختر)
130	پنهل کان پوءِ ۽ جڳ مڙيو ئي سڀني	شيخ اياز 80/-
131	منهن تين مشعل (خاڪا)	تنوير عباسي 50/-
132	فرينج انقلاب	مترجم: محمد ابراهيم جويو (ختر)
133	علم تحقيق	اله داد پوهيو 90/-
134	اٺين ڪٿا (ڪهاڻيون)	موهن ڪلپنا 50/-
135	اُڀر چند پس پرين (شاعري)	شيخ اياز 80/-
136	منهنجي دنيا مرگه ترشنا (ناول)	سراج (ختر)
137	اي جرنئي تو ٿاٽليند (سفر نامو)	الطاف شيخ 80/-
138	پتن تو پور ڪري (شاعري)	شيخ اياز 70/-
139	مني مراد (ڪهاڻيون)	ماهتاب محبوب 55/-
140	منهنجو ڏس آسمان کان پڇو (ڪهاڻيون)	امر جليل 60/-
141	دنيا پنهنجي ديس پرايا (سفر نامو)	اياز لطيف پليجو (ختر)
142	سوزي سان پيار	مترجم: الطاف شيخ (ختر)
143	هينٽرو ڏاڙهون گل جشن (شاعري)	شيخ اياز 80/-
144	خط، انٽرويو، تقريرون (ڀاڱو 2)	شيخ اياز 110/-
145	ڪوٽ لکيت جو قيدي (ڀاڱو 1)	رسول بخش پليجو (ختر)
146	لندن تنهنجا ڪيڏا روپ (سفر نامو)	طارق عالم ابڙو 110/-
147	سندو منهنجي ساهه ۾	امر جليل 80/-
148	ٽڪرا تتل صليب جا ۽ واٽن ڦلن چانڻيون	شيخ اياز 80/-
149	ڪربلا (ڪهاڻيون)	نورالهدئي شاه 85/-
150	تاريخ جو ڪفن (ڪهاڻيون)	امر جليل 60/-
151	رهجي ويل منظر (ناول)	طارق عالم ابڙو 100/-
152	پسي ڳاڙها گل (ڪهاڻيون)	رسول بخش پليجو 65/-
153	دل جي دنيا (ڪهاڻيون)	امر جليل 60/-
154	الوداعي گيت (شاعري)	شيخ اياز 60/-
155	خبرون ڪيڙائن جون (ناول)	الطاف شيخ (ختر)
156	پاپ ۽ پڙا (ناول)	دوستو وسڪي/ رشيد پتي 50/-
157	ڪٿين ڪر موڙيا جڏهن 1 (شاعري)	شيخ اياز 90/-
158	ورهاڱي جو ورجاءُ	ماهتاب محبوب 45/-
159	مٺ مٺ موتين جي	محمد ابراهيم جويو 85/-
160	قيدياڻيءَ جون اکيون ۽ چنڊ	نورالهدئي شاه 75/-
161	اوهريا جي عميق ڏي (سفرنامو)	الطاف شيخ 100/-
162	وهڻ مون نه وڙاءُ	رسول بخش پليجو 55/-